

România literară

TRIBUNA IDEILOR POLITICE

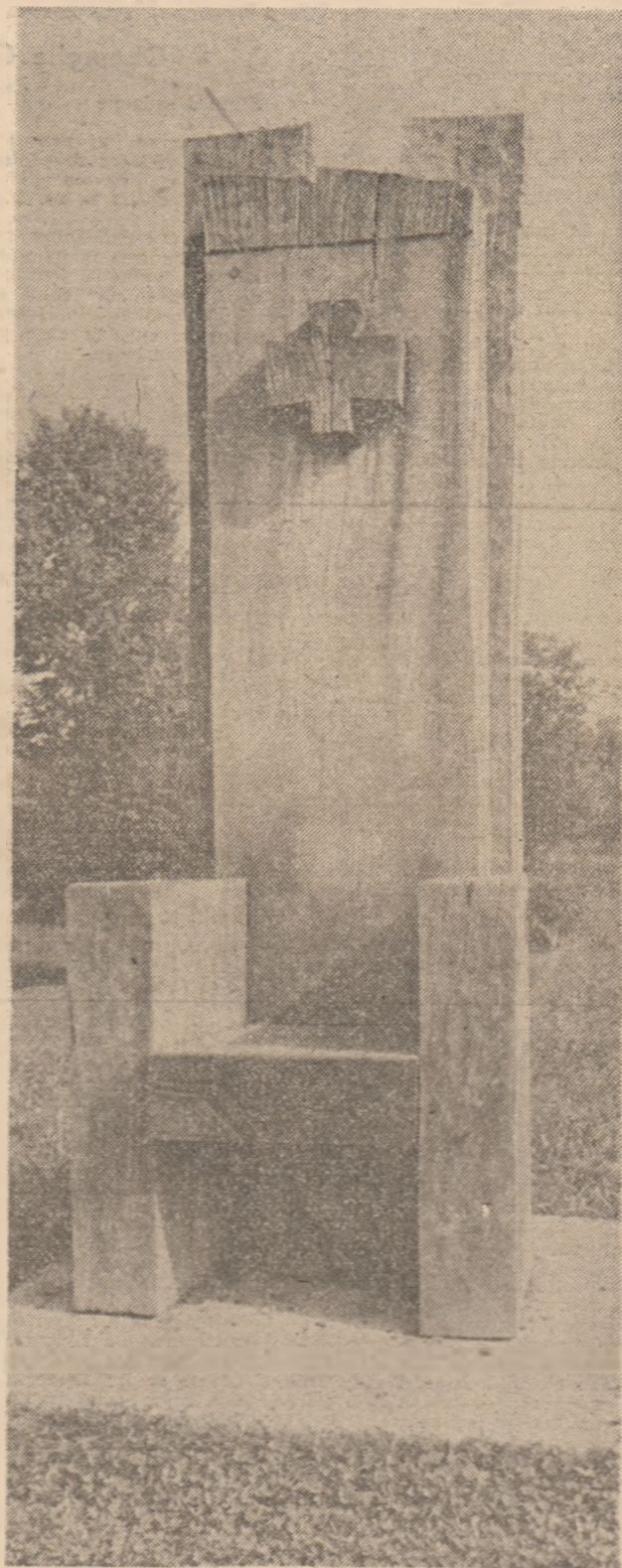
(Pagina 3)

Rădăcinile răului

SĂ albă Ceaușescu noroc și după moarte? Căci în timpul vieții, evident, a avut, și încă mult. Altfel, cu toată poliția sa secretă, redutabilă și cu toată viclenia sa primitivă dar nu mai puțin redutabilă și ea, nu s-ar fi putut menține atita vreme la putere. Așa a vrut, probabil providența, să ne pedepsească pentru păcatele noastre. Dar acum, despre ce noroc mai poate fi vorba? La ce prea să mă refer? Disparația fizică a celor doi dictatori a „stins” nu numai, din fericire, firește, zelul terorștilor fanatizați, ci și, în oarecare măsură, din nefericire, „atenția” pe care cuplul o merită din plin în continuare, din partea noastră. Nu puțini oameni se comportă în aceste zile ca și cum și-ar zice (de altfel, unii o și zic, cu voce tare): „Cu Ceaușescu am terminat, să terminăm și cu comunismul”. Numai că: cu Ceaușescu nu am terminat și nu vom termina până cînd nu vom reuși să analizăm și să explicăm cum a fost cu puțință tirania lui. Unora, lucrurile li se par cît se poate de simple. Însă fenomenul ceaușist nu are o singură rădăcină: comunismul, ci cel puțin încă una la fel de vinovată în nocivitatea ei. Mă surprinde faptul că aproape nimeni nu pare să o observe. Această a doua rădăcină este naționalismul, mai exact spus ultranaționalismul, șovinismul, xenofobia, antisemitismul. Ca să ne manipuleze, Ceaușescu s-a folosit nu de convingerile noastre comuniste — inexistente, ci de (re)sentimentele noastre naționaliste, existente acestea, din păcate, în sufletul multora, reale și active. Dictatorul lui s-au permis altă (în primul rînd: să ajungă un asemenea dictator îngrozitor) tocmai pentru că el a știut să joace pe cartea falsului patriotism, de fapt a răscolirii și incitării celor mai joase (și josnice) simțăminte șovine. O libertate, una singură, am avut-o totuși, de un drept, de unul singur, am dispus sub Ceaușescu: aceea, acela de a-i forțeca în voie după pofta inimii, pe străini, în special pe vecinii din est sau din vest, sau din vest și din est, după împrejurări și scenarii (de aici „grija permanentă” a dictatorului de a întreține relații încordate cu statele din jurul nostru). Cînd de vorbă, de-a lungul „epocii”, cu unii și cu alții, am observat un fapt curios: oamenii, la început, își vărsau năduful, îl făceau cu ou și cu oțet pe Ceaușescu, pentru că apoi însă, dacă venea vorba de „frații” noștri întru socialism, să manifeste o inversunare și mai mare. Anticeauismul lor spontan, sincer, se „topea” astfel în apele turburi ale unor resentimente și mai puternice. Orbîndu-ne, aceste resentimente mai puternice, neîndreptate împotriva lui, l-au ajutat enorm pe dictator: la adăpostul lor a ajuns el să transforme țara, la propriu, într-un lagăr de exterminare. Nici un regim, oricît de despotic ar fi, nu se poate bizui numai pe forțele lui de represiune. El are nevoie și de un sprijin „moral”, de sprijinul unui curent de opinie publică, al unei mentalități, al unei psihologii de-masă. Acest sprijin Ceaușescu l-a avut. Nu, nici vorbă, nu din partea întregului popor român, înțelept și omenos; și totuși, din partea multora, a prea multora dintre noi (dintre noi intelectualii și chiar scriitorii, trebuie să adaug). Voi fi brutal, ca să vorbesc ca Octavian Paler: toți cei care — ei se știu mai bine cine sînt — au profesat, ca să zic oșă, xenofobia, într-o formă sau alta, mai pe față sau mai pe ascuns, cu sau fără subtilitate l-au ajutat practic pe dictator. Să nu-și facă iluzii că sînt inocenți. Vina noastră în aceasta constă în primul rînd. Prejudecățile șovine, de care nici măcar unii cărturari și scriitori de frunte n-au știut să se dezbrace, au creat exact acea diversivitate de care Ceaușescu avea nevoie ca de aer ca să-și vadă în liniște de treabă, ca să pună pe picioare cel mai opresiv regim ce a existat vreodată în România. Aceleași prejudecăți mi se pare că tînd în momentul de față să-l închidă între niște paranteze oarecum atenuante pe Ceaușescu (presupusul noroc postum de care vorbeam). Este condamnat acum mai mult comunismul în general decît național-comunismul concret pe care ni l-a servit atita amar de vreme nimeni altul decît dictatorul nostru, cu un foarte original desert terorist în final. Mi se pare a desluși din nou refrenul unui cîntec vechi: pentru toate relele noastre vinovați sînt exclusiv alții. Să nu uităm însă: fenomenul Ceaușescu a apărut într-o Românie realmente independentă, la nivelul conducerii ei, firește, și nu la cel al poporului.

În contextul celor spuse, nu mi se pare deloc întîmplător că cei care ne-au salvat de barbara opresiune au fost tocmai tinerii ei, cei mai curați dintre noi, cei mai curați și în sensul că nu s-au mai lăsat păcăliți, contaminați de otrava șovinismului. Sînt conștienți că unii dintre tinerii care au luptat, cu un uriaș curaj, în primele rînduri ale Revoluției, cu numai citiva ani în urmă au amputat pînă la refuz, tot ei, sau frații lor ceva mai mari, mîlurile și sălile unor cinematografe mici, mizere, acolo unde era programat să ruleze, unde era exilat de fapt Stalker-ul exilatului Tarkovski.

Valeriu Cristea

În paginile externe:

■ Un interviu cu
dl. GLATZ FERENC, ministrul
culturii din Ungaria (24)

■ Salman Rushdie:
„VERSETELE SATANICE” (20-21)

Document:

■ A DOUA POLIȚIE — de
Octavian Paler (pagina 7)

■ ÎNTRE APATIE ȘI EXASPERARE
de Mircea Iorgulescu
(paginile 12-13)

Sculpturi de OVIDIU MAITEC
(Fotografii de Mihai Oroveanu)

Răspuns la ancheta „României literare“

1. Oricât de inconfortabil mi se înfățișează acest plural, „noi, intelectualii“, socotesc că am greșit prin rostire și prin tăcere. Rostirea a evoluat, sub nu chiar puține pene, de la adevăr la minciună, uneori la o minciună perfidă; aidoma gloanțelor dum-dum, prevăzută cu câteva elemente de adevăr, iar tăcerea s-a răsuicit dinspre dezaprobarea spre aprobarea anormalității, ca o floare a soarelui spre un malign soare obscur. Am vorbit cînd trebuia să tăcem și am tăcut cînd trebuia să vorbim. Poate că se impunea, la un moment dat, o grevă a tăcerii, dacă nu s-a putut realiza un vacarm de proteste unanime. Poate. Deocamdată contemplăm peisajul unei epoci devenite subit trecut. Există, în cadrul lui, rușini totale, vinovății absolute. Există o figură, provenită, e drept, din rîndul scriitorilor de la treia mină, D. Popescu-Dumnezeu, arhitect al cultului teratologic al personalității lui Ceaușescu. Această e opera lui principală. Există un Popescu ceva mai răsărit. D.R.-ul, ceva mai răsărit, zic, dar tot prolix (recitiți-l, vă rog!), care a cutezat a servi dictatura pînă la ultimele ei ceasuri, închinindu-i esanale și acordindu-i genuflexiuni în numele obștii literare. Există un Eugen Barbu, zbirul săptămînal al literelor noastre, al tuturor valorilor noastre intelectuale, pe care le-a lovit cu cravașa și le-a suduit cu sordidul său năduf suburban, cu pornirea sa de rîndaș al puterii totalitare ce poartă el însuși fărime de putere. Pe acești indivizi îi putem arăta cu degetul. Îi vom arăta încă de multe ori. Privilegiile lor au fost adesea considerabile, constituindu-se într-o insultă adusă cetățeanului de rînd, inclusiv confratelui marginalizat. Se mai află însă între noi și o altă clasă de autori. Ei n-au luat pe față, fără reținere, partea despotismului. Nu i s-au prosternat în piața publică. Nu i-au înfățișat daruri în momentele fastului orgiastic al triumfalismului. L-au slujit însă pe ușa din dos. Cum? De regulă, alternînd atitudinile oneste cu altele, evident, interesante,

aprecierile plauzibile cu cele trucate. Astfel ca, prin amalgamare, cele din urmă să capete un lustru de credibilitate, să pară „serioase“. Concret: au lăudat poezia unor Nicolae Dragoș sau Nicolae Dan Fruntelată. Proza unor Dumitru Popescu sau Dinu Săraru. Au scris despre Eugen Barbu sau Mihai Beniuc sau Adrian Păunescu, ca și cum, ca și cum nu exista un context penibil al oportunistului, al demisiei morale, și, frecvent, un text al unor atari ipostaze. Ca și cum ne-am putea înălța lin, cu un aerost, în zona esteticului pur, lăsînd nepăsători în urmă rîniți și morți. Îmi vine acum în minte adagiul unui mare jurist român, citat de către N. Steinhardt, potrivit căruia lășitatea poate fi mai repulsivă decît cruzimea.

2. Purificarea vieții literare? Ea se va produce doar în condițiile unei depline libertăți de opinie. Se va autoregla prin acest joc spontan de opinii. Rădăcina răului din perioada opresiunii de după 1945 a constat în sugrumarea vocilor celor ce aveau alte vederi decît vederile oficialității. Așa-zisul dogmatism ee de atunci ne-a pus căluș în gură fără întrerupere (cu excepția răstimpului unei oarecarei destinderi petrecute în jurul anului 1965) nu s-ar fi putut institui dacă i s-ar fi putut da, în condiții democratice, replicile cuvenite. Nu ne temem de nici o teză, oricît de aberantă, atîta timp cît poate fi liber discutată. Aș propune chiar ca foștii tenori ai pseudo-culturii dictatoriale să-și poată spune păsul, în măsura în care se va găsi spațiu pentru aceasta în presă. Să vină, din cînd în cînd, la rampă. Să nu se considere persecutați ori interziși. Să nu-și ia aere de martiri. Vom ști ce să le răspundem.

3. Prin izul său politic, întrebarea ni se pare drastică. În consecință, voi încerca a-i da un răspuns prin mijlocirea următoarelor rînduri drastice din Soljenitin, potrivite, *mutatis mutandis*, situației noastre de azi: „Dacă nu vom prezenta acea mizerie în adevăratele ei

dimensiuni, lumea va crede că-l minciună. Din această cauză și afirm că în anii '30, '40 și '50 la noi nici n-a existat literatură. Pentru că literatura nu poate exista dacă nu se spune tot adevărul“.

4. Se cade ca, în noile împrejurări, uniunile de creație să devină un soi de syndicate libere, avînd puterea de a reprezenta, cu dignitate și eficiență, interesele membrilor lor, în fața oricărei puteri statale ori politice. Nu sînt de acord cu cei ce, în numele unui liberalism grăbit și excesiv, propun slăbirea acestor uniuni pînă la splendida nepuțință. Să nu uităm că înainte de-a încăpea pe mina nevrednică a ultimului său președinte din epoca dictaturii, care i-a împiedicat pînă și funcționarea statutară, Uniunea Scriitorilor a reprezentat una din pozițiile cele mai ferme în lupta împotriva abuzului, în virtutea principiilor democratice. De ce l-am diminua rolul tocmai acum, cînd se poate înfățișa pe sine în chip autentic? De ce să împingem „spiritul revoluționar“, în-tors pe dos, pe făgașe inadecvate? Nu orice structură e birocratică și stalinistă!

Gheorghe Grigurcu

Stimată redacție

Vă rog să îmi permiteți să vă solicit în virtutea dreptului la opinie. Menționez că am mai publicat în această revistă în nr. 5/1989. Vă mulțumesc.

Diavolul și bunul Dumnezeu își dispută din nou omenirea în pămîntul din sufletul nostru: România. Precum în vechime și acum „hărnicia“ celui lipsit de har lasă în blocașuri mărînimia, meditația, reculegerea, rușinea care par a poseda tot timpul din lume.

Un scriitor este o voce. Travaliiul său dobindește valoare — credem noi — numai în clipa cînd rolul acestui travaliu devine public. Ne întrebăm atunci care poate fi valoarea unei „pagini cenzurate“

ce nu a fost împărtășită nici măcar unui cerc restrîns? Cum am putea discerne adevărul de neadevăr? Nu ar fi mai decent să lăsăm istoria literară să judece aceste pagini în spațiul lipsit de patimă al posterității noastre? Numele dragi ale celor care au cutezat le cunoaștem. Iată însă că au început să apară de la stoc o sumedenie de „pagini cenzurate“, „proză cenzurată“, „poeme cenzurate“ sub semnături noi și surprinzătoare. Toate aceste pagini dateate în atunci apar însă acum cînd oricum e prea tîrziu pentru a ne deștepta și nu pot fi alinare nici pentru durerea din noi, nici pentru somnul celor proaspăt adormiți. Îngrijorează însă energia împudică aproape cu care se bat țărșuși și se revendică latifundii în teritoriul greu încercat al cuvîntului românesc. Avem însă dreptul de a revendica, deoarece ori este democrație ori nu e. Și e.

Cunoaștem cu toții faptul că în editurile patriei așteaptă lumina tiparului un număr mare de scrieri. Am propune celor în drept să nu permită retragerea sau adăugarea de rînduri și, în cazul publicării, să fie specificată într-o notă aparte data de înregistrare a manuscrisului, precum și data de acceptare din partea editurii. Este, credem, un minim de cinste scriitoricească pe care le-o datorăm.

Rătăcim prin purgatoriu, prin această zăpadă plină de liniște și purificatoare pentru a reuși să ne adunăm din nou forțele, să clădim cei mai de preț bun al nostru, mai de preț decît viața și fără de care nu putem avea patrie: demnitatea umană.

În cuvintele torturate, cu trupurile secate se întorc după o lungă și grea pribegie înțelesurile. Vin cu durere în creierul nostru și vor să aibă pentru totdeauna și pentru noi aceeași lumină pe care o au pentru cei ce învață să o vadă prima dată.

Marius Zubac

Cluj, 4.01.1990

Validări

■ În nr. 3/1990, al R.L. am publicat numele noilor membri ai Uniunii Scriitorilor ratificați în ședința Consiliului Uniunii din 12 ian. 1990. Publicăm acum lista noilor membri ai Uniunii, ratificată anterior, în ședința Consiliului din 29 dec. 1989: **Mihail Andreescu, Sorina Bercescu, Adriana Bittel, Mircea Cărtărescu, Denisa Comănescu, Carmen Firan, Magdalena Ghica, Ilie Guțan, Bedros Horansangian, P. M. Haș, Mihai Ispirescu, Adina Kenereș, Thomas Kleininger, Rodica Locusteanu, Rodica Mihăilă, Mircea Mihăieș, Ion Nijloveanu, Sabin Opreanu, Aurel Pantea, Monica Spiridon, Ion Stratan, Virgil Ștefănescu-Dragănești, Stelian Tănase, Dumitru Toma, Maria Ana Tupan, Lucia Verona.**

De-aș avea...

„De-aș avea o coroană de aur acasă la mine, mi-aș pune-o adesea pe cap, m-aș uita în oglindă, aș scoate limba, aș începe să dansez.

De-aș avea la subsolul casei mele un tunel subteran de uz exclusiv, să mă tot plimb cu mașina, să da, nebun de fericire, dispoziție să mi se construiască grabnic un drum subteran de joncțiune cu Transfăgărășanul.

De-aș avea o tribună impozantă la dispoziție, de uz exclusiv, un microfon la care să răcnesc și o bandă de magnetofon de pe care să mi se răspundă la megafoane cu ovații prelungite, eu

cred c-aș putea da foc Romei în vâzul întregii lumi.

Uneori, mă tem că aș putea să am toate aceste impulsuri.

Noroc că nu posed coroană de aur, tunel subteran și tribună exclusivă și bandă de magnetofon cu ovații.

Apărați-mă, oameni buni! Aveți grijă să rămîn mai departe fără coroană, tunel și ovații.

Și gîndiți-vă și la persoane cumva mai primejduite decît mine, să nu pățească ele ceva și să nu fie nevoite de brancardieri și cămașă de forță.

Sorin Vieru

Primim:

■ În legătură cu nota de la „Ochiul magic“ apărută în numărul trecut al „României literare“ și în care este numită și persoana mea, fac următoarele precizări: solicitat de colectivul care intenționa (nu știu dacă această intenție mai este valabilă) să editeze gazeta „Democrația“ (colectiv din care nu fac parte), am acceptat să încerc obținerea unei colaborări avînd ca temă viziunea lui Eminescu privind o societate democratică în România. Am acceptat pentru că tema dată mi s-a părut demnă de respect. Atît și nimic mai mult.

Cu speranța că aceste rînduri vor fi găzduite de „România literară“, vă mulțumesc.

PETRU ISPAS

OCHIUL MAGIC

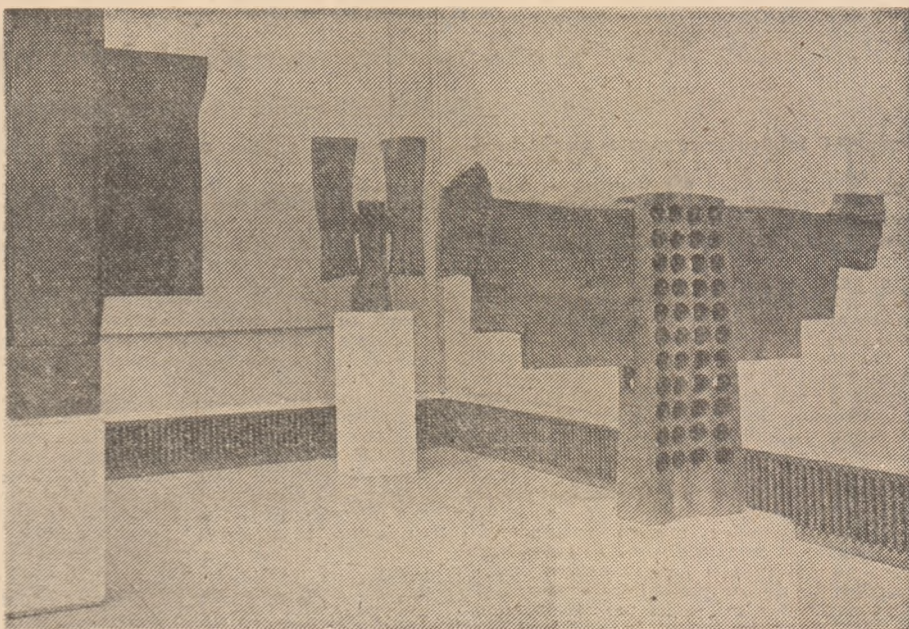
● Regizorul Tudor Mărăscu a mărturisit la televiziune în seara zilei de 1 ianuarie, că, de comun acord cu actorii, a renunțat să prezinte pe micul ecran o piesă de Ion Nicolaescu. Motivul? Autorul a refuzat să doneze încasările sale pentru spectacol fondului Libertatea 1989, așa cum regizorul și actorii conveniseră, în ce le privește pe ale lor, din spirit de solidaritate cu victimele represiei ceaușiste. Și, astfel, dintr-un explicabil principiu moral, Tudor Mărăscu a abandonat spectacolul la care lucrase. Gestul lui ne impune respect. Al lui Ion Nicolaescu, în schimb, ne dezolează. Dar nu ne miră. Prea multe compromisiuri și frivolități morale ale poetului-dramaturg, din trecutul nu tocmai îndepărtat, anticipau incalificabila lui arghirofilie de astăzi ● În nr. 114 din ianuarie 1990 al Universului liber, care apare la Hollywood, Aristide Buhoiu reia vechiul slogan brătînist „prin noi înșine“ ca titlu al unui articol despre revoluția noastră sau, mai exact, despre premonițiile ziarului domniei-sale în legătură cu ea. „Răsfoiesc colecția Universului și mă cutremur“, scria A.B., revăzînd de pildă pe coperta numărului 113 un imens Ceaușescu, gata a se prăbuși („rețineți cifra 13!“, exclamă editorialistul) sau tot acolo, un desen al lui Eugen Mihăescu reprezentînd capul dictatorului împins de popor în prăpastie. Și încă: „Revedeți chiar editorialul (din 113 — n.n.), în care vorbeam de primul Crăciun liber...“ În fine: „Dar cum am putea uita și anticiparea prezicătoarei Doris din Florida, care scria în Universul din august că în România vor interveni pînă la sfîrșitul anului evenimente singeroase de stradă? După izbucnirea revoltei din Timișoara, la 17 dec., a fost întrebare ce va fi. Răspunsul ei: dacă Ceaușescu nu cade în 5 zile, va urma un înspăimîntător război civil. Peste exact 5 zile, la 22 dec., Ceaușescu era capturat! Să mai amintim că în Universul din noiembrie 1986 (nr. 39) publicam pe prima pagină fotografia lui Ion Iliescu, anticipînd ascensiunea sa de azi...“ Nu știam că Aristide Buhoiu are atîtea Mafalde printre colaboratorii săi! ● Se vede că profetia se poartă: Mihail Mihail ne spune la televiziune, după două cîntece, că a găsit în Nostradamus (pe care-l socotește mare filosof și-l plasează în secolul XV!) unele predicțiuni ale evenimentelor de acum, inclusiv revoluția noastră. Ca să vezi! ● Acum 30 de ani, la 6 ianuarie 1960, Albert Camus murea într-un accident de automobil, pe naționala 5, lingă Sens. În Le Figaro littéraire, François Mauriac scria: „Era una dintre acele ființe nobile care nu se resemnau și nu se supuneau nicio-

dată“. ● O opinie originală are Ion Simuț despre publicul lui Creangă. În articolul Pentru cine scria Creangă? din Familia (dec. 1989), tinărul și inteligentul critic observă: „Prima instanță e, firește, povestitorul însuși; a doua, Eminescu. În al treilea rînd, se știe prea bine că Ion Creangă scria pentru Junimea. În sfîrșit, autorul se adresează, în general vorbind, posterității, căreia i se adresează toți cei care, cu un mai mic sau mai mare scepticism, încearcă sentimentul eternității (...). Dar asta mîngie într-un mod prea abstract orgoliul scriitorului. În intimitate, Ion Creangă se adresa unei ființe feminine, eterice pentru noi, concrete pentru el, singura care, probabil, în credința autorului, i-ar putea înțelege mesajul secret, vibrația afectivă. Prin Liviu Maioreșcu se adresa de fapt copilului ideal, ascultător, receptiv al Amintirilor sale. Pentru Creangă, Liviu Maioreșcu este o instanță afectivă, foarte necesară alături de instanțele estetice, intelectuale...“ ● Foarte interesanta revistă Dialog, scoasă de Ion Solacolu în limba română în R.F. Germania, a tipărit anul trecut un număr consacrat lui Ion Caraion, cuprînzînd versuri inedite. Unele din acestea datează de patru decenii. Scrie înainte de arstarea poetului în 1950 și nepublicate niciodată, ele sînt, moral și estetic, documente emoționante. Reproducăm o poezie: „Cu haina mea am învîlit-o, furtuna / să n-o pătrundă. Și țara ei cu țara mea / s-au adunat sub aceeași stea. / Eram una. / Coiful aceluiași cerc / ne-a acoperit viața-ntregă. / Doamne nu-ți cer / decît să nu uiți că mi-era dragă. / și c-am avut un copil și-am plecat în lume, / să-l ferim de robie. / Noaptea acum e / ceva mai departe. După care-nvie / doar cînd și cînd, rar. / Pe corabia ta amintirea desparte / la Ulise în tolbă, coșmar de coșmar. / De-a pururi plutire. Ithaca-i departe — / și-ndărăt e urgie. Țara dată la cîini / ori la păsări de pradă. / Spinzurate pe strădă: / embleme sinistre, desene de piini, / ca niște schelete. În fiecare-o năpîrcă. / Ulise le stoarce. Adună veninul. / Marea se urcă și-i sare în cîrcă, / prefăcînd-n fantasmă. E Pont Euxinul. / A călătorit spre apus și-a ajuns în răsărit. / Vînturile iar l-au mințit“. ● Nimic mai potrivit pentru articolul lui Adrian Marino din nr. 2 al Jurnalului literar decît cunoscuta ziceră cu aruncarea copilului din albie odată cu apa murdară. Intitulat O reformă necesară: Uniunea Scriitorilor, articolul susține cîteva idei juste, cum ar fi originea stalinistă a Uniunilor de creație, necesitatea eliminării scriitorilor compromiși din viitoarea conducere, primirea de tineri ș.a.m.d. Doar că, fidel stilului său vehement, Adrian Marino face și propuneri inacceptabile. Uniunea poate avea destule păcate, însă ea a apărut și mai apără drepturile materiale ale scriitorilor. A o transforma în sindicat înseamnă a distruge tocmai această bază, prin deschiderea porților ei pentru toți veleitarii (unii binisor compromiși politic și moral în vechiul regim), care, prin simplă adeziune, pot oricînd deveni sindicaliști și ruina financiar o instituție extrem de utilă. Publicarea listelor de „Imprumuturi“

exagerate, cerută de Adrian Marino, n-ar crea decît confuzie, fiindcă alături de unii profitori, dintre foștii partizani ai ceaușismului, condamnați pe bună dreptate de autorul articolului, ar apărea și mulți scriitori adevărați și nepublicați ani ori decenii de-a rîndul, pe care Uniunea i-a ajutat în limita posibilului spre a se menține în linia de plutare. Adrian Marino protestează și contra impozitelor percepute de Uniune pentru toate onorariile, făcîndu-se a nu observa că renunțarea la aceste, să le zicem, C.A.R.-uri colegiale, ar conduce în scurt timp la pierderea autonomiei financiare de către o instituție care sprijină material sute de scriitori, unii dintre ei pensionari. Să fie chiar așa de greu ca scriitorii harnici precum Adrian Marino să sacrifice cîteva lei din încasările lor pentru cei care nu mai pot scrie sau care scriu greu și publică rar? Și dacă e adevărat că Beniuc a creat, ca președinte, acest sistem, cînte lui acum și în vecii vecilor! Cu totul neseriouă este și cererea de a schimba titlul revistei Steaua fiindcă ar veni din rusescul Zvezda. Fără îndoială că Uniunea Scriitorilor trebuie să-și revizuiască o parte din structuri, statutele și multe altele: dar e riscant peste măsură ca, odată cu ce trebuie cu adevărat aruncat peste bord, să pierdem ceea ce se dovedește în continuare valid și necesar pentru breasla ● În Viața Capitalei, publicație municipală care continuă Săptămîna fără Barbu și Vadim Tudor (după cum citim într-o Precizare de pe chiar prima pagină a primului număr), Ileana Lucaci pretinde că nu ea, ci Secția de presă a C.C. al P.C.R. a scris articolul atribuit lui I. Besoiu, pe care noi l-am semnalat. T. Gheorghe „președintele Comitetului de Cultură și Educație Socialistă“ ar fi ordonat apoi să se aștearnă sub text semnătura cunoscutului actor. Mă rog, se poate. Rămîne ca T. Gheorghe să dea și el vîna pe altcineva, acel altcineva pe alt altcineva și așa mai departe, ca să aflăm, în fine, și noi cine a scris în definitiv articolul cu pricina. Ne vine greu să înțelegem o frază din nota Ilenei Lucaci: „Eu n-am făcut decît să opresc difuzarea celui sinistru număr al revistei, să rog a fi topit, și nici eu nu știu cum au ajuns unele exemplare la unii binevoitori“. Ceea ce uită autoarea a preciza este cînd anume a cerut oprirea difuzării (putem băga mina în foc că nu înainte de 22 decembrie!). Ca să nu ne mai întrebăm ce nuanțe de dispreț comportă cuvîntul subliniat din final: binevoitori sînt de fapt cei care, vîzînd numărul, au semnalat ticăloșia articolului ● În același număr din aceeași publicație este și un text (Adio, și n-am cuvinte), datorat lui Mircea Micu, de un prost gust perfect și care, prin ton, ofensează pe toți cei care nu-și pot scoate din minte zecile de mil de morți din ultima lună. M.M. ne povestește cum dădea el telefoane-farsă la C.C. recomandîndu-se drept Manole, ille galist, spre a cere mai multă căldură în apartament. Că să vezi ce dizidență glumeată făcea el în vechiul regim.

R. L.

Bonjour, popor!

Sculpturi de OVIDIU MAITEC

F OARTE pe scurt: nu avem la ce să revenim și nici ce să regăsim. A fost urit, incredibil, „Cum de ați suportat, domnule, atita?” „Uite c-o făcărăm și p-asta; realizare!” înfiorător. Oare chiar a fost, s-a terminat, n-a mai rămas nimic? A pogorât peste noi linistea, frumosul, omenia: poftă bună, serviți! Măi să fie, ce zile frumoase ne-au fost hărăzite. Chiar și atunci, chiar și acum, parcă nici nu ne-a mai rămas putere și elan să ne bucurăm. Vorba ceea: Să fie la ei acolo. Nici măcar nu știm bine cum a fost, tot ce a fost, acel inimagiabil care pe zi ce trece, oh, ce zile frumoase, ne lăstește perplexitatea. Vorbele și gândurile, majoritatea pină mai ieri bine pitite în subteranele mai mult miticiste decît dostoevskiene, sînt trase și recepționate în toate direcțiile. Cartușiere întregi: toată lumea pînă de pe metereze, ochind mai la cap, mai în inimă, cel miștos la picioare. De culcat, nici vorbă, în cel mai rău caz la televizi-zor: comedie mare și cu democrația asta, libertate, nene, să te lingi pe botșor, nu alta! Altfel ar fi destule de răscut. Și pe față și pe dos. Mai ales. De cuvîntul tragedie nu trebuie să ne fie frică chiar dacă ar putea bulversa și soca spirite puritane. Dincolo de bunele intenții pe care nici vorbă să le punem la îndoi-ală, Polemica, o specie mai temperamentală a dialogului, se face cu idel, nu cu autoritate. Dumeaenel, autoritatea, poate consfinți, poate pune un accent în plus pe dreptatea/adevărul ideilor. Demonstrații. Cînd au murit atîția oameni, „De ce să ne pripim, domnule? Toate se vor așeza!” poate ar fi cazul, tocmai în astfel de situații, cum să le spunem, așa, cît mai gingaș, neobișnuit, cititorul de gazetă să fie scos din sistemul lui de așteptări și să nu i se mai respecte lenea lui intelectuală. Voluptatea lecturii dar și răceala ei, „Keep cool!”, conduc uneori la o relație viciată, a transferului de informații. Se produce o bunăstare mic burgheză ce debusează în conformism. În acest punct cred că s-a greșit și aici este marea vină în „scandalul vechiului regim” (o formulă ușor evazivă): s-a lscat o ruptură de proporții între intelectualitate și popor. Teoretic poporul înglobînd intelectualitatea. Dar dacă fiecare și-a văzut de socoteliile lui pe principiul struțo-cămiliei? Ce se întimpla în cazul în care intelectualitatea-intelectualitate (pină mai ieri foloseam niște dublete pentru a desemna conținutul real de sub cuvînt — de exemplu, cafea-cafea, brînză-brînză, suncă-suncă, etc.) se solidariza și încerca (măcar) să se radicalizeze? Gîndul se ridică și plutește senin în văzduh, oricum, nu ar fi cură atîta singe. Compromisul — care e un fapt de viață și nu unul de lectură — și succesivele alianțe + combinații + aranjamente în nenumărate variante, personale sau colective (oricum un cîmp limitat de subiecți) au asfaltat drumul nenorocirii. „Hal, zău așa, prea exagerezi și matală, nene...”, descurcările ne-a dus la bilanțul de azi. Poftim, să nu folosim tragedie.

Am să încerc să dau cîteva exemple din afara vieții literare. Tocmai pentru

că intelectualitatea nu înseamnă doar scriitori, muzicieni, pictori, ziariști, actori. Intelectuali sînt și medicii, profesorii de toate sorturile, inginerii, arhitecții, economiștii și alții nenumiți. Unde au fost ei pînă acum? Cînd vorbim de vină colectivă se culpabilizează doar anumite categorii? Dar cu ceilalți ce facem? Deci: un grup de ingineri au dovedit prin studiul și calcule preliminare, că o viitoare investiție „indicată de sus” uneori foarte simplă, cu mina (?) — este pur și simplu o PROSTIE. Lămurește grupul de consilieri, directorul științific, pe cel general — din ce în ce mai cu „hir-mir” ba chiar, de necrezut, și cu frica în sin, chiar un ministru adjuncț. „Da, tovarăși, am înțeles, vă cred, pe mine m-ați convins! Nu putem arunca în vînt 10 miliarde (?) de lei. Dar nici nu putem să nu realizăm obiectivul! Ne nenorocim cu toții. Propun să-l facem mai mic: cîștigăm 5 miliarde pentru binele poporului, pîi nu? Plus cîteva scaune. Dar dacă — tot sîntem puși pe lansat ipoteze — se refuza acest cîștig și „mai sus”? Cineva n-a îndrăznit, cineva s-a temut, fisura era produsă. Poate se operau cîteva destituirii — spun poate, exista și forma „avansărilor” celor mai colțoși — dar nu mureau femeii și copiii. „Ce vrea asta, nene, de la noi?” Alt exemplu: un arhitect, excelent meseriaș dar fără „funcție” și-a permis în timpul „vizitei de lucru” la nivel municipal — scarlatina incompetenței ierarhice și atotștiutoare se extinde repede — să replice iritat de sfaturile unui (fost) primar al capitalei: Nu sînteți de meserie, n-avem ce să discutăm! Vă dați seama ce mure au căpătat cei din preajmă. „Cum te numești?” a urlat personajul important. I s-a răspuns concis. „Aha, al și nume de stradă în București! Mai stăm noi de vorbă!” Și grangurele a dispărut furios cu suita după el încercînd să-l îmbuneze. Douzeci și patru de ore conducerea unui institut a tremurat că se va alege praful de dinău, vor fi destituiți cu toții. Directorul își pregătise și o demisie prin care își declara competența și solicita pensionarea pe motiv de... boală. Dar momentul de încordare a fost depășit, frica „în sus” era și mai mare iar centrul civic trebuia terminat oricum. Lucrarea a fost dusă pînă la capăt. Rezultatul îi poate admira oricine. Dar dacă „Ce ușor vorbești tu, puilule...”, se lua „atitudine”? zburau iar fulgi și scaune dar eram — poate — scutiți de monstruoșitățile pe care, vrem noi vrem, le vom suporta. Dar nu ar fi cură singe! Și tot așa, cred că fiecare cititor, chiar și unul benevol, poate aduce exemple semnificative. O infinitate de compromisuri. Prin aceste compromisuri intelectualitatea s-a compromis! Nu în totalitate dar în mare măsură. Excepțiile au fost repede marginalizate. Toti dăm vina pe alții, pîi de ce eu și nu ăla. Din treantă în treantă, seful, seful, seful, pînă la supersefi. Cu literatura și arta ce facem: simplă, mergem înainte și nu înapoi! Parcă prea iute am trecut la trîntă electorală și nici n-am apucat să ne dezmeticim bine ce s-a produs prin interiorul nostru.

A CUM, azi, poporul acesta descum-pănit de minciuni și dogme are nevoie de eseul politic și nu de „oglinzi aparițiilor editoriale”. Este loc și pentru așa ceva dar, măcar un timp, „prioritățile” să fie altele. An! în șir poporul a citit „Sportul”, „Săptămîna” și „Flacăra” — în tiraje de sute de mii de exemplare — și nu „România literară” (care n-a depășit niciodată 25—30 000 de „unități” pe săptămîină). „Domnule, sînt în țară 40 000 de profesori de română! Dacă ei toți ar cumpăra revista am putea dubla tirajul”. Dar nu a fost cazul. An! în șir la radio și TV, în întîlnirile cu cititorii sau alte „potemkimiade” literare gen „Poezia și Pacea” („Vreau să fiu și eu în protocol, se face degustare la Murfatlar...”) au apărut în fața „multimilor”, să nu dăm nume dar existau și „nuclee” statornice ale acestor „manifestări culturale”, nu tocmai cei îndreptățiți — sau nu și ei, ca să nu exagerăm — să se adreseze cîștit oamenilor. Despre viață și moarte, istorie, adevăr, dragoste sau mai știu eu ce. Chiar și literatură. Intelectualitatea (și scriitorii, nu?) trebuie acum să-și recîștige prestigiul. Nu de formă ci de fond. Nu zăngănind talanga logosului intrupat în istorie și nici pomenind de „pruncuții” lui Brîncoveanu. Au fost oferite prea multe spectacole penibile ale vanităților și orgoliilor inflamate. Prea multă lejeritate în a arăta cu degetul spre noi înșine. Tocmai de aceea azi, acum, mă bucur foarte tare cînd văd cum intelectuali de marcă, de la Șora și Liiceanu pînă la Șt. Aug. Doinaș și Andrei Pleșu, dar și atîția alții, au devenit oameni ai cetății. Au intrat în dialog cu poporul! Sună ridicol, n-am ce-l face, vreau să cred că nu-mi fac iluzii și că e adevărat, s-au implicat în destinul celor mulți și-și cîștigă timpul încercînd să fie de folos unei culturi care are stringentă nevoie de prestațiile lor. Nu sîntem oboșiți de anormalitate, de arbitrar, de hazard. Sîntem învenimați, otrăviți, poluați, înrăiți de arbitrar. Cred că sîntem destul de maturi, cîmii și lucizi ca să nu ne lăsăm pradă inițiativelor conjuncturale. Dar, poate greșesc, trebuie să facem și altceva decît am făcut pînă azi. Cehov nu și-a stricat „mina” după ce s-a ocupat de soarta (în-fiorătoare!) a deținuților din Insula Sahalin. Nici Th. Mann, nici Malraux, Camus și atîția alții pînă la Soljenitin nu s-au prostiț (Doamne, iartă-mă!) după ce au devenit (dar cînd n-au fost?) oameni de atitudine. Ce s-ar fi întimplat dacă X, Y sau Z, virfuri ale intelectualității noastre postbelice, ar fi mers pînă la capăt cu intransigența lor morală și politică? Să nu-mi spunăți că n-au înțeles întregul adevăr. Atunci ce s-a petrecut de au rămas la mijloc de drum? Altfel, de ce nu, am fi avut și noi un Havel al nostru. E foarte bine că Liiceanu scrie despre libertate sau frică. După Platon și Heidegger „filosofia” Gulag-ului ar fi un avertisment necesar. Să ne ocupăm de cîrți și idei, nu de realitatea imediată. Foarte instructiv. Încerc să-mi închipui ce interesant ar fi opiniile despre totalitarism ale domnului C. Toiu care a vizitat Piața Tian-An-Men imediat după consumarea evenimentelor din Timișoara chineză. Repetăm: nu ne interesează

realitatea imediată ci idelle. Ebuliția „abstractă” de pînă acum ne-a adus în pragul acestor zile însingerate sau dispariția morților — Borges + Danilo Kiș — ne dau frisoane? De ce „descătușare reală” poate fi vorba cînd, iată, în același oras urgisit de RAU cineva, pînă-mai-ieri-ul mandarin al poeziei bănățene, su-părat pe confrății din provincia care l-a trimis, nu la plimbare ci la tăcere, își permite să judece toposul resurecției naționale cu vorbe precum „trebuia să i se sloboadă singe pentru a nu se îneca în propria untură”. Pare incredibil, celor interesați le recomandăm numărul 1 al revistei **Contrapunct** unde vor găsi și alte amănunte zguduitoare despre Timișoara. Oare chiat nu ne dăm seama ce grozăvie am trăit? Și nici măcar nu s-a terminat.

Cioran (întrebare: Cine ești dumneata de îndrăznești să-l pronunți numele? Răspuns: un gunoi!) dacă ar fi vizitat riteva blocuri „de locuit” din Amurgului (Cartier Rahova) sau l-ar fi însoțit (cînd-va) pe Brunea-Fox în „documentările” sale poate ar fi devenit mai puțin paradoxal. Ne-am lăsat furați prea lesne de aceste scripuri ale inteligenței. Poate da ea răspunsuri pe măsura tuturor neliniștilor noastre? Nu e prea mult joc, chiar și superior, cu focul? Iar cînd se răcește și cenușa nu căutam cumva alte explicații, alți vinovați? Aș vrea ca azi, acum, măcar un timp, virfurile noastre intelectuale să scrie despre putere, despre ideologii, totalitarism, mincună și adevăr. „Desenul din covor” să însemne Canalul și teroarea politică. Oare nu dăm dovadă de prea multă seninătate împerturbabilă?

Reportajul nu e literatură. Ce să mai spunem, ba e, ba nu e. Cine lansa acum 20 de ani „viziunea reportericească asupra realității”? Documentul nu ține loc de roman. Dar dosarul întocmit de securitate lui Dan Petrescu sînt convins că este un roman extraordinar! Mă întreb dacă ar merita cîntărită o virgulă. Un interviu cu Vasile Gogea — arestat și anchetat de organele represiunii la Brașov — mi se pare mult mai plin de învătăminte decît prioritățile textuale ale domnului Marin Mincu. A venit momentul ca omul de rînd să știe că există, azi și acum, oameni de mare prestigiu care îi pot oferi ceva. E timpul ca poporul — fără ghilimele — să-i asculte pe domnii Manolescu și Adrian Marino, să învețe fiecare cîte ceva din erudiția lui Radu Enescu și Al. Paleologu. Exemplele ar putea continua. „Frontul cultural” — n-am avut atîția ani „front ideologic” și „ingineri de suflete”? — are o șansă mare în aceste săptămîni. E chiar necesar presingul lui cînd, deja, fel de fel de nechemaiși fac „politică”. Convalescenți după atîta rău mă tem că putem fi păcăliți de vorbe cu destulă ușurință. De ce n-ar face și cultura „pași mărunți” înainte precum politica? După atîtea ocouri să încheiem. Sînt convins că „România literară” nu-și va pierde cititorii pe care i-a avut. Dimpotrivă, ei se vor înmulți. Beneficiile vor fi de ambele părți. Altfel, izolați în propria noastră inteligență speculativă vom aștepta mereu, mai bine lipsă, cîte un cataclism care să ne zgîlție obișnuințele și confortul.

Bedros Horasangian

Mihai URSACHI

Vecernie

Doamne, ce-am mai dormit! Treizeci de veacuri? Mai multe!

Și ce de-am visat! Neistovite semînți, Și voievozii, și patriarhii, și filosofi, și sfinți, Și-n insula rotundă trona o catapultă.

Dar ce spun! O mare de singe, una de păcură, Dunărea roșie, munții incinși în obezi de jăratec, și moartea Purta un ciocan și o secere: „Asta ți-e partea, Suflete-al meu.” (Ce ardea pe un rug cit o măgură.)

Iar timpul stătuse pe loc. Pe locul acela timpul stătuse,

Coline coline, iar printre ele piriul străbun către vale: Apa se duce, frunzele pică, pierdute-s iubirile tale Și-n tot Universul, în locul acesta, al predestinării,

nu se

Clintește un fir. Și totuși piriul (Fir de mătăsoasă albastră ce-l torc patru fete la țară) E pururea altul. Un val, pentru primă și ultima oară Și-a petrecut. Ca floarea de in dimineața ochii aceia, și părul ca griul.

Dar ce spun! Din grotle profunde-ale gliei s-aud glasuri dure Psalmodiind într-o limbă-nnecată sub marea semn al palorilor, E glasul acelor dormind în adîncuri: „Deșteaptă-te Române din vis și istorie...”

...O insulă rotundă pe lacul din pădure...

O forță nouă

O forță nouă naște din abisuri. Din golul fără margini se definește plinul. Substanță materială cuprind uitate visuri. Acest poem puterii cei nouă îl inchinu-l.

Din miezul neființei renaște noua Fire stelarele nucleu iradiind căldură o, sufletu-mi recheamă la viață și iubire putere fără margini, mai clară și mai pură.

Un miriad de glasuri intonă lungi mistere și-n aerul balsamic e forțotă de ingeri un trăsnet de lumină — fantastică putere: Intregul reinvie din jalea marii fringeri.

Nu înțeleg...

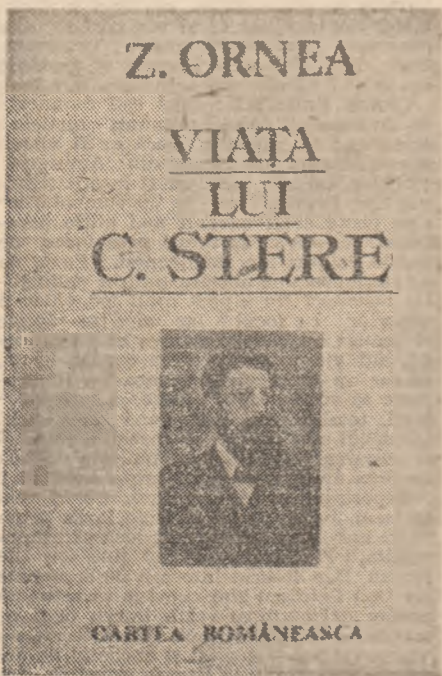
N U înțeleg de ce muzica românească (cea bună) ar trebui să intre — ca o consecință a revoluției — într-o perioadă de marginalizare, de ignorare, dacă nu de persecuție pur și simplu. Pentru că s-au scris, în cantități apreciabile, sărăciile muzicale ce făceau elogiul „epocii de aur”? Dar poate cineva să indice numele unui singur compozitor de reală anvergură care să se fi ocupat cu așa ceva?

Nu înțeleg de ce muzica românească (cea bună) ar trebui să plătească oalele sparte pentru politica infamă de confuzie a valorilor, de înecare a operelor substanțiale în gunoii producțiilor oportuniste. Oare condamnăm literatura noastră adevărată (cită s-a scris) pe motiv că s-au publicat în 45 de ani considerabil mai multe cărți proaste decât bune?

Nu înțeleg de ce muzica românească (cea bună) ar merita disprețul unui public care nu poartă nici o vină pentru dure, roasa lipsă de informație în care se zbate. Din cauză că o criminală politică intr-ale culturii a închis decenii la rind canalele firești de comunicare cu restul lumii, în ambele sensuri ? Să purtăm în continuare blestemul izolării noastre și să-l agravăm prin descătușarea unui obscurantism demagogic, cu atât mai ușor de instaurat cu cât el poate invoca până și rațiuni comerciale, rațiuni de rentabilitate ?

Este oare momentul, tocmai acum cînd încercăm să reintrăm în Europa, să întoarcem spatele experienței culturale multi-seculare a bătrînului continent ? Este oare momentul — de pildă — să-l repunem pe Enescu în bogia în care-l exilase stalinismul, tocmai în anul cînd Occidentul

In librării

muzical va publica pe discuri compact prima versiune a lui **Oedip** cu libretul o riginal și cu o distribuție strălucitoare, aceasta după alte vreo 14 compacte cuprinzind o mare parte a operei genialului compozitor ? (Iar dacă nu este așa, cum se face că de aproape o lună de zile Enescu a dispărut practic din repertoriul orchestrelor, iar emisiunile radiofonice îl strecoară, timid și rar, pe la miezul nopții ?)

Muzica românească (cea adevărată) nu poartă nici o vină pentru falsificarea, mai întâi, a criteriilor criticii, iar apoi pentru eliminarea quasi-totală a acesteia din paginile ziarelor și a revistelor; ea nu poate fi trasă la răspundere pentru impunerea absurdă a piesei românești obligatorii în toate programele, nici pentru fixarea — „de sus” — a procentajelor pe care posturile de radio trebuiau să le respecte (mai cu seamă în preajma „evenimentelor”), ducând inevitabil la o saturație vecină cu greața în oricare ascultător normal, dornic de echilibru, de deschidere, de frumos și libertate.

Nu avem nevoie să cerșim nici o indulgență : muzica românească (cea adevărată) se situează pe plan valoric la un nivel comparabil celor mai bune școli ale contemporaneității, iar faptul se poate deduce din nenumărate mărturii, din succese și distincții recoltate peste hotare, enorm de multe dacă luăm în seamă barierele diabolice ridicate în calea ieșirii ei în lume, puținătatea aparițiilor ei pe disc și la tipar, precaritatea contactelor și relațiilor instituțiilor noastre de cultură cu cele din alte țării ș.a.m.d. În schimb trebuie să luptăm din răsuputeri pentru aducerea publicului românesc în secolul în care i-a fost dat să trăiască, pentru culturalizarea lui adevărată. Un amator de artă care s-ar fi delectat o viață întreagă doar cu pinzele (splendide de altfel) ale unor Aman și Grigorescu va crede că-ți bați joc de el dacă-l pui brusc în fața unui Miró, unui Braque, sau a unui Tucelescu. Limbajele muzicale ale veacului nostru nu sunt deosebir simple, dar oare veacul însuși fost-a el ceva dulceag, cu fundițe, dantele și blibiluri, sau s-a dovedit a fi cel mai cumplit de la Adam încoace ? Dacă e adevărat că arta veacului este aspră (deși nu întotdeauna), cum se cheamă atitudinea care ar vrea să respingă mărturia artiștilor, durerea lor, strigătul lor de alarmă, pasiunea

lor ardentă, spre a împinge pe toată lumea pe banda rulantă a unei standardizări ritmice, armonice, melodice, poate necesară uneori destinderii, însă alteori prea de tot vecină cu mizeria intelectuală ?

Sufletul omănesc a fost apăsător și atăcat în chiar substanța lui. Pagubele materiale, pierderile pure — cifrabile probabil la zeci de miliarde de dolari — sunt, mi se pare, mai mici decât stricăciunile invizibile: corupția, anti-cultura, cinismul, descurajarea, apatia. Este mai mult de reconstruit în acest domeniu decât în oricare altul. Explozia sublimă a revoluției nu poate ține locul tuturor celorlalte valori, sistematic săpate și distruse de-a lungul deceniilor întinuate, și, care vor trebui refăcute cu multă răbdare, cu mîgală și abnegație. Începînd de la civilitatea raporturilor în magazine și în mijloacele transportului public, continuînd cu extirparea minciunii din toate gradele de învățămînt și instalarea respectului pentru cînte și competență, isprăvind cu eforturile corecte direcționale pentru cunoașterea și înțelegerea lumii. În această imensă lucrare va fi decisiv rolul meditației filosofice și al artei adevărate. Întru regăsirea identității sale în acest sfîrșit de mileniu, sufletul românesc nu se va putea lipsi de comora acumulată a zecilor, poate sutelor de capodopere muzicale, produse în obscuritate și modestie, îngropate în biblioteci și — eventual — fonotece, definitorii pentru marile întrebări: cine suntem, de unde venim, încotro ne îndreptăm. Cea mai nepoluată — în esența ei — dintre zonele majore ale producției artistice românești nu se cade să fie neglijată, ignorată, poate chiar persecutată și finalmente aruncată peste bord, pentru că nîște suflete tenebroase, pline de cine știe ce complexe și resentimente, au timpul să scrie scrisori infamante la radioteleviziune și pentru că nîște factori de decizie, oportuniști și poate lipsiți de simțul vreunei răspunderi față de cultura românească, găsesc că marginalizarea muzicii serioase ar fi cea mai bună metodă spre a scăpa ei de griji și a dormi liniștiți. Cred însă, de fapt sper din toată inima, că nu vor avea răgazul să doarmă liniștiți.

Pascal Bentoïu

januarie 1990

Taranii

Țăranii-acas' mănincă boabe fierte
La un foc mic de pleavă și cenușă,
Hirciogii și ei – Dumnezeu să-i ierte ! –
Tot mai puține boabe au în gușă.

Și toți cățați ca hoții-n buzunare
Sînt, cînd se-ntorc lihnîți, de la tarla,
Țăranii fac risipă foarte mare
Cu vechiul lor nărav de-a mai minca.

**Dar clasa asta încă în bucluc
Creează pentru-a statului avere.
Țăranii noștri nu se reproduc
Și specia le este în scădere.**

Tochmai acum cind țara e a lor,
Nu știu ce au, că-s triști și pling și mor.

Marin Sorescu

(1985)

Biblioteca noastră

TOTĂ suflarea românească din țară și de aiurea a aflat dureroasă veste că Biblioteca Centrală Universitară din București a fost incendiată. Și a ars. A ars asemenea unor torțe uriașe. Acest splendid monument de arhitectură din patrimoniul cultural național, realizat în 1891, de arhitectul P. Gottereau, în chiar inima Bucureștiului, la confluența de idei și simțăminte românești, nu mai există. Timp de trei zile și trei nopți, sfidind gloanțele, cîțiva temerari din bibliotecă, sprijinți de mai mulți studenți din anii I și II (unul dintre aceștia fiind chiar ranit) s-au luptat cu focul și apa pentru a salva biblioteca. Dar focul sîns într-o parte reizbucnea în alta și pînă la urmă ne-a biruit. În locul ei au rămas doar niște ziduri lugu-bre... Și inimile noastre de români au sîngerat. Au sîngerat adînc, dureros, înimaginabil. Poate mai mult decît toți suferă cei care, prin slujba lor, și-au legat viața de destinul cultural al acestei instituții, contribuind la gloria ei națională și internațională.

Fundația Universitară „Regele Carol I”, cum s-a numit pînă la 12 iulie 1948 actuala Biblioteca Centrală Universitară, a fost destinată de generoșii săi fondatori — Regele Carol I și Regina Elisabeta (Carmen Sylva), ale căror busturi străluciau cîndva intrarea principală — tineretului universitar. Și iată cum destinul a făcut ca tocmai ei, tinerii, dintre care mulți și-au jertfit viața pentru triumful binelui și adevărului, zdorbind o monstruoasă dictatură semianalfabeta, ce ura cumplit intelectualitatea și accesoriile sale, să plătească încă un tribut pierzind și acest templu al cărții, al formării și desăvîririi intelectuale și morale, prin contactul nemijlocit cu marile idei înmagazinate în această uriașă memorie umanității care este biblioteca.

Mi-amintesc că nu demult un mare profesor american și prieten al românilor, vizitînd biblioteca, a rămas uluit de fru-

muzeu e., și îndesăți de a zăli profesorilor — sala de lectură cu vârfuri spre actuala Piața a Revoluției — mărturându-ne, nu fără un sentiment de regret, că în Statele Unite nu există în nici o universitate sau centru cultural un asemenea spațiu de lectură. Armonioasă imbinare a decorației baroce și a motivelor din sala profesorilor dădea cititorului exact dimensiunea firească a apropiării de marile valori culturale, strecurându-i în suflet emoția contactului cu lucrurile sacre, cadrul cel mai propice al desfășurării studiului. Dar sala profesorilor nu mai există. Oare ce spune profesorul Mircea Flonta, unul dintre stimaii noștri filosofi, omul care de zece ani încoace a fost prezent aproape zilnic în această sală? Fără îndoială lăcrimează, ca și mulți alții, alături de noi. L-am văzut pentru ultima oară în chiar ziua Victoriei, 22 Decembrie, întrind împreună cu soția, cu primele grupuri de revoluționari în piață și făcându-mi de jos semnul binecuvîntat al victoriei. Oare ce spun zecile și zecile de profesori și cercetători care de-a lungul anilor au citit, au reflectat, au creat în această sală, unde era conservată întreaga colecție de manuscrise și carte de patrimoniu a bibliotecii? Și dacă s-ar afla printre noi, ne întrebăm iarăși oare ce-ar spune, văzînd acest dezastru, Titu Maiorescu a cărui bibliotecă personală, ce număra cîteva mii de volume, a fost lăsată integral Bibliotecii Fundației și din care nu s-a salvat nici un exemplar? sau Carmen Sylva care a donat o bună parte din fondul inițial al bibliotecii, lucrări bibliofile de o inestimabilă valoare? Ce-ar spune intelectualii de prestigiu legați prin numeroase fibre de Biblioteca Fundației, ca Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, C. Rădulescu-Motru și Mircea Florian — ultimii doi lucrînd efectiv în această instituție — sau Tudor Vianu și George Călinescu? Ce-ar spune sutele și sutele de donatori, în majoritate profesori universitari, care, prin testament

bi-sau lantreaza-ma la lor de o viata. biblioteca, tinuturi studioase, in fata zidurilor hide, venise loca vertical, ale Bibliotecii Centrale Universitare? De ce nu este dat toatal noa, care avem din piete un numar mic de monumente de cultura, sa plestem si din putul ei-l avem? Oare numai pentru ca ne alina la rascruci timpurilor si spulilor?...

Dar Biblioteca Centrală Universitară, așezami peștiu Phoenix, va renaște din propria cenușă. Și pentru că aceasta o doresc toți românii de bine din această țară, noua bibliotecă avem certitudinea că va fi mult mai luminată / și mult mai frumoasă decât cea dinainte, cum găsește Masterul Manole în splendida baladă populară „Mănăstirea Argesului” — simbol al jertfei spiritului creator al poporului nostru. Lucrările de reconstrucție au început. Biblioteca nu numai că va fi reaclădită integral, dar va fi și extinsă. Va putea, în sfîrșit, prinde viață proiectul de dezvoltare a bibliotecii, realizat în urmă cu aproape două decenii, dar neaprob de dictatură. Biblioteca Fundației — e bine să ne reamintim — a fost creată spre a adăposti circa 200 000 de volume, dar noi aveam, pînă în seara zilei de 23 decembrie, peste un milion și jumătate de cărți și periodice, risipite în diverse localuri din București, iar lucrurile evoluează sub aspecții fericite: actualul ministru al învățămîntului, domnul Mihai Sora, unul din inițiatorii acestui proiect în perioada cînd conducea direcția bibliotecilor din Ministerul Învățămîntului, a și obținut de la guvern aprobarea reconstrucției și extinderii Bibliotecii Centrale Universitare pe tot spațiul Grădinii Boema pînă la Muzeul Aman, unde colecțiile prezente și viitoare ale bibliotecii vor putea fi adăpostite, fără teama lipsei de spațiu, pentru următorii 50 de ani. Și prin acest act, guvernul Frontului Salvării Naționale dovedește odată în plus atașamentul său la cultură. Se cuvine, credem, să facem cunoscut tuturor românii

SIMION MOLDOVAN : Jertfa

lor că în perioada de aproape o jumătate de veac cită trecut de la așa-zisa eliberare, și în ciuda tuturor sloganelor despre accesul oamenilor la cultură, nu s-a construit în România nici măcar o singură bibliotecă reprezentativă, deținând și în această direcție în Europa un trist record. De altfel nu știu care profesione a fost mai batjocorită ca aceea de bibliotecar, pus adesea să facă tot felul de munci umilitoare de către activiștii de partid și culturali și plătit cu un salariu de mizerie în absența unui statut profesional al bibliotecarului și a unei asociații profesionale refuzate cu obstinație de fostul Consiliu al Culturii. Învățământul de specialitate a fost și el desființat la toate niveleurile, România fiind iarăși unica țară din Europa și una dintre puținele state din lume care nu are învățământ bibliotecar. Sperăm că noul ministru al învățământului va ține seama și de această lacună a învățământului românesc și începând cu anul de învățământ 1990 va crea și secții de biblioteconomie și informare documentară pe lângă unele instituții de învățământ superior din țară.

Revenind la situația Bibliotecii Centrale Universitare, vreau să precizez că în incendiu din noaptea de 23 decembrie au ars peste 500 000 de manuscrise, cărți și periodice, practic tot ceea ce biblioteca deținea mai valoros și care era concentrat în această clădire spre a fi la îndemina cititorilor.

Înainte de a încheia, aş vrea să facem şi pe această cale un patetic apel către toţi posesorii de cărţi şi reviste, vechi şi noi, de a dona sau vinde Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti valorile pe care le deţin, ca în timpul cel mai scurt cu putinţă, colecţiile să fie refăcute integral iar biblioteca deschisă tuturor studenţilor, profesorilor şi cercetătorilor din Centrul Universitar Bucureşti. Donaţiile şi ofertele de achiziţii vor fi făcute pe adresa: Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti, Strada Transilvaniei, nr. 6, Sector 1, Bucureşti telefoane: 15 12 73; 16 27 73; 13 25 57.

Dr. Mircea Regneală
B.C.U. — București

Adevărul din umbră

CUM degetul după care ne-am tot ascuns ne-a fost, în sfârșit, amputat, e cazul să spunem lucrurilor pe nume: ceaușismul e o boală lungă, deloc „boierească” și de care numai în ani, în alte decenii, ne vom putea vindeca. Se poate, desigur, reveni la normalitate, închizând un ochi, după o scurtă perioadă postoperatorie, însă răul poate continua și după extirparea cauzei sale, incubat în alte organe, în țesuturi, în măduvă, nevăzut acum, vizibil miine.

Sintem în plin război social, pentru că, între atâtea rele, ceaușismul a generat, în cel mai sigur, o ură teribilă între straturile și structurile umane. Ne-am dușmănit reciproc în toți acești ani, pentru că „facem totul” și că „nu facem nimic”. Sintem, dacă nu sufoacă, oricum împiedicați, la propriu, de ură și acun. Suspiciunea, corupția și frica ne-au măscat ființa morală: ura muncitorilor pe intelectuali, ura dintre cumpărători și vânzători, dintre tineri și gerontocrați, ura dintre țărani și orașeni, dintre șefi și subalterni, dintre politruaci și profesioniști, dintre soți și soții, copii și părinți, profesori și elevi, amatori și specialiști, ura față de contrabandă, față de cadristi, față de mafia aprovizionării, ura față de generalizarea traficului de influență și a abuzului de putere ș.a.m.d.

O societate înecată în venin, conștientă de ireversibilitatea în-dosariere, de masificarea și manipulare, unde fiecare categorie socială incrimina pasivitatea celălalte. Neputind rețea virful piramidei, am subrezit, cu bună sau rea știință, temelia, uitând că temelia asta sintem noi înșine, cu prezent și viitor la un loc. Masochismul național a devenit sadism individual. Numai morții erau creditabili și numai la parastase ne acceptam. În jurul nimbului nichitării, al fibrei lui Preda, al tăcerii lui Turcea, al misterului Robescu, al neașteptatului Mazirescu, în jurul lui Noica, al lui Ivascu, al Danei Dumitriu, al lui Steinhardt. În best, legea de fier a breslei rămâne exterminarea celui alt. Dar, poate că așa a fost bine: am sorbit otrava zi de zi până am devenit imuni, ca popa Basputin. Aici am ajuns... și de aici pornim, nu-l așa?

Acum citiva ani am auzit de la Buzura o vorbă extraordinară, care m-a urmărit obsedant de atunci. Ce va fi? întrebam. Mai întâi, trebuie să se moară bine”, zicea el. Adică adinc și îndelung, să mușme temeinic, purificator, fiecare să dețină un kamikadze paradoxal, unul blonjat ucigător înăuntrul propriei ființe. Om fi murit de ajuns? asta mă îngheț și acum. Și mi-e teamă că nu!

În *Surveiller et punir*, Foucault citează un pasaj din *Discours sur l'administration de la justice criminelle*, de M. Servan, text din 1767: „Un despot imbecil își poate lega sclavii cu lanțuri de fier; dar un adevărat despot îi leagă mult mai sigur cu lanțurile propriilor

lor idei: rațiunea este cea dintâi legată. O legătură a cărei structură (textură) scapă vederii și pe care o considerăm ca fiindu-ne proprie — ceea ce o face cu atât mai puternică. Disperarea și timpul slăbesc legăturile de fier, dar ele nu pot face nimic împotriva înălțurii ideilor, ba nu fac decât să întărească zălele lanțului. Pe înmuierea, pe alterarea fibrelor creierului se bazează cele mai puternice imperii”. A revivifica „les molles fibres du cerveau” — iată o luptă aproape imposibil de câștigat, dar cu neputință de aminat.

În plus, alături de vicieria rațiunii la nivel de popor, cultura deține și monopolul nevrozei, după cum nota Koestler în *Yogi și Comisarul*: „Inteligenția e o parte a corpului social, cea mai sensibilă. Când corpul e bolnav, se produce o erupție pe piele. Dezagregarea inteligenței e un simptom sigur al bolii, la fel ca și corupția clasei conducătoare, ori apatia generală”. Constrângerea mediului deformează arta, după cum deformează ființa morală, continuă autorul. „Arta poate să sfideze mediul, dar sfidarea se plătește prin nevroza culpabilității. N-a existat niciodată o inteligență fără complexul vinovăției: este imposibil pe venituri” — ce trebuie plătit de intelectuali spre a-i putea îmbogăți pe ceilalți?

UNUL dintre efectele dezagregării intelectuale este — în planul ideilor literare — fetișizarea tradiției. Cu varianta ei, mai perfidă, însă la fel de cenzurală: pudibonderia.

Există un Trecut didactic și unul specializat. Unul academic și unul literar. Unul istoric și altul ficțional. De bună seamă — repetăm truisme — tradiția întemeiază și susține, ea naște reperele, garantează identitatea națională, greează autenticul, certifică sau infirmă inovația ș.a.m.d. Numai că, în regimurile totalitare, tradiția nu conduce niciodată înainte, ci numai înapoi. Ea este frina de mină a Puterii, atuul naționalismului, drapelul xenofob și arma „clanului” retrograd. Iar, din această privință, „comunismul și fascismul sint elemente complementare; cu Marx și Mussolini lumea intră-n agonie”, scria Berdiaev în 1934, într-o „eră a cazarismului, cu puternic accent plebeian. Cazarismul este revolta plebei împotriva principiului aristocratic al culturii”. Și unde „naționalismul — pe care nu-l confund cu recunoașterea și afirmarea valorii pozitive a naționalităților, cu patriotismul, adică — este o reacție a Naturii împotriva Spiritului, a instinctului și forțelor elementare contra rațiunii, a colectivului împotriva persoanei” (*Destinul omului în lumea de azi*).

Nu se poate spune că forța reacționară a fanaticilor tradiției a avut câștig de cauză la noi în ultimul deceniu. Dar că a malformat o bună parte a criticii și, mai cu seamă, a receptării li-

terare — e sigur. Sintem departe de a ne da seama de efectele produse în publicul larg de campaniile „Luceafărului” și ale „Săptămânii”, suficient de abile pentru a captura zone largi ale profesorimii și destul de agresiv-revendicative spre a-și ralia valuri de impostură cu forță decizională. Ele au fost sponsorizate din plin de către oficialitate (polemica era, de altfel, interzisă, fanatismul beneficia de toate vizele) pentru „întilnirile cu publicul”, unde „cealaltă parte” a culturii refuza din bun simț, ori nu avea aprobare, să participe. Fie și numai știrile din pagina a doua a „Românii literare” pot oferi cindva materia intristător de suculentă a unei statistici specializate. Dar, în afară de slujbașii falsificatori ai tradiției de genul A. Silvestri și Vadim Tudor, de penibilele extaze orfico-mioritice ale cuplului Itu — A. I. Brumar, de figurile străni ale lui E. Papu sau Dan Zamfirescu, de virulența monovalentă a lui M. Ungheanu, realitatea cea mai periculoasă — în plan general — a fost transferul de cult ceaușist asupra valorilor tradiției noastre culturale. Nu atât o pundoare „educativă”, cit o butaforică, euforică și pernicioasă idolatrie a falsificat istoria (în faptele și personalitățile ei, de la Burebista, la Mihai Viteazul, de la Ștefan, la august '44), a șlefuit și aurit tot ce înseamnă deficit de intimitate în biografia tuturor scriitorilor noștri. A deformat — grație numeroaselor complexe și culpe ascunse — subtextele istoriei vechi, a degradat eminescianismul și a rețezat adevărul particular în numele așa-numitelor cerințe general-pedagogice. Orice cultură normală, dacă nu exaltă, cel puțin prezintă obiectiv, factologic, sinuozitățile și cotloanele umbroase ale „eroilor”. La noi, cel mai mic și mai normal (adică „în firea omului”) viciu era cenzurat fără drept de apel.

Să fim bine înțeleși: nimeni nu cere o sută de pagini despre mizofilia lui Eminescu, un volum aparte despre argheziologia și sadoveniană, o istorie în cinci volume a sinucigașilor și clienților de ospiciu din literatura română, nimeni nu mai poate crede că patologia este — ea, exclusiv — sursa creației artistice. Dar, de aici și până la a face din toți clasicii, mici și mari, niște ingeri, niște Adami paradisiaci (și acela asexual) — este însăși calea aberației. Despre psihanaliză, ce să mai vorbim, numele ei semăna teroare printre cenzori. Dar cum să mai propul o carte despre, să zicem, Bogdan-Pitești, ori despre formele nebuniei în literatura română, cind, scriind despre Mișu Văcărescu, îți se taie din text „pederastia” și ești iarăși nevoit la obisnuitele exerciții de eufemistică! La Voiculescu — fără religie, la Eliade fără Nae Ionescu, la Cioran fără „Schimbarea la față”, la C. A. Rosetti și Călinescu fără isterie, la Crainic fără țigănie, la Heliade, Hasdeu, Macedonski, Iorga — fără megalomanie.

la Cantemir fără ruși, la Budal fără țigani, la Caragiale fără dna. Micle, cu 1907, dar fără Berlin, la Sebastian fără evrei și, în genere, fără specificarea originii etnice a autorilor. La 1821, 1848 și mai apoi, fără masonerie, la ardeleni fără maghiari, la moldoveni fără basarabeni, la Dobrogea fără bulgari, la interbelici fără Eugen Cristescu, la Argezi fără cameleonismul politic, la Beniuc fără muchia de cuțit, la Goga fără mustul care fierbe, la Păstorel fără vin, la '50 fără Canal, etc., etc. La unii fără bastard, la alții fără adulter, fără mercantilism, fără trădare politică, fără colaboraționism, fără carteluri stupefiante, fără spionaj, beții, copii din flori, fără influențe din afară, fără conspirații și exilări.

Totul alb și „ca la carte” — o istorie și o istorie literară rețușate exact ca-n pozele din „Scinteia”. Așa cum „n-am avut condotieri” și așa cum am dus „exclusiv războaie de apărare” (!), tot așa literatul român n-a avut voie să sufere — pentru cenzura noastră — de nimic „firesc”, toți au fost neprihăniți, onesti, inflexibili, patrioți, fără pistoale și arse-nic... însăși intruchiparea codului eticii și echității socialiste. Toți, de la informarea lui Neacșu, până astăzi. Repet: nu de exaltarea maladiului, a anormalului, e vorba, ci de a redeprinde — pur și simplu — adevărul: și cel al culorilor dominante, dar și cel al nuanțelor. De a scrie în sfârșit *biografia completă* a literaturii române, nu doar în datele ei temporale și spațiale, ci și în cele temperamentale. Pentru că fără sinceritatea față de trecut, de unde sinceritate față de prezent?

Sigur, ce se putea face într-o vreme în care, ca să dăm un singur exemplu, Creangă era cenzurat fiindcă avusese inabilitatea să pună un titlu precum „Capra cu trei iezi”, vizind — nu-i așa? — statutul „primei doamne a țării”? N-avem nici un autor, nici un curent cultural, nici o epocă literară, nici o bibliografie și nici o Operă — complete! E timpul ca istoria mică, din care ne-am hrănit numai auditiv, să pătrundă masiv, vizibil și de-a dreptul în istoria mare. În istoria vieții politice, a partidelor, a instituțiilor, dar și a personalității autonome. Cu tot cu memoriile, jurnalele și autobiografiile ce zac în arhivele numai de trustul Mușat — Ardeleanu prefirate. Cu, deci, întreg adevărul din umbră. Acceptarea lui în pagina tipărită e una din cele mai sigure dovezi ale puterii, ale legitimității și siguranței de sine proprii unei culturi normale. Cită vreme parțiale (fragmentarul) deține supremația — și conștiința noastră e una fragmentată.

Cum s-ar spune (și cum s-a tot spus la noi, „nu de multe ori, dar cam des”): punct și de la capăt. Meșterul Manole ne suride, în continuare, de sus, cu optimismul său dintotdeauna.

Dan C. Mihăilescu

Liviu ANTONESEI

Fragmente alese din viața de zi cu zi a grefierului

Săptămîna patimilor

Luni

Un bec fluorescent, alb zumbăie în memorie... Apele scad. Nenumărate pierderi. Ore crepusculare.

Marti

Chiar dacă bine îmbrăcați și rumeni (iluzie vinovată!), goi, pe dinăuntru goi — golul sună ca un talger de aramă; păi, desigur, n-am făcut nimic, n-am schimbat nimic. Mai e vreme.

Tu, tu mă poți înțelege. Miinile-ți albe pe umărul meu. Faruri intunecate și reci scormonindu-mi în golul galben dintre coaste. Ce imi tot spui?

Miercuri

Indoială, tăcere, nesupunere, tristețe. Ninge. Se topește. Ninge. Se topește. (Noroi parfumat pentru îmbalsămarea definitivă a sentimentelor de apropiere. Noroi instelat, noroi inspumat. Noi — noroi concentrat).

Joi

O, tu iluminare, o, tu, splendidă strălucire a desastrelor intrapsihice, interpsihice, intens specifice, cu adevărat ospifice. Da!

Vineri

Desigur, vom vedea, noi vom vedea perdelele ploii acide perforind frumusețea imposibilă a trupului. Frumos se desprinde, doamne, carnea în cearșafurile roz, minunat vor pluti sufletele deasupra gurilor căscate...

Guri ale întunericii, guri oșelite — neprețuită ești tu, rîie a omului!

Simbătă

Și totul trece trist ca o poveste elină în limba albastră a lui Martin lângă apa Neckarului.

Anul cosmic

Zăpezile negre, enormă economie de frig...

Taci — zice ea — sau mai degrabă rumegă-ți barba! (există lucruri care nu se spun)

Dar, de pretutindeni, dezastrul diurn, de pretutindeni vocea metalizată a Judecătorului zilei.

Pilitură de fier sub pleoape, cristalin explodind în nenumărate jerbe de foc. Vinovate tăceri, sentimente — respectuoase — umflate cu pompa.

Voi auzi totul, voi nota totul. Ceea ce nu se vede s-a mai văzut. Rotitor este anul. Alcoolică mierlă aterizind pe creanga uscată de nuc. Neliniște plutitoare în creier, întrebări fără rost.

Greu se plătește, doamne, luxul vorbirii. Porțile negre se deschid la un semn nevăzut. Apărat sunt de soarele galben, de grelele ziduri, de filele arse ale Cărții...

Dar pentru ce așteptare se aprind lămpile de aur ale sepulcrului? Ce fumuri plutesc peste cer?

Eonul nocturn

S-a încheiat săptămîna. Șarpele s-a ajuns din urmă — cerc de foc strălucind din carnea opacă.

Uriș ochi al nopții deasupra tobei crăpate. Talgere ruginite ascunse în fundul prăpastiei interioare.

În noapte, în singura noapte cîntecul doar al plecării Subpămîntenilor. Magnetică lună iradiind deasupra caselor noastre.

S-a încheiat săptămîna. Sărbătoarea începe. Pelerinul va trece din poartă în poartă.

(Primele două poeme au fost cenzurate din volumul *Pharmakon*, Editura Cartea Românească, 1989)

PAUL VASILESCU : Coloană

Bogdan GHIU

NOPTI DE DECEMBRIE

1

Du-te tu să vin eu.
Dă-te la o parte
să stau în locul tău
și să scriu despre tine.
Poetul stătie a
omului.
Poetul, în locul omului,
repet. Despre om.

2

Se termină cerneala, singele
încremenește (inima-i în tot cor-
pul), cuvintele spun cuvinte...
De la margine nu poți scrie decît
reportaje, nu poți trimite decît
cîntece, vibrări ale inimii
lovite de singurătate...
Limbă fără clopot.
Cuvintele spun cuvinte.

3

Pauză. Cască gura să primești
cuvintele.
Ascultă cu gura ! Cuvintele care îți
vin pe limbă îți vin din afară.
Cască gura. (Ochii se închid
de la sine, închid gura.)
Ascultă.

4

Ascultă.
Tăcerea cu gura închisă.
Strici aerul respirînd.
Cuvîntul e o datorie
pentru aerul inspirat,
consumat.
Răspunde aerului.

5

Sînt afară.
Prin ochi respiri.
În gură încap toate cuvintele.
Sînt. Afară.

6

Ai mîncat și acum vorbești.
Cuvintele sînt o dovadă a
canibalismului.
Dai înapoi de mîncare.

7

Vorbești ce-ai văzut.
Ce ți-a căzut în gură prin ochi.
Vorbești ce-ai mîncat.

(Și totuși: prin ochi sau din ochi ?
N-ai să știi niciodată.)

8

Vorbești ce ți-au dat să mîninci.
Ce ți s-a pus în gură.
Taci !
Taci !
Vorbești ce-ai mușcat.

9

Într-o lume a cuvintelor,
într-o lume de cuvinte
și cuvîntători
tăcerea e un act violent.
Taci.
Taci.
Încearcă să înghiți ce-ai de spus.
Ce-ți vine să spui.
Vezi dacă poate fi înghițit.
Prefă-te că mesteci.
Prefă-te că te ingrași.
Că te maturizezi și odată și o-
dată vei muri.
Prefă-te că îmbătrînești.
Tăcerea nu poate fi mestecată și
nu poate fi înghițită.
Spune cuvintele tale.
Destramă iluzia.
Dă de mîncare.
Decît să mîninci mai bine dă de
mîncare.

10 (Un anumit primitivism)

Spune-ți trupul
pe care alții-l mînincă,
îngrășîndu-se cu tine,
crezînd că astfel vor crește.
Trupul tău e singurul cuvînt
care nu-ți vine de la alții.
Trupul tău are o gură.
Nu lăsa gura să spună cuvinte
străine.

Spune-te.
Ești un cuvînt care tace pentru
tine
și va trebui să tacă pentru toți.
Arată tăcerea.

11

Cu doi ochi și o gură
ți se dă lumea
s-o dai înapoi.

12

În tăcere
lucrurile înapoiază lumina
fără să lumineze.
Întoarcerea luminii e neluminoasă
în tăcere, cuvintele rămîn lucruri.
Vorbirea devine încet-încet
imposibilă.
Nu ne mai hrănim cu cuvinte.
Nu ne mai îngășăm.
Nu mai accept compromisuri

verbale
de tipul : creierul se vede pe sine.
Adică ? Creierul e de mîncare.
Creierul a fost mîncat și s-a trezit
la viață
înăuntru, la întuneric și la căldură,
legănat.

Veți spune regresie, reducere.
Veți spune : doar atît ?
Partea a doua e despre ficat.
Actul al treilea despre inimă. Cum
au înviat ele.
Ni se pun în gură cuvinte ca
să le spunem, dar nu cumva să
ne-atingem

de ele. Să le facem noi,
după capul nostru, ficat,
inimă, creier
și să tăcem apoi, sănătoși, vii.
Să fim un cuvînt în gura lumii,
care nu spune nimic. (Citiți
literal !)

Un cuvînt tăcînd într-o gură
care-l vorbește.
Din gură în gură, nemestecat.
În tăcerea ce nu o poți strînge.

13 (Imaginarea unui arhetip)

Cînd mi-ați dat cuvîntul am văzut
că-i o bucată din carnea spurcată
a dușmanului nostru,
cu care să spun : Am învins !
Din gură în gură a fost purtat
trofeul, și iată-l, a ajuns
acuma la mine,
să-l fac eu cuvînt,
căci carnea asta nu poate fi
mestecată
și nu poate fi înghițită,
ea nu se poate hrăni, e

o carne străină, și nimic din ce e
străin nu ne poate face să creștem.
Purtată din gură în gură
a ajuns acuma la mine. S-o spu-
ne !
Să spun : Am învins !
cu carnea dușmanului nostru în
gura

și spunînd să o scuip, după
lege, să o zvîrlu în foc.
Spurcatul, el nu s-ar fi dat înapoi
să ne lase să putrezim
ca pietrele munților, sub cerul
liber

El nu ne-ar fi adăpostit o clipă
măcar

Am învins !
Iar noi îi facem carnea moartă
cuvînt

Am învins !
I-am smuls vorba din gură
și pe el vieții l-am smuls.
Am învins. Ptiu ! Am învins.

14 (Taina sufletului. Pe malul
lacului interior)

Într-o limbă neînțeleasă vorbește
sufletul
meu cu mine. Îmi întinde cuvînt
să le spun singur.
Cu ochii închiși văd un lac lîngă
ca

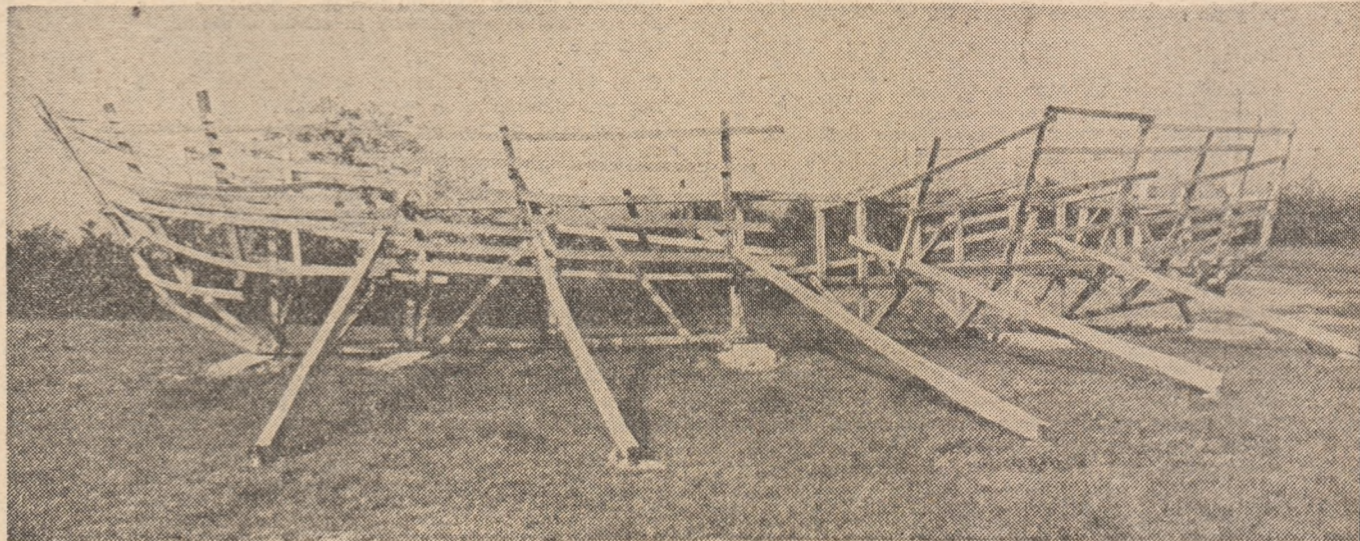
încerc să aprind un foc.
Singur, sufletul îmi pune cuvinte
pe buze. Cuvinte pentru alții
pe care acum mi le spun numai
mie. Sufletul, și el, îl aud, își
vorbește într-o limbă
numai a lui.

Blind, sufletul meu îmi dă de
mîncare

Hrană care iese din mine,
mă părăsește pentru totdeauna,
pleacă

Mă hrănesc cu ceea ce sufletul
îmi dă să dau. Simt cum cresc.
Înghiț fără să mestec.
Sufletul meu mă face să vorbesc.

(Acest ciclu de 14 poeme a văzut po-
tru întâia oară lumina tiparului în revu-
"Agora", nr. 3).

TITI CEARĂ : A

JURNALUL UNUI SCRITOR INTERZIS

(17 aprilie—22 decembrie 1989)

A doua poliție (II)

19 aprilie

ÎN TRE mine și Mircea Dinescu sint multe diferențe de temperament. Poate chiar de gusturi. Eu trebuie să conțez mai ales pe cusururile mele în ceea ce fac. Sint conservator, lipsit de umor și neindemnat, fiindcă nu mă pricep să depășesc prin mișcări de slalom obstacolele, o iau de-a dreptul; fie că-mi sparg capul, fie că le dobor izbindu-mă de ele. În general, îmi ascund destul de bine timiditatea printr-o sumbră și cam plictisitoare, probabil, încăpăținare care mă ajută să înfrunt situații de care în mod normal ar trebui să fug, dar numai eu știu că sint momente cind aș da întregul mea orgoliu pentru puțină artă de a trăi. Norocul meu a fost, și a rămas, o „succeală” a caracterului meu: în loc să mă slăbească, să mă diminueze, tristețile îmi desoperează, mai mult chiar decât fericirea, pasiunea cu care iubesc viața. Niciodată n-am fost mai îndrăgostit ca în disparare. Aceasta m-a ajutat să-mi țin barba în echilibru și să nu plătesc un preț exagerat pentru stingăciile mele. Mircea Dinescu, în schimb, e un agresiv plin de farmec, avind o artă naturală, cuceitoare și molipsitoare de a fi sociabil. Îi place să-și etaleze iscusința culinară la mici întâlniri prietenești, să fie un om viu, și îmi închipui ce chin trebuie să fie pentru el imposibilitatea de a-și manifesta vitalitatea și spiritul rebel. A-l ține sechestrat, fără prieteni, e totuna cu a-l obliga să poarte continuu o mască de gaze pe față. Se bucură de multe simpatii, deși lasă impresia că e gata să dea cu tifla în orice moment, și e unul dintre puținii teritoriți pe care-i cunosc la care iconoclastia, chiar cind e grăbită, superficială, nu devine supărătoare. Numai el își putea permite să susțină fără să se facă de ris că Beckett n-are talent. O singură dată l-am văzut descurpănit. Mă aflam la „România literară”, întimplător, cind a ieșit din camera unde i se anunțase concedierea. Avea buzele albe și mușchii feței crispați. Arbora cunoscutul său aer nonconformist, dar părea foarte îngrijorat și preocupat. Poate nu atât de conștient, cit de ceea ce presimțea că va urma. S-a apropiat de biroul la care-mi corectam spaltul unui eseu despre „mit și istorie”, mi-a strins mina și mi-a spus cu o soaptă o frază pe care n-am înțeles-o, apoi s-a îndreptat spre ușă. De atunci, nu-l mai văzusem. Cum îl voi găsi oare? Mă întrebam cu aproximativ două săptămîni în urmă în vreme ce mă îndreptam spre strada Bitolia.

Lăsasem mașina pe o stradă din spatele „Lupoaiței”. Precauție copilărească! Agenții Securității nu aveau nevoie să-mi ia numărul mașinii pentru a ști cine sint. După ce am traversat piața, am pornit-o pe trotuarul din stînga, unde sint numerele fără soț. Eram încordat ca un arc. Mă vor opri? Mă vor lăsa să intru? Știam că din pricina unui zid de beton se crease o încurcătură la numărul 19 și vroiam să găsesc drumul de acces fără să mă fisticesc și să mă învîrt prea mult sub ochii agenților Securității. Andrei mi explicase în amănunt cum să procedez. Mă voi descurca? Nu m-am dezmințit. Am nimerit, bineînțeles, într-o clădire, unde am cercetat, și la parter și la etaj, cărțile de vizită de pe uși. Cum pe nici una nu era numele pe care-l căutam, am sunat, în disperare de cauză, la o ușă, hotărît să întreb. Pe ușa, am plecat. Brusc, m-am jenat să ceranțez. Noroc că a ieșit o femeie dintr-un alt apartament pe care am rugat-o să mă scoată din încurcătură: „Vă rog, unde locuiește familia Dinescu?” Sumsecade, femeia mi-a arătat că dincolo de gardul de ciment e o cărare și că trebuia să merg pe ea pînă la capăt.

Ușa era întredeschisă. Cîteva trepte coborau într-un demisol de unde se auzea muzică. Am bătut în ușă și, peste o clipă, a apărut Mircea. Mi s-a părut ușor deriat. Cine se așteptase să fie? Mi-a dat un semn să cobor și s-a întors spre ei din camera aflată în spatele său, pe care eu n-aveam cum să-l văd: „E domnul Paler”. Am intrat și i-am găsit în jurul unei mese de lemn, de culoarea lămlii,

pe Mașa și pe Al. Călinescu, venit de la Iași. Pe masă se găsea un manuscris. Poate că acest manuscris fusese pricina alarmei. Am luat și eu loc. Al. Călinescu regreta că n-a fost în cursul săptămînii în București, ar fi vrut să semneze și el. I-am sugerat să se solidarizeze printr-o scrisoare personală cu scrisoarea noastră și, zicînd asta, i-am dat lui Mircea o copie. După ce mi-a adus și mie o cafea, Mașa s-a așezat lîngă el, luînd pagina pe care Mircea o terminase de citit. În acele clipe, mi s-a părut că surprind pe fețele lor o ușoară dezamăgire. Dacă nu cumva m-am înșelat. Se așteptaseră oare să fim mai incisivi? Considerau că situația ar fi cerut să spunem unele lucruri și mai răspicat? Sau se așteptaseră să fie mai mulți semnatari? Mircea își făcuse, poate, unele iluzii în privința aceasta. Și pentru prima dată mi-a trecut prin mințe că dezvoltura lui e, de fapt, foarte vulnerabilă, reprezentînd mai degrabă un camuflaj. În acest caz, mi-am zis, cu o stringere de inimă, nu-i va fi ușor. E greu să aștepti un miracol cu mașina Securității la poartă. Am stat de vorbă vreo oră. După aceea ne-am îmbrățișat și am plecat. În clipa aceea nu știam că a doua vizită nu va mai fi cu puțință. De alaltăieri, nu mai e permis accesul nici unui vizitator în demisolul ocupat de familia Dinescu. „Îngerii păzitori” stau chiar la poartă și blochează intrarea. Cine vrea să intre e legitimat și sfătuit apoi să-și vadă de drum.

Ajuns la colțul străzii, m-am pomenit abordat de un „admirator” (asa s-a prezentat) care m-a întrebat dacă eu sint, într-adevăr, eu. I-am răspuns că din moment ce mă „admiră” ar fi trebuit să știe că eu sint eu și m-am îndepărtat spre locul unde îmi lăsasem mașina.

20 aprilie (dimineața)

AM fost sunat de la „Steaua”. Interviuul meu care trebuia să apară în mai a fost „amînat” pentru „mai tirziu”. Formula cunoscută. „Să vedem ce se mai întîmplă”, ar fi zis un cenzor de la Consiliul Culturii. Așadar, sintem la această oră interziși? Sau nu există o dispoziție expresă, un consens dat revistelor și editurilor, dar a intrat în joc mecanismul precauțiilor înțelepte, care vin de obicei în întîmpinarea interdicțiilor, pregătindu-le, înainte ca ele să devină formale? Înțelepții nu-ți spun: „Ne temem să vă publicăm deoarece...”. Niciodată! Dimpotrivă, au aerul că vor să te apere, să nu te expună. E mai bine să aminăm! Și astfel înțelepciunea devine rîndasul dictaturii. În loc ca interdicția să fie directă și brutală, capătă un caracter insidios. În plus, și se ia posibilitatea de a protesta. Căci, din moment ce doar „se amină”, ce să mai spui? Aștepți, nu? În așteptare, zic unii, e forța noastră. În așteptare, cred eu, e slăbiciunea noastră. De mulți ani, așteptăm o schimbare care nu mai vine și care e din ce în ce mai nesigură. Nu trăim, ci așteptăm. Viață provizorie. Uneori, recunoaștem că nu mai e nimic de așteptat, că totul va continua, în cazul cel mai bun, să fie așa cum este și soerăm doar ca raul să nu devină mai rău. Apoi așteptăm din nou, convinși că așteptarea e singurul lucru de care ne putem agăța imediat. Această putere de a aștepta ceva care se îndepărtează continuu ne obosește și ne înșală. Avem impresia că facem ceva așteptînd, că rezistăm prin așteptare și, în tre timp, raul se lătește, devine din ce în ce mai insuportabil. „ei” își desăvîrșesc „opera”. Îmbătrînim așteptînd, ne mintim așteptînd, murim așteptînd. Se vorbește despre „crepuscul de domnie”, dar e de ajuns un crepuscul lung, putrezind lent, pentru ca existența generației mele să fie comoromisă. Și, în ce mă privește, nu mai izbutesc să mă consolez cu gîndul că puterea însăși e trecătoare, că, într-o zi, cîndva, lucrurile vor intra iarăși în normal. Puterea trece, într-adevăr, dar trece odată cu viața noastră. Trăim cu fața la un zid, discutînd continuu despre zidul din fața noastră. „Ce se poate face?” auzi. „Nimic”. Deci, trebuie să așteptăm. Logica e simplă. Și ne împinge tot mai adînc în această

minciună a așteptării. Sintem adonia cerbilor pe care mi i-am imaginat în „Un om norocos”, prizonieri într-o mlaștină de unde nu există scăpare. Prinsi în așteptare, devenim o țintă ușoară. Dar cum să renunți să aștepți? Bijbi: mai departe... Prin toamnă, dintr-o pură întîmplare, am aflat că romanul la care lucram, „Procesul vrăjitoarelor” fusese radiat dintre aparițiile pe acest an ale „Cărții românești”. Mă găseam într-o librărie. Răsfoind cataloagele editurilor, am descoperit că scriam un roman cenzurat preventiv! Înainte ca manuscrisul să ajungă la cenzură, el trezise suspiciuni, probabil, undeva în satele usilor reci și înalte ale Inchiziției culturale care funcționează sub firma „Consiliului Culturii și Educației Socialiste” și care nu se mai mulțumește, vîd, să cenzureze gîndul exprimat. Ne cenzurează acum, pe tăcute, toate, și intențiile. Cenzurează și pagina albă, obligîndu-te s-o lași albă, deoarece oricît ar fi tăcerea de suspectă, cuvîntul e și mai suspect. M-am enervat atunci îngrozitor și m-am întors acasă cu nervii arzînd. Ideea întîleptilor, că rămîind pasivi, preocupați doar de cărțile noastre, le apărăm, nu mai e în astfel de împrejurări decît o iluzie comică. Înțelegi că, de fapt, dictatura își bate joc de înțelepciunea noastră, considerînd că e de datoria noastră să fim prudenți și că e dreptul ei să ste arbitrară. Desființată pe hirtie, din calcule propagandistice, cenzura e mai nerușinată acum ca oricînd, la adăpostul ilegalității și anonimatului ei. A miroșit că vrăjitoarele mele pot fi periculoase, că procesul lor poate sugera vînturile de vrăjitoare de azi, că obscurantismul mistic al Inchiziției e frate gemă cu obscurantismul ideologic al dictaturii (ceea ce se spunea în „Tratatul ereticilor” de Castellion, în secolul al XVI-lea: „Nous estimons h  retiques tous ceux qui ne s'accordent avec nous en notre opinion” ar putea figura ca prim articol într-o cartă a regimului actual din România!) și-mi eliminase, pur și simplu, romanul de pe lista viitoarelor apariții. Si ce puteam să fac? Să protestez mintînd, acuzîndu-i pe cenzori că se gîndesc la lucruri pe care eu nu le pot gîndi, căci „vai, se poate să...”? Ori să las totul baltă și să mă retrag în manuscrisul, cu mai multe șanse de apariție, despre „cele zece porunci ale înțelepciunii”? Am dat a doua zi un telefon la editură, încercînd să mă lămuresc cînd se produse radierea, dar evident, n-am reușit să obțin nici un răspuns cit de cit lămuritor. Bijbieli, „eu nu știu, întrebați pe...”. Am renunțat. Discreția, dictată de instinctul de conservare și, poate, de puțină rușine, a celor care sint, de voie, de nevoie, executanți deciziilor faimosului tovarăș Dulea, marele cenzor șef, face parte din mecanismul cenzurii. Dar eu? Pînuind de o parte manuscrisul romanului, nu ajut cenzura să funcționeze?

Scara

ÎN interviul amînat ziceam — ca și cum aș fi avut o premoniție: „Oricine poate fi sigur de ce spune dacă îl ascultă cineva. În schimb, ce țările îți trebuie să strigi în pustiu! Acolo se face, probabil, selecția cea mai aspră, cea mai necrutătoare, între credințele de care nu te poți lipsi, orice s-ar întîmpla, și cele care sint fisurate de îndoieli sau nu sint necesare ca aerul și ca apa. Eu am avut totdeauna, și am și acum, rezerve serioase în privința soluției pustnicilor. Unul dintre motive se află în „Faust”. Cînd Mefisto își numește adversarul, el nu vorbește despre sfințenie sau despre bine, ci despre puterea pe care o are natura de a crea, de a multiplica viața. Alt motiv e că eu, deși sint nesociabil, nu mă pot lipsi de lume și de zgomotul ei. Suport mai ușor indiferența zgomotoasă decît liniștea desăvîrșită. Cu toate acestea, am impresia că înțeleg de ce s-au dus atîția înțelepți în pustiu: pentru a-si limpezi convingerile. Cele care rezistă la proba pustiuului sint cele mai profunde. Căci dacă nu poți să trăiești fără o anumită credință, o vei exprima și în desert...” Teoria e frumoasă, dar oare o voi putea trăi? Îndeplinesc acum, într-o bună măsură, condițiile pe care mi le-am ima-

CE CRED

Sint pentru pedeapsa cu moartea? Sint împotriva pedepsei cu moartea? Mărturisesc că întreaga mea viață am fost înspăimîntat de ideea condamnărilor la moarte și a plutoanelor de execuție. Cum s-ar fi putut însă să nu fiu de acord cu pedeapsa capitală aplicată celor doi care ne-au ruinat țara și au umilit atîta ființa națiunii noastre? Dar, de ar fi fost cu puțință, cred că opinia publică de la noi și opinia publică mondială ar fi primit o mai vie satisfacție dacă li s-ar fi intentat un proces amănunțit, de felul celor intentate criminalilor de război naștiți.

Asemenea pedepse, ce n-ar putea avea altă ieșire decît pedeapsa capitală, s-ar cuveni intentate tuturor celor ce în zilele lui decembrie s-au făcut vinovați de crime împotriva poporului român. Să mai adaug cit aș fi de fericit ca după ce, ultimul dintre teroriști își va fi primit pedeapsa, să trăiesc într-o Romînie în care nu vor mai fi condamnări la moarte?

Geo Bogza

gînat. E adevărat, mă aflu într-o cameră, nu într-un pustiu. Pe peretele din fața mea e înrămată o reproducere cu cincizeci de capete ale lui Christos, așa cum au fost închipuite de artiști din toată lumea creștină. În centrul ei, o întrebare: „Care era Iisus?” Dedesupt, sint vrafurile de cărți care s-au strîns pe spătarul canapelei. În spatele meu se află șase corpuri de bibliotecă ajungînd pînă la tavan, cu cărțile inghesuite pe două rînduri, într-un asemenea hal încît uneori, dacă nu găsesc imediat ceea ce caut, prefer să mă las păgubas. În drapta, ferestrele și, între ele, ușa ce dă spre un mic balcon. Pe masă și sub masă, mormane de manuscrise. Pe covor și prin unghere, alte vrafuri de cărți. De afară, se aud zgomotele celei mai zgomotoase, probabil, străzi din București, dar, de văzut, nu vîd nimic decît siluetele turburi ale unor plopi. Dacă las la o parte ora cînd ies, după-amiaza, aici îmi petrec aproape tot timpul. Pe la miezul nopții, cobor jaluzelele și mă culc. Pînă de curînd, aveam grijă să scot telefonul din priză, ca să nu mă sune cineva prea de dimineață. Acum n-o mai fac. Nu mai e nevoie. Dar și într-o cameră banală ca a mea poate exista o „probă a pustiuului”. Și aici sint două posibilități: să continui să stau toată dimineața în fața mașinii de scris ori să ridic mîinile și să mă predau, ca soldații care nu mai vor să lupte. Instinctul meu de conservare îmi spune că n-am de ales, că, orice s-ar întîmpla, trebuie să fiu guraliv, însă voi avea oare tăria să vorbesc inutil, în caz că mă voi vedea împins într-acolo? Pentru prima dată am prilejul să verific în ce măsură mă pot bizui pe credințele mele. Și dacă nici una dintre ele nu e atît de puternică încît să pot vorbi, la nevoie, despre ea fără s-o împărtășesc nimănui, voi avea dovada de care mă tem, de fapt, cel mai mult: că n-am forța sufletească a celor capabili să vorbească în pustiu.

21 aprilie (dimineața)

ÎN orașul unde trăiește Julius, eroul meu din „Procesul vrăjitoarelor”, cerul e galben, ziua, din pricina prafului, jumatăte din an. În perioada în care suflă vîntul din sud. Numai noaptea, cerul se limpezește și stelele strălucesc curate, pînă în zori cînd picla de praf reapare. Au fost emise nenumărate presupuneri despre originea acestui praf, dar nimeni n-a reușit să dezlege enigma. Nu există nici un deșert prin apropiere ori prin locurile unde au ajuns expedițiile... Aici, nu există nici un mister. Praful care plutește ca o ceață persistentă deasupra Bucureștiului are o origine cunoscută de toată lumea. Provine din molozul caselor dărîmate. E praful unui oraș defunct. De cîteva ani, de cînd buldozerele au devenit o sperietoare, ca năvălirile tătarilor pe vremuri, cerul e aproape continuu opacizat și a devenit practic imposibil să te mai aperi de această nouă formă a istoriei de a-ți viola intimitatea. Poti să stai cu ferestrele închise toată ziua. În zadar. Praful găsește crăpături prin care se strecoară și se depune peste tot, pe mobilă, pe cărți, pe mașina de scris. De cite ori vreau să iau o carte din bibliotecă mă înspăimînt. Pe coperti e un strat de praf care-mi înnegrește degetele. Trebuie de mai multe ori într-o dimineață să mă duc la baie, să mă spal pe mîini. Din ce pereți oare, va fi provenind praful care se așează, și acum, pe hirtia pe care scriu? Unde mă întorc în cameră, e inevitabil să văd obiecte albite, chiar după ce se face curățenia. Pe stradă, e cu atît mai greu să te aperi. Prima mașină care trece pe lîngă tine stîrnește un nor de praf care te învaluieste și-ți compromite eforturile de a nu semăna cînilor vagabonzi ce umblă în cîrduri pe maldanele de moloz din cartierele demolate. Acest praf omniorezent are aproape o valoare de simbol. E o parte din trecutul orasului, purtată de vînt și împrăștiată peste prezentul lui. Se ridică din zidurile lui făcute una cu pămîntul, ca dintr-un cimitir.

Octavian Paler
(va urma)

Dan DEȘLIU

Geamăn singur

...S OARTĂ? Ce-i ala? Dom'le, eu nu, nu prea cred. Știu, așa vine vorba: ce ți-e scris... Nu, mersi, nu beau, nu, nici strop, bătrinu zicea c-a băut el și pentru noi, eu am moștenit pe mama, mama nu suferă nici mirosul, o ia cu ameteală, absolut. Cînd aveți legătură? Ei, pin'la miezu nopții... Al meu ar fi la unu și opt, dacă n-are întîrziere. Auzi, șefu, niște pepsi, da?

Cum ziceam — intru, salut, el — Lasă, stai jos, face semn din cap. — Să trăiți, zic, stau mai bine așa. Bine, zice, te-am chemat să vorbim așa, de la om la om. Te-ai mai liniștit? — Să trăiți, tovarășu maior, mă cam junghie pe la inimă, o fi și de nervi... — Da, sigur, după așa ceva... Tace, stă cu pumnul încețat pe birou, își drege glasul, p'ormă se uită la mine, se uită-n altă parte. Eu, nu-mi prea venea bine, știam eu c-o să mă cheme, mă gîndisem ce-o să-mi spună, cum o să mă ia...

Dom'le, ce hărmălaia dracu! Cum ati zis? Da, absolut, toți sînt puși pe zbierat, da, indiferent... Da, și la bilete, la coadă, la servicii, nu mai zic în troleu, la nghe-sulală... Cum ați zis? Exact, e bună, asta trebuie s-o notez: cînd zbieră, simte și el că trăiește — absolut! Simte omu că-i valabil, ce mai! Omu-l cel mai important animal. Nu, nu-i a mea, aveam unu-n grupă cu mine, acolo, pe șantier, îi ziceam Costică Stalin. Poreclă, sigur, că el avea talent să pună lozincile pe stil nou, ceva de groază. — Bine mă, Costică, cum e asta, cu cel mai important? — Așa ar trebui, da' io nu-s cam sigur. — Păi, de ce? Își da bonetu pe ceafă, se gîndește nițel — Păi, de, poată să fie porcu!... Țin'țe chirăială! Da' altu: — Da' de ce, Costică? — D-ala, că la noi, la colectiv, o fi vreo doi ani, a murit niște godaci, din borhot, din ceva, cine știe, i-a pus să-i plătească. Da' tot în vara aia, la recoltă, i-a rupt batoza pe nea Oacă a lu' cuscru Ștamate — zarvă, anchetă, și pin' la urmă n-a dat nimeni un ban pe nea Oacă... Așa că, io zic că tot porcu o fi mai ceva! — Uite că vine, să vezi și să nu crezi! V-a adus și chiftelutele, arată fain. Bravo, șefu, ai adus și pepsi, grija față de om — o să avem și noi grija de mătale... Poftă bună! Fain? Da, de-acolo, din Ardeal. Nu, că mie pepsi îmi ține și de foame, da' nici asta nu mai e ce-a fost. Vorba lozincarului: Tot înainte... era mai bine! Uite, altu care-njură — dom'le, ceva de speriat!

...Stau eu acolo, mă uitam la pumnul ăla, cit barosul — se ridică, se duce la fereastră — Fumezi? — Nu, să trăiți! Fumează, se uită pe geam — ploaia indeseat, ploaie mocănească, deasă, ca la munte. Pe birou, adică o masă de scinduri, închisă-n părți, niște foi cu notițe, un plan cu secțiune tunel, pe hirtie milimetrică, dosare, o cană de cafea cu zațu sleit. Mirosea a lemn umed și a rășină, godenu scoate fum, de la vînt, vedeam prin geam trei creste alăturate, parcă erau niște vite în ploaie. Petromaxu zbirniia gros — maioru se-ntoarce, vine către mine, îmi pune mina pe umăr. — Ei, băiete, băiete!... Avea glasul cam infundat — am înghițit în sec, mă uitam fix la el. Solid bărbat — cit l-o fi ros terenul, armata, se ținea bine — părul cam rărit, cărunț pe la temple, da'un nas ca pliscu de uliu, ochi albaștrui, bulbucați... Nu, zău, nu merge, pe onoare vă spui, eu, ca bătrina... Sănătate, mersi, și dumneavoastră! Da, bun! Asta, dacă-i și rece, e de milioane — cică să nu bei mult, că atacă ficatii, aiurea, din pepsi n-a murit nimeni... Dom'le, ce poată să strige, parcă-s dili-mani, uitați-vă la ăla, ăla cu servietă galbenă lingă scaun, da, ăla, uite cum se biție și-njură pe rupte, parcă te scuipă-n urechi... Da, așa e — ziceam de maior, și avea niște cearcăne mari, de om bolnav, ochii, v-am zis, albaștri spre verde, așa-i avea și tata, ba nu, la tata mai altfel, cam ca nuca necoaptă. Țin minte, eram mic, mama întindea rufe în dosu casei și cînta pentru ea „Bărbatu cu ochii verzi, niciodată să nu-l crezi...“ Da, prin Oltenia, pe-acolo se cîntă — o știți? — Eu — zice — l-am cunoscut pe taică-tu, am lucrat împreună, era un om — și-a dat din cap, adică, ce să-ți mai spun... Acum — zice — vezi, la durere, la nenorocirea asta, aș vrea doar cîteva cuvinte... Ești un băiat inteligent, o să înțelegi... Trece pe lingă birou, mîscă puțin scaunul, iar merge la fereastră, începe să vorbească, aud doar — Asta era la Negrești, acum vreo douăzeci de ani, tu nici nu erai pe lume... Dom'le, de-odată nu-l mai aud, mintea mi-o ia razna, îl văz pe frate-meu, pe Mitică,

spătos, deșiratul ca mine, da, îi văz nasu cojit, obrații crăpați, vestonu-i venea cam larg și scurt la minci, așa, cu capu gol, fără moleliere și centuron, cum era în noaptea dinainte... Mă cheamă să ies cu el din baracă — lună, stele, frumos — ne-am cinchit lingă arcu festiv, unde scria „Bine-ați venit“ cu litere mari în trei culori. Face el — măi, Tică, auzi, dacă pătesc ceva, al tu grije de fete. A zis așa, că n-am înțeles, mă-ntreabă, sau chiar mi le dă în primire. — Da de ce, Tică — zic — ai tu ceva, ți s-a făcut vreun semn? El se uită-n pămînt și tragea niște dungii, cu un ciot. — Nu știu, frate-meu, îmi veni așa, mi-e că o să mă duc... Pardon, ați turnat peste pepsi, e paharu meu, ce culoare, ca permanganatu — da, absolut! Soiri pure — pe dracu!... Frate-meu luase ochii de la bătrinu, eu — de la mama. Se mira toți, gemeni, și diferiți la ochi... Cînd a schimbat și-a troznit pirghia, de-a dat în marșalier, am strigat — Sări, Tică! Și-atit am mai apucat, i-am văzut ochii holbați și gura strîmbă — gata, s-a dus în fundu pămîntului!

...C AM pe-atunci — iar l-aud pe maior — începuse colectivizarea. El era acolo, trimis de la județ, eu am ajuns abia peste o lună, între Crăciun și Anul Nou... Al de fusese înaintea lui s-a topit fără urmă, după o vreme i-au găsit hoitul într-o fîntină seacă. Taică-tu, singur, a curățat casa, a dres una-alta — ce era tot sediul? Două odăi cu pămînt pe jos, un pat, o laviță, masă, scaunele — cam asta — scriși în partid ar fi fost vreo douăzeci, pe nume-i știa numai pe doi — restu, tă-mile: nu evidență, listă, note — nimic. — Acu, zice Tică al meu, cu alea mici... Măi, Tică, zic, poate-i fi răcit, ai visat rău, te-a zmcuit magaoaia, zguduie ca dracu... — Cu alea mici, — lasă ciotul și se uită la mine, de departe, treaba-i așa, acu' poți să le deosebești, Ioana are o alună pe mința dreaptă, la-ncheietură, Silvea n-are... Astea-s fetele lui frate-meu, tot gemene, făcute la op'spe ani... Oii fi oftat, maiorul tace și p'ormă — te-njunghie iar? — Nu, să trăiți, doar așa...

...Zău nu vă plictisesc? El, sinteti dumneavoastră om de treabă! Dom'le, de groază, ăla cu servietă! Și mai sint și femei la masă, dă-o naibii! Cum? Eticheta la fel, și-n sticlă altceva? Ce să te miri... Stați, uite că trece — Alo, șefu! Greu și lui, mese multe, zăduf, e și cam gras, uite cum curge apa pe el... Șefu, auzi, te rog, dă vinu' ăla dinainte. Nu, că l-ai adus gata desfăcut, zău, te rog eu, nu mă fă să cer condica! Gata, ne-am înțeles, ei, vedeți? Mamă, ce aiureală! Așa, nenică, zău, cit poți! Urați înainte tovarăși — parcă era, un cîntec... Da, cum? Aha, porniți înainte — Da, sigur, l-ați cîntat în tinerete, sigur, și tata — ce-are-a-face, au fost și care-au crezut, da — absolut!

...Cu tata, da — după vreo săptămînă, cu chiu, cu vai, adunase trei din douăzeci, și ăștia ziceau că habar n-au de ălații. Taică-tu, zice maiorul — acolo se-dea, acolo minca, te miri ce, prin comună umbla spre amiază, trebuia să trimiță situația la raion, oamenii se fereau, se auzise că dacă te trece la catastif, te trimite pe drumuri, cu propagandă.

— Permiteți să raportez — zic — păi cam așa era, că și tata, săracu, rar îl vedeam pe-acasă. Maioru a tresărit, parcă l-aș fi-njurat.

— Bine, mă... Și-a luat seama, a venit lingă masă, da' nu s-a așezat. El era activist, băiete, comunist adevărat, el punea mai presus... A dat din mină, a lehamite, a făcut cîteva pași prin odaie, ploaia dădea în mazărice, s-auzea cum făcăne pe tabla ondulată. S-a lipsit să-mi spună ce punea bătrinu mai presus de ce... Nici nu era nevoie, că doar știam. A scos o țigare, a bătut-o pe capacu ceasului, a aprins-o, a tras un fum, p'ormă a stins-o în nisip, pe sobița de tuci, țigare găurită, a scos alta, s-a răzgîndit, a pus-o la loc, în pachet. Tot ce făcea, făcea cu-ncteu, parcă le chib-zuia.

Oricum — zice — poate vrei să știi ce-a mai fost în simbăta aia, era după Crăciun, eu am ajuns duminică, ningeau potolit, cu fulgi mari, grei, de-ăia de se leagănă ca rața...

...Ei, vezi, așa da — la gustați, e ăla? Bravo, șefu, ești genial, ce mai! Vasă-zică — era într-o simbăta... Alo, domnu,

tovarășu — uite, pleacă fără geantă — alo, aia nu-i a mătale? Servietă, da! Păi-cum? Da, cu plăcere, lasă, dom'le, nu, vă rog! Da, absolut! Ei, asta-i! Sigur, să fim sănătoși, nu, mersi, nu servesc, da, un fel de — asta — păi, pepsi, ce? Dom'le, clar, nu beau, nu servesc, nu, zău, nici pupături, nici — nu — hai, hai noroc și succes, hai, să trăim! Ufff! Bine c-a-ntins-o! Na, că l-am deocheat! Mersi, pentru puțin! Da, adresa mătale și telefonu, da, cum să nu, uite, l-am scris — opt șapte, da? Precis, cu prima ocazie! Am onoarea! Drum bun, și nu uita că te iubesc... Bună ziua l-am dat, belea mi-am căpătat! Timpiți obicei, auziți, ce-o fi cu putu ăsta, între bărbăți, să-și steargă botu de obrazu tău?! Cum? De la ruși? Da, se poate, cred că am văzut la film, hîi! Unde eram? Da, la Negrești, nin-gea... Se-ntunecase, strigă unu din uliță — Careva p'aci? Tata ia burda pe umeri, iese el în prag... Cine-i? Un zdrahon, din zăpadă — dom' șef — zice — am aici pe văr-meu, l-o tăiat trinu, la bareră — arată o tîrlie, alături — Dom' șef, rogu-vă, măcar un sprijin, ceva, nu s-ce-l eu el... Iese el pe poartă, merge la tîrlie — poc, îl arde hoțeste c-o măciucă, o ținea dosită de-a stînga, noroc că bătrinu avea căciula și un cap, zice maioru, să facă gaură-n zid... Dă-n brinci, cînd a căzut s-a și răscuit, ăla trăsese brișca, i-a băgat cizma-n josu burții și l-a lăsat fără urmași, abia a apucat să icnească... Vă rog, plătesc eu! Cum? Așa, de plăcere! Nu, m-ați primit la masă, v-am făcut capu' calendar... Măcar să-l cîntesc pe dinsul, a fost gentil! Nu, lasă restu, e-n regulă!

...Și atunci bătrinu îl saltă-n spinare, că el ridica dubla de griu ca pe-un copil, si-l bagă-n sediu, să nu-nghete pină-n ziuă — trage și tîrlia-n curte — văru lu ăla era o momie, o legătură de paie înfășate-n zdrențe... P'ormă s-a constatat că era băut, cu altu avea el ce-avea, greșise adresa, da' putea să-l lichideze, nu? După un timp s-aud glasuri la poartă, iese să vadă — cio-por de oameni la poartă, cițiva cu lămpa-se aprinse... Aveți treabă cu mine, în-treabă — Ai băgat un fecior năuntru, l-ai și bătut, fă bine de-l scoate, să-l vedem! — Da' dumneata îl cunoști, știi cine-i? — Cine îi, cine nu-i, scoate-l numa, că altfel îi bai! El deschide poarta, iese în uliță, se-aozea cum scrișnește zăpada sub tălpi. Oamenii se mișcă, lasă o cărărăsu, printre ei, tata se uită, cit zărea la lămpa-se, fețe rele, ochi răi, sprincene-nruntate. — Din casă o să-l scot cînd o fi vremea. — L-ai fi ucis, mormăie unul. Scoate-l, ori intrăm noi!

...A mai făcut cițiva pași printre ei, cu cojocul pe umeri, cu miinile-n buzunarele de la nădrăgi. — Mă, tu n-auri, zice altu, din umbră, scoate omu afară, partidul și soarele tău!

...Care ora închiderii? Pe cine să-nchizi, șefule! Hai, că mai avem la un colț, lasă, dom'le, cînd o fi ne-nchide pe toți, în cutie de brad... Atunci, tata ce face? Bagă mina în buzunaru de la cojoc, tot așa, fără grabă — are pistol, guieră careva — am, zice el, stați să vi-l arăt. Dumneata, cu lămpasu, dă-te mai aproape, hai, că nu te-oi minca! Uite-aici — și scoate o cârtică imbrăcă-tă-n hirtie albastră — ăsta-i pistolu meu, aici scrie ce vrea să facă partidul ăsta, care-l injurată... Pentru asta vrea ăla să mă be-lească, a dat cu măciuca, avea și bris-că la el — acu zace pe laviță, îl cam arde la boase, pin' la ziuă i-o trece!

...A TĂCUT, se uita lung la mine — Ce-i, te simți rău? — Nu, să trăiți, mi-e așa, nu știu cum... — De ce nu stai jos? Să-ți termin povestea, nu mai e mult. — Să trăiți, zic, am un fel de ameteală — A clătinat din cap, s-a întristat, parcă, se gîndea pesemne să-mi spună cum s-au domolit oamenii, în noaptea aia, cum a ajuns el a doua zi la Negrești și-a stat cu tata, la un pahar, în casa de birne — știam, povestise tata în cîteva rînduri...

Am luat poziție, am salut și am zis — Permiteți să raportez. — Hai, lasă, zii! Mă uitam la el, mi-era oarecum, era de-o seamă cu tata... — Tovarășu maior, să trăiți, eu am înțeles demult că taică-meu a murit bine mersi, a căzut la datorie, ca și frate-meu, alaltăieri, eu încă-s teafăr, mă cam doare la ceafă,

da' o să-mi treacă, eu nu vreau să mor la datorie, eu mai am treabă, acu' aș vrea să ies puțin la aer, să dau la boboci, am o acreală în gură... — Bine, mă, te-ai scrintit, nu ți-e așa... Ba da, să trăiți, mi-e chiar rușine, da' mi-e și greață de toate chestiile astea. — Ești nebun, sau ce? Mă, nu-ți dai seama ce spui, noi construim ceva ce n-a existat, nu doar drumul ăsta, construim o țară nouă, fericită, — pentru asta a luptat și taică-tu, el își iubea datoria, ca și frate-tu, au căzut amîndoi ca niște eroi, ar trebui să fii mindru, înțelegi?

— Permiteți să raportez, eu nu prea înțeleg! Eu nu cred în toate astea, nu cred că este viață omenască aiureala asta, nu tu casă, nu masă, copii, nevastă, sărbători — nu, asta nu-i viață — tot pe teren, tot pe drumuri, drumu fericirii, cică, tot la datorie, cu partidul, ședințe, rapoarte, prelucrări — asta-i viață?! Să trăiți, nu, nu-s nebun, nici măcar, tov. maior, zău că nu, da' zău că nu se merită, vorba aia, scris pe luminare pentru neuitare... Și de ce? De pomana dracu-lui, ca și drumu ăsta, zicea unu la ziar, această măreață semnătură pe-o pagină de glorie scrisă în stîncă — aiurea, cine avea nevoie de el? — Măi, băiete, vino-ți în fire, tu nu-ți dai seama... — Îmi dau, să trăiți, tocmai, că-mi dau, vă rog să mă lăsați să spun tot, p'ormă n-aveți decît să mă-nchideți, să mă-mpuscați, să mă puneți pe-un hîrb cu motor, în locu' lui Tică... Tata avea nevastă și doi băieți gemeni, n-a avut parte de noi, nici noi de el. Frate-meu, două fete, tot gemene, mi le-a dat în grija alaltăieri, simțea el ceva, nevastă-sa are douăzeci de ani, acu-i văduvă și nici nu știe, de un șă știe că pe Tică l-a adunat cu mătura din pietre și fiare vechi. Și de ce? Pentru bulevardul ăsta peste prăpăști, de care nici dracu n-are nevoie — nu-i o porcărie, să trăiți?

— N-ai dreptul! — Ce, parcă nu știți și dumneavoastră? Nu știți că frate-meu a căzut cu un agregat nerevizuit de-o juma' de an? Și dumneavoastră, vă chinuți aiurea, ca tata — soția, copiii, poate-aveți și nepoți, să vă trăiască — de cînd nu v-au mai văzut la față?

...Măi bine că se-nchide — auziți — de fapt, nici n-are rost să vorbim așa, pe apucate, la botu' calului, ar trebui să vorbim organizat, să spun la toți ce-am spus atunci — Să fii mindru — maioru, de colo... Păi nu-i de strigat în gura mare? De ce să nu știe toți, să știe toată lumea cum mă lămură, că am de ce să fiu mindru, da' de fapt, ce-a vrut el era să mă convingă să nu spun la nimeni cum a fost — secret militar, nu? — Și mă uitam ca boul la hîrtiile alea de pe birou și la pumnii lui încețaiți, mă gîndeam că frate-meu n-a avut parte nici de-o moarte ca lumea — aiurea, care-o fi moartea aia? — Da, parcă-i mai bine afară, la aer... Mai aveți aproape jumătate ceas pin' la tren, dacă n-o fi întîrziat. Așa e, rapidu' nu prea face-ntîrziere.

Da, sinteti dumneavoastră om bun — Știu, da, aveți dreptate, eu încerc să nu mă gîndesc, acu, nu s-ce-mi veni, așa, să-mi descarc sufletu... De gîndit, tot mă gîndesc, adică mă-ntreb. Doamne, ce rost o avea?

De ce s-a prăpădit tata, și-a-mpuscat și viața lui, și pe-a noastră — De ce? Săracu, nu putea fără băutură, numai tîrie, nici nu se ametea, cred că bea să-și facă inimă, să-si mai amortească gîndurile — Eu nu pot, c-aș bea, da' nu merge! Ca mama, săraca, nici ea nu suportă — Mama e femeie tare, face suta, precis — acum vrea să-i pună cruce de marmură, avem loc de veci la „Eternitatea“, de la bătrîni lu' mama. Tata a să rabde cam greu chestia asta, cu crucea, da' acu, deh, n-are-ncotro — cum zice șmecheru de Costică — Mă, si-ăcolo-i tot ca aici — ăia de jos nu suflă unu! Cruce de marmură neagră, cu poză, să scrie pe ea, cu aur sau cu trei culori „Bine-ați venit“ — Nu, că nu dă voie conducerea cimitirului — Ori „Regrete eterne“, nici așa, asta-i pe coroane — cel mai bine „Adio și n-am cuvînt“.

...Hai sictir, scriba dracu' nu ți-e rușine? Dom'le, e de groază, gemu lumea de jigodii, se leagă de om ca rîia, ziuă-n amiaza mare! Da, aveți dreptate, o cam noapte, da, oricît, să tragă și ele unde ține — uite, ăia, de vizavi, abia mai umblă pe picioare, p'ăia să-i agate... Auzi cum lălăie, chirăie ca apucații — absolut, simte omu' că-i valabil! Alo, taxi — aiurea, ce s-auză, ați văzut. ăla de la volan — vorbea singur, toată lumea vorbește singuri, toți zbieră, olălaie, singuri ca dracu', n-ascultă nimeni... El, dumneavoastră sinteti altceva, sinteti om de suflet, am văzut — Tocmai d'ăia vreau să vă soun drept: m-am gîndit eu să-i zic maiorului toate alea, da nu i le-am mai spus, a rămas în gîndu' meu...

...Ați bănuț? Cum?... Ei, asta cam așa-i, nu prea crîcnește nimeni nici așa, în civil, da' mite cînd porți haina mili-tară? Ceva tot am zis, pin' la urmă nu cine știe ce, ceva mai mult decît nimic — Cînd mi-a spus să nu divulg șă că trebuie să fiu mindru. Se uita fix cu ochii ăia, ca ai lu' tata — a zis — Ei, băiete, băiete, — era mișcat, asudase, avea broboane pe frunte — nădăjduiesc c-ai înțeles.

— Să trăiți, am înțeles, n-o să discui cu nimeni ce-a fost, o să zic c-a fost accident de muncă... El se uita tot așa, tîntă, i se zbătea buza de sus, de nervi, știu eu — se uita, parc-ar fi zis — Hai zi mai departe! ...Si o să-ncerc — Ce M-a-ntrebat tot așa numai cu ochii — Să trăiți, o să-ncerc să fiu mindru.

Vara, 1984

Romantismul împlînzit

DIN motive lesne de înțeles, n-am putut comenta niciodată în trecut la cronică literară cărți apărute în străinătate ale unor scriitori români trăind în exil. Numărul lor este foarte mare. Destule mi-au parvenit și le-am și citit, în anii din urmă. De altele doar am auzit. La câteva, extrem de puține, am izbutit să mă refer, înșelînd vîgilenta cenzurii (care mai și închidea cite un ochi), cum este de pildă chiar aceasta, a lui Virgil Nemoianu, *The Taming of Romanticism (Îmblînzirea romantismului)*, de care mă ocup mai pe larg în continuare, după ce l-am rezumat idelle într-un articol din „România literară” nr. 23 din 1988. Este vorba despre un studiu temeinic și, cred, fundamental, de care de altfel m-am folosit copios în capitolul consacrat literaturii romantice din *Istoria critică a literaturii române*, așa cum se va putea vedea peste citeva luni, la apariția ei. Prezentînd *The Taming*, René Wellek, unul din teoreticienii importanți ai romantismului, spunea că este o „impressive work” a cărei teză principală este „entirely convincing”. Această teză ne de-a-ntregul convingătoare va face obiectul cronicii mele, nu însă înainte de a spune că studiul are sase capitole, dintre care primul (*The Dynamics of the Romantic Period*) conține teza de bază, celelalte examinînd romantismul englez al epocii Biedermeier, dublul demaraj al romantismului francez, romantismul estic (inclusiv cel românesc), ironia romantică și romanul istoric romantic.

În aria culturală germană s-a creat la un moment dat opoziția între un prim romantism (numit de Nemoianu *high romanticism*, H.R.) și un stadiu ulterior, căruia Friedrich Schlegel i-a consacrat în deceniul trecut o uriașă monografie și l-a numit *Biedermeier* (B.R.). Deja în anii 30 ai secolului nostru, istoricii literari germani au stabilit citeva trăsături comune acestui B.R., cum ar fi intimismul idilic, lipsa pasiunii, confortabilitatea, militanțismul, conservatismul, semnarea s.a. Termenul ca atare (inițial peiorativ, apoi recuperat) vine de la Gottlieb Biedermeier, un personaj inventat în 1855 de doi ziaristi mîunchenezi și menit a desemna un soi de John Simpleton local, adică pe fiștinul mic burghez. Schlegel e cel care l-a utilizat pentru toată epoca dintre 1815 și 1848, în locul aceleia clasic de Goethezeit, și l-a opus primului romantism din jurul lui 1800. După Schlegel, precondiția generală a fost insecuritatea creată de revoluția franceză și de războaiele imperiale care au făcut ca Restaurția să pară lipsită de soliditate. Refugiul în tîna familială și sufletească, reformismul calm de aici provin. Cine a văzut filmul lui Wajda *Cenușă* își dă seama imediat care e natura fenomenului. Schlegel conchide că este o strînsă legătură între idilistii conservatori și progresiștii ironici, între Mörke și Heine, care sînt două fețe ale aceleiași monede. B.R. din vremea Restaurției a respins pretențiile vizionare și titanice ale H.R., revenînd uneori la valori ale secolului anterior, luminist, și la unele din formele lui utilitare — zweckformen — precum epigrama, aforismul, poezia didactică și satirică, fabula, epistola.

Pentru Virgil Nemoianu, care pornește de la aceste premise (le-am rezumat după el), problema este în fond dublă: determinarea cit mai precisă a conexiunilor din interiorul modelului Biedermeier și stabilirea unui echivalent al acestor structuri existente în Germania și în restul Europei de vest și de est („This book is devoted to the investigation of these and related topics”, p. 17). Ca să ajungă să precizeze natura și consistența modelului B.R., Nemoianu are în vedere două opinii recente despre romantism în general, și anume acelea ale americanilor M.H. Abrams și Michael Cooke, ambele înțelegînd esența romantismului ca o unitate. Pentru Abrams, romantismul este un scenariu (plot) generat de secularizarea unor concepte teologice (cum ar fi modelul biblic al paradisului, al căderii și reînvierii etc.). Pentru Cooke, romantismul înseamnă includere. Aceste noi definiții se plasează la alt nivel decît cele clasice (procedee și forme manipulate rațional) de pînă la Wellek, și anume la nivelul relațiilor subconștiente proiectate

Virgil Nemoianu, *The Taming of Romanticism, European Literature and the Age of Biedermeier*, Harvard University Press, 1984

din psihismul individual asupra proceselor colective. Nemoianu introduce noțiunile de *human model* și de *societal model*. „factori-cheie” în autodefinirea grupurilor umane, atît ca generații, cit și ca societăți, sau a epocilor istorice. El scrie: „Modelele umane și sociale trebuie privite ca încorporare a unor valori și atitudini; ele sînt tipuri umane ideale, a căror prezentă poate fi constatată empiric prin frecvența lor în discursul literar sau de orice fel. Ele servesc ca standarde pentru aspirațiile sociale ale unor largi și decisive segmente din societate și creează forma nu doar a unor manifestări culturale (pictură, muzică, religie) ale grupului, dar, tîn să precizez, și a altor caracteristici (maniere, politică, mentalități, comportare economică)” (p. 23). După părerea autorului, modelele acestea trec prin două faze: cînd sînt introduse și cînd sînt asimilate. În prima, ne așteptăm ca paradigma să fie pură și clară în conflictul cu materialele socio-culturale din jur să fie exploziv. Faza a doua va fi mai diversă și mai acomodantă, iar energia primară a modelului mai scăzută. În ce privește modelul romantic propriu-zis, Nemoianu descoperă în inima tuturor schimbărilor produse de el *expansiunea* (p. 25): în spațiu, în timp, în cunoaștere, în societate, în capacități. Și: „Miezul acestui romantic model, al celui mai nure forme romantice — posibilă-imposibilă expansiune a eului către identificarea neasemeenea cu universul — este instabil și exploziv (...) Intensitatea aproape mistică a nucleului romantic nu poate dura mult” (p. 27). Abia cea de a doua fază, tîrzie și calmă, a romantismului, durează destul pentru a-l configura complet și decisiv. Înainte ca modelul romantic să dispare în polaritățile epocii victoriene, el trece în mod necesar, și în toată Europa, prin această a doua fază (extrem de asemănătoare cu Biedermeierul german descris de Schlegel). În care își pierde o parte din coerența originară, din unitate și din intensitate, dar nu și forma lui de bază. Al doilea romantism, *îmblînzit*, nu rupe legătura cu miscarea revoluționară-spirituală a primului: el continuă să-l diversifică nucleul, îl diluează etc. (p. 28—29). Putem spune cu Nemoianu că B.R. este o „secularizare a unei secularizări”. Și: „Romantismul trebuie să devină tăcere sau acomodare. Orice romantism practic este un romantism tîrziu” (p. 29).

Ce se observă din această dinamică a modelului este că B.R. reprezintă o dare înapoi, o retragere, față de H.R., pe care pare a-l coborî la o scară mai umană. Înainte de orice, această dare înapoi trebuie interpretată ca una de la general și universal la particular și local. Scenariul romantic se referă în B.R. la o țară, la o clasă, la un colț de pămînt, la o familie. Așa la naștere idilismul domestic. Problematika cea mai vie de conștiință se refugiază în sufletul individului. Locul paradigmaticel regenerări, al speranței de reînviere este

psihicul uman. Egotismul lui Vigny se substituie conștiinței globale a lui Blake, subiectivitatea lui Mörke transcendentismului lui Fr. Schlegel. Denominatorul comun pentru B.R. este istoria: a captura trecutul devine garanția viitorului. Revînirea la starea paradisiacă (aceea din scenariul lui Abrams) este înțeleasă ca revenire la un anumit moment istoric (sub acest raport, romanele istorice sadoveniense sînt tipic B.R.). Renasterea ca și restaurația sînt istorice. În al doilea rînd, sfîrșimîndu-se, unitatea primară a H.R. dă naștere unui mare număr de opoziții specifice pentru B.R. Dacă la Novalis, Coleridge, Shelley rațiunea nu era resinsă, ci integrată într-un întreg mai înalt, la romanticii Biedermeier ea este opusă (și retoric și simțiri). Tot așa, fuziunea dintre imaginație și natură de la Wordsworth, Blake, Coleridge devine acum separare și contradicție. Natura și cultura se opun din nou. Senzationalismul și oredica morală se lău de mină (Hugo, Gogol) într-o veritabilă schizofrenie literară. Viziunea profetică lasă locul speculației psihologice. A treia cale de retragere din viziunea regenerativă și totalizantă a H.R. care se manifestă în B.R. este aceea a adăntării, compromisiului și reevaluării. H.R. era organicist, B.R. caută analogii de detaliu mai practice. Iubirea absolută, totalitarismul sexual (Sadé) devin afectiune familială. Eroii erotici din B.R. sînt și ei *îmblîziți* (de exemplu Rochester din *Jane Eyre*). Vocea clasică se întoarce (la Platon sau Keats). În fine, unele forme H.R. sînt redate în pamă ludică și ironică (B.R. are unele asemănări cu post-modernismul actual).

Oricît de diverse (adauă Nemoianu), romantismele europene Biedermeier indică toate un centru față de care renrenzintă o dare înapoi de felul celor deia arătate. De aici, o notă comună: „Lasitudinea generală, melancolia, anxietatea, ca și ironia deconștonată, sînt legate de tema identității pierdute și a căutării tatălui” (p. 36). În țările din est, absența unui H.R., ca *haekeronnd*, conduce la o „perspectivă dialectică” specifică, pe care Nemoianu o va analiza pe larg în capitolul al patrulea (*Eastern European Romanticism: Patterns of Substitution*). Ideea generală (pe care o retin aici) este următoarea: „Fazele romantismului și dezvoltarea lui lăuntrică pot fi foarte bine discutate în funcție de un model unificat: modul cum succesiunea acestor faze se petrece în diferitele arii europene variază de la caz la caz” (p. 120). Modelul ca atare îl oferă studiul lui Gershenron despre industrializare, care afirmă principiul că, rezultatele procesului fiind aceleași, căile diferă totdeauna. În Anglia și, mai pe scurt, în Germania și Franța, fazele succesive ale romantismului au fost: Luminism (neoclasic) — Luminism (preromantism ori clasicism modificat în diverse direcții) — H.R. — B.R. În toate celelalte țări europene, fie lipsesc cu totul unele etape, fie ordinea lor apare schimbată, fie

o etapă le absoarbe pe cele vecine. Mai ales aceasta din urmă „simultaneous occurrence of several phases” (p. 122) este de un remarcabil interes pentru noi. Istoricii literari din estul Europei au emis deobicei trei feluri de teorii referitoare la situația romantismului propriu: localistă, mimetic (epidemică) și telescopare. Ultima i se pare cea mai acceptabilă lui Nemoianu (sprijinită bine pe modelul economic al lui Gershenron). El scrie: „Luminismul a produs romantism (la noi — NM), romantism nu într-o dialectică a succesivului și continuității, ci mai cu seamă într-una a simultanului...” (p. 123). Cea mai netă conformare la modelul Gershenron ar fi de constatat în literatura poloneză, unde algoritmul e aproape complet (nu e obligatoriu ca o literatură să repete fazele altora sau ale modelului general ca atare: nu există certitudinea întîzierii; nici o literatură din est n-a dezvoltat prima paradigma romantică, nepuțînd-o învinge pe cea luministă cu de la sine putere; impulsul extern a condus însă imediat la acest rezultat, ca o dorință de sincronizare: n-a existat în fond o opoziție violentă între romantism și luminism în nici o țară din est, ci o acomodare reciprocă și o substituie permanentă; romantismul răsăritean este în multe privințe analog cu B.R., dar într-o variantă estetică și socială mai sofisticată: ritmul contrabunetic și policentrismul constituie un avantaj).

Acesta fiind mecanismul (remarcabil prin coerență), să vedem în fușă și aplicatia la romantismul nostru. După părerea lui Nemoianu, Școala Ardeleană ar fi dezvoltat deia o componentă romantică radicală (de tip H.R.!). mostenită apoi de Cioariu (obsesia purității limbii și a răscol, căutarea rădăcinilor istorice ca fabulă și mitul regenerării după cădere). Autorul consideră că la noi etapele sînt greu de determinat. Nu acceptă de aceea opinia că am avut Luminism pînă la 1830, preromantism pînă la 1848 și romantism pînă la 1870—1880. E mai degrabă de acord cu Paul Cornea („in his fundamental work of the origins of Romanian romanticism”, p. 124) că perioada 1790—1850 amestecă la noi idilicul-sentimental, neoclasicul luminist și didacticul cu depline trăsături romantice. Pentru epoca 1830—1860 lucrurile sînt ușor de demonstrat. Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac scriu meditații melancolice, balade orientale și pitorești, pamflete sociale și se fereșc de marea imaginație și transfigurare. Cel mai de seamă romantic român, Alecsandri, este un moderat, ironic și politicos, tipic B.R., ca și Negruzzi ori Odobescu în proza lor, ca și Ghica, autori de eseurî, conversaționali, plăcuți și eleganți.

Sub toate aspectele, studiul lui Virgil Nemoianu este inteligent și instructiv, foarte profitabil pentru cercetătorii practici ai romantismului românesc.

Nicolae Manolescu

Mic dicționar

ÎNGHEȚ-DEZGHEȚ. Inocenți termeni meteorologici! Voi ați căpătat, în ultimele decenii, semnificații terifiante! Pașnic-filosofica notificare a unei realități banale — după iarnă urmează primăvară — s-a transformat în consemnare metaforică a unei realități făcute mai degrabă să-ți dea fiori. Înghețul — stare aproape perpetuă, dezghețul — un mic respiro înaintea noii ere glaciare. Anul nostru spiritual avea „trei ierni și-o verișoară”, cum spune o glumă amară. Înghețul covîrșea și sufoca dezghețul.

În îngheț au răsărit cuvinte anihilante, au răsărit merii de lingă drum, oțel și piine, în satul lui Sahia, pentru fericirea poporului (sic!). În scurte dezghețuri apăreau Bietul Ioanide sau Moromeții. Într-un alt dezgheț, s-a crezut posibilă literatura onirică și integrarea în Europa; pentru ca, în alt îngheț, ce părea de astă dată de

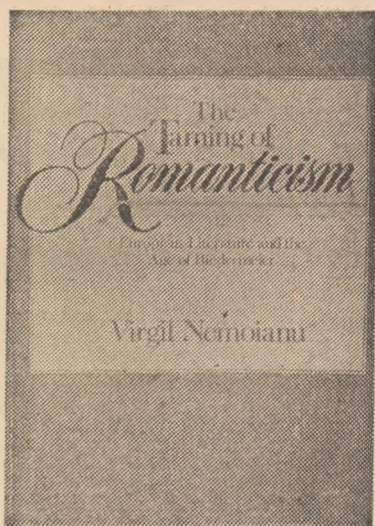
finitiv, să înceapă a ploua (mai degrabă a ninge) cu „omagiul”, mal ales cu „omagiul în ianuarie”, semnăind fără greș că polul frigului se afla undeva pe aproape.

Nu mai că există și miracole. Biologii, fizicienii și geografil au observat, în ultimii ani, așa-numitul „efect de seră”, ce a modificat deja temperatura globului terestru, împingînd glaciariata spre pol. Inutil să spun că, ignoranța mea în materie fiind totală, nu pot decide dacă sublimul efect de care ecologii se tem atît de mult își datorează apariția diminuării stratului de azot prin industrializare, prin despădurire, prin excesul de călătorii cu automobilul sau prin cine știe ce obscur blestem. Mă mulțumesc doar să-l consemnez efectele. Într-o anumită parte a Europei, se pare chiar că ele au fost spectaculare: în citeva luni, temperatura a crescut atît de mult,

încît înghețări ce păreau eterne și-au topit crusta, pietrificări ce păreau consolidate odată pentru totdeauna s-au transformat în cel mai banal noroi, iar castelele fortificate ale „visului de aur”, cu creneluri și metereze, s-au prăbușit magnific, evident construite din cărți de joc.

Nu-l contrazic pe ecologii care, fără îndoială, vorbesc și în numele științei, nu doar în cel al unei frici atavice de înnoire. Dar, în restrînsul meu domeniu al spiritului, binecuvîntez efectul de seră care a provocat temperaturi de plus 20 de grade în decembrie și m-a scăpat de cea mai oribilă dintre frici: aceea ca nu cumva și rîndurile pe care le scriu acum să se datoreze tot unui dezgheț.

Mihai Zamfir

Statura poetului

Fotografie de Ion Cucu

VIRGIL MAZILESCU a fost dintotdeauna un revoltat. Funciara ipocrizie a unui regim care i-a „acoperit” existența nu l-a făcut niciodată să tacă. Mazilescu spunea întotdeauna tare ce avea de spus, nu menaja pe nimeni și nimic. Nici un fel de „prestiune” nu-l putea opri. Cu excepția „prestiunilor existențiale” a morții. Cât s-ar fi bucurat Virgil să trăiască zilele acestea, cum s-ar mai fi amestecat Virgil în explozia demolatoare a lumii pe care a urit-o, aproape că nici nu pot să-mi închipui. Pentru că implicarea totală, organică era în ființa lui.

Și totuși, pentru critici contemporani, Virgil Mazilescu era „un poet care abuzează de tăcere”. Puținătatea — cantitativă — a cântărilor sale, distanța dintre apariții și impermeabilitatea la o lectură cursivă a poeziei au restrins spațiul comentariilor, numai câteva fiind revelatoare pentru statura de atunci a poetului (L. Raicu, E. Simion, M. Iorgulescu, V. Cristea, E. Negrici). Aceste câteva comentarii indicau însă o poezie de înaltă clasă, concentrată la maximum, de cea mai pură extracție lirică, menținându-se continuu în cadrele esențelor definitorii pentru viață și moarte, cadre în care lumea reală (cu eterna ei ciclicitate) transpărea sublimată, de departe, asemenea „ecurilor” culese în opacitatea orizontului de ecranele radarelor.

S-a vorbit, în încercarea de a-i racorda poezia la o matrice stilistică, de două moduri de comunicare specifice: unul simplu, inteligibil, cu unde de sarcasm, generind însă o anume suspicioasă indolală interpretativă tocmai prin facilitatea (aparentă) a inteligibilității; altul enigmatic și eliptic, de un accentuat fragmentarism al discursului. Dincolo de aceste moduri se instalează — cum s-a observat — „o ciudată comuniune”, realizată „deasupra comunicării” peste „sensul imediat, care poate scăpa, al cuvintelor înțelese, adesea într-o frazare inteligibilă”, generind un „cîntec fără cuvinte” ce impune dintr-o dată înțelegerea, tehnica, o „stilistică a eschivei”, potențind-o. Opiniile critice au convers, prin urmare, spre stabilirea unui diagnostic paradoxal: o poezie dificilă, cu puține legături cu „școlile” poetice la care au raportat-o catalogările sumare (ermetism, suprarealism, onirism) sau cu filiațiile sugerate chiar de poet (Saint-John Perse, Kavafis, etc.), avind uluitoarea capacitate de a releva brusc un înțeles tulburător, profund, inefabil pentru existența fiecăruia și existent în fiecare, de neîtrădit în comunicare, de neexprimat. Ceea ce este, cum se știe, apăsătorul marii poezii.

Poezia lui Virgil Mazilescu apărea, din-

tr-o asemenea perspectivă, drept continuu „efort spre poezie”, efort definibil ca o încercare de surprindere a unei alte vieți, mai reală, mai persistentă la atingere, insesizabilă în intensitatea ei pentru modul obișnuit, de o adincime insondabilă, dar — odată intuită — totală și esențială concomitent. Pentru cuprinderea acestei vieți hieroglifica poetică nu este însă, oricât de greu s-ar realiza ea, decît o cale de acces, o fulgurantă iluminare a unui întreg (sens) știut și uitat cîndva, o inspirație — provizorie, fugară — a esenței totalității viață-moarte, imposibil de depistat în narcoza „poeziei frumoase”, în combustia provocată a sentimentului. Fragmentarismul devine, de aceea, modalitatea unică, naturală de transcendere a facticității concretului, de acces la esența neantului, oricare artificiu stilistic deliberat, oricare metaforă imobilizînd abisul fiind evitate cu bună știință. În arbitrarul lui, neantul este, de altfel, el însuși, fragmentar. De aici necesitatea re-construcției, a re-structurării poeziei pentru articularea ei intimă cu acel „dincolo” atât de greu de atins. De aici configurarea dezarticulată, succesivele rupturi interioare, poezia tinzînd spre o calchiere existențială după configurările ființei esențiale intuite. De aici confuzia ei cu această ființă. „Și după ce am inventat poezia într-o încăpere clandestină din adîncul pămînturilor sterge curajul și puterea (omenească) s-au topit ca aburul // și altceva în afară de faptul că m-am născut și că trăiesc și că probabil voi muri cutremurîndu-mă (ceea ce de altfel am vrut să spun și acum doi ani și acum trei ani de zile) deocamdată vai nu pot spune // imi reiau prin urmare vechea limbă: începînd chiar din clipa de față. O succesiune de mingii, — o bat cu sepe, dar sintagma străni în care (se spunea că) sufletul meu doarme ca într-o vizuină pierdută nu mă mai ademenește. Degetele subțiri care vor săpa canale-n pămînt și se vor întoarce acolo mereu și vor intra în cel cu inelul în putrefacție? Degetele subțiri nu mă mai tulbură” (prefață).

Familiaritatea cu neantul, securizantă printr-o convertire a terificei viziuni a totalității — cu lipsa sau plinătatea ei de sens — într-o „cordială intimitate” cu concretul accesibil senzorialității, amortizează socul, îl amină, derutînd. Ca într-o explozie submarină al cărei vîrtej — apărut pe neașteptate — anihilează totul, producerea retardată a socului face ca esențialul, acel înțeles al totalității uitat, să ne invadeze brusc, să ne absoarbă. „soarele strigă și cade în frunze / în singurul parc al orașului / copiii orașului se fac încet mari / fără teamă la umbra doicilor / care croșetează aici de mai multe decenii / copiii orașului se fac mari — îmbrăcați în coaja teilor tunși ca școlarii / doicile croșetează vitejește pentru nimeni / dorm ele cu ochi de leopar pentru nimeni / și eu pe aici — lînistit și cu minile în buzunare / privesc atîta doar / știu că toamna e de ajuns să privesc / distanța dintre copac și dispariție // după o oră inventez acel cuvînt verde / ca ochiul tău verde în trei mări deodată”. (soarele strigă și cade în frunze).

Aparenta platitudine, banalitatea înșelător avansată, funcțională, pîrînd o componentă dezarticulată a unui discurs prozaic, frazarea sincopată ce obnubilează erotognoza proprie poeziei clasice, bruiază recepția dînd impresia incoerenței. O „incoerență” exacerbind socul pe care — uneori — poetul nici nu-l mai anunță. „Sub acest cuvînt suferă beethoven / cu acest cuvînt se vindecă lepra /

hei vinători / puneți mina pe arcurile voastre de aur / să-l prindem și să-l prindem / și să-l ducem în orașul nostru de pe deal” (sub acest cuvînt suferă beethoven). Care este acest cuvînt (ne-am putea întreba împreună cu unul dintre exegeți)? Și contează el oare? Este preteritiunea — în acest caz — doar un semn al unei tehnici de dizolvare a comunicării în formule criptologice, „în veci enigmatice”, ce sugerează doar posibile sensuri, trăite inițiatice — după relevarea esenței totalității de fiecare? Există oare aici o cultivare deliberată a obscurului, a derizoriului?

ADEVĂRUL este că Virgil Mazilescu ar putea spune împreună cu unul din ilustrele sale „modele”, Alexis de Saint-Léger Léger: „Eu pretind că limba mea este precisă și clară”. Sub „aluzia expresivă”, dincolo de „de-figurarea” limbajului, printre ezitări și incongruențe, în „euforia discursivă necontrolată” se însinuează constant un sentiment tragic al existenței, un sentiment cu totul purificat, raționalizat și-ar putea spune, hieratic. O viziune a nimicniciei după stupoarea conștientizării existenței conștiente, morale, o dezbatere melancolică și profundă la constatarea destinului pulberii nu poate fi cu nici un semn ascuns, prin nici o amăgitoare însoțire cu peisajele, cu contextele confortante: „pisica va deschide iar fereastra / pisica verde și proaspătă ca iarba / și în odaia pustie se va strecura / și la picioarele stăpînului se va incolăci // dormi dormi somnul te duce de pe lume / te spală și te piaptănă și te împarte / copiilor săraci te-am și uitat // și ploaia va deschide iar fereastra / ploaia verde și proaspătă [...] și moartea a deschis încet fereastra / moartea verde și proaspătă ca iarba / și în odaia pustie s-a strecurat / și la picioarele stăpînului s-a incolăcit” (prima poveste pentru ștefana).

Derizoriul capătă dezvoltarea absolutului impunîndu-se imperios peste sarcasm, peste ironie, peste iubire. Pentru că derizoriul este suportul tragicului, al originarei alienări, al neimpăcării inițiatice: „înțeleptule! / am obosit căutîndu-te pe dinăfară / m-am odihnit căutîndu-te pe dinăuntru / pe malul mării gîndindu-mă la tine. / pe malul mării privindu-te pe tine. / pe malul mării uitînd de tine. // înțeleptule! / și ce chef vom mai trage. / cu ultimul cerșetor care a dus în ruină orașul. / cu toți cei care ne vor cădea în labă. / înțeleptule! / plutim către metafizică. / ne și tirim. / a picat din cer și a zărit pămîntul. / tatăl și mama lui tocmai îl zămisleau. / a spus: / să destrăm un imperiu / să deschizi o prăvălie de mărunțisuri / să te trezești mai degrabă lac de sudoare”. (din aventurile administratorului). Această „evidență” violatoare pentru confortul mental al cotidianului, pentru convenția doctrinară stabilizată istoric, pentru valorile artificiale constituite (pe fondul artificului esențial al însăși ființării umane) se prefigurează fie printr-un joc aluziv de secrete analogii, de asociații și corespondențe la limita sociabilului, fie prin inocente (dar crud-conștiente) interogații directe („mă copilul meu mă strălucim meu mă / unde te duci tu mă”), fie prin „abuzive” tăceri: prin suspendări, bruste, la prima vedere nejustificate, ale demersului. Poetul tace nu din pudoare. nu din relativă înțelegere a zădărniciilor discursului despre zădărnicie, ci din „decentă” durerii, din

nobila știință a întuirii acestei zădărnicii de către oricine. Ceea ce dă un extraordinar relief detașării de... detașare, revoltă sau implicării afective: „am băut din singele ei și mi s-a părut că e bun / am mîncat din carnea ei și mi s-a părut că e bună / dar mă întreb și astăzi cine este ea la urma urmei / și de ce a trebuit să beau tocmai din singele ei / și să mînc din carnea ei — și uneori îmi aduc aminte / deschide ușa asta la care bat plîngînd”. Tragismul de fond, tristețea damnării ontice, melancolia zădărnicii nu duc la scepticism, la detașarea cinică ci la un stoicism, angajat în fața nedreptei alcătuirii a acestei nimicnicii. Pentru că, în „decentă” ei, tăcerea, cîntecul „fără cuvinte” își asumă demnitatea „existenței tragice”. A conștiinței ei.

INSENSITATEA, cum corect s-a afirmat, este, în ciuda multipleurilor ecrane „tehnice”, a „tăcerilor semnificative”, trăsătura distinctivă a acestei poezii. O intensitate „pînă la limita peste care nu se mai poate trece”, sau trecînd uneori peste ea, pentru a încerca să salveze credința în posibilitatea confruntării cu ceea ce — ideală — a doua viață. Credință în cele din urmă nejustificată intrucît pedeapsa este impacabilă: „o să-mi ard hainele din nou o să-mi schimb identitatea / cită cînte și cită glorie — am prevăzut totul / o-dihnească-se în pace dumnezeu să-l o-dihnească în pace / poate vom avea și noi de pe urma lui ceva de cîștigat”. De aici acel *primum movens* spre melancolia profundă, spre funciara tristețe. de aici acel aparent refuz al clarității euclidiene și densul refuz al metaforei grafice, de aici împlinirea totală în reperiile unei existențe a speciei ce nu se are ca reper decît pe sine: „nu un monument am ridicat în sufletul tău: am zidit / (hai plîngi hai smulge-ți părul) o casă / cu oboeală multă — mă numesc alexandru / și ieșisem la cîmp / și culegeam albastrele / și de cite ori imi sprijin fruntea de geamul odăii în care zace / bolnav alexandru / de cite ori ingenunchiez și privesc podeaua de la numai cîțiva / centimetri — se arată și ea / gingania fără trup vizibil fără contur al lui alexandru / tarantula / să-i împiedic mersul nu se mai poate / (alexandru geme prin somn) / nici să o strivesc sub talpă / (alexandru parcă și-ar da duhul) / și ieșisem la cîmp / și culegeam albastrele / tarantula o! mireamă a cărei înflorire astăzi între un nu și un da / între un nu rece și moale și un da aproape serafic”.

„MODERNITATEA” lui Virgil Mazilescu nu ține nici de proceduri stilistice, nici de repere epocale identificabile. Tragismul — cosubstanțial uman, acceptat conștient și depășit, prin relevarea lui individuală, la diversele grade ale înțelegerii sale, aparține marii poezii. Poetul nu a inventat simbolul. Obsoala acestora (deus otiosus), realizată în alte spații poetice printr-o aberantă reincercare de sens, nu exclude posibilitatea re-descoperirii continue a ineputabilității pe care o conțin. Atunci, însă, aceste simboluri își denudează originaritatea, desemnează omul „câci despre om este vorba, în prezența sa umană” (Saint-John Perse). „Modernitatea” poeziei lui Virgil Mazilescu ține tocmai de „modernitatea” omului.

Virgil Mazilescu este unul din marii poeți tragici ai literaturii române.

Toma Roman

Imposibila despărțire

IN noul său volum de versuri *) Gheorghe Istrate se lasă sedus de o tentație pe cit de dificilă pe atît de irezistibilă și anume aceea de a glosa pe tema despuerii comunicării poetice de cuvinte epuizate și de a recurge la cuvinte „pure” neexcluzînd aici tentativa de a inventa ceva. Poetul chiar încearcă să „încăuneze” asemenea creații lingvistice proprii dar propunerea ră-în chip coerent, în demersul inițial — mine discretă și se înscrie, pînă la urmă, acela de a „denunța” o anumită inadecvență a cuvintelor la mesaj: o denunțare care merge, cel puțin în declarații, pînă la renunțare. Și dacă uneori această mecanică a neîncrederii e rău slujită de cuvintele „noi” („minunea de-a pieri din fire”, „cum mă cerșeau cuvintele în gopt”, „cuiete verzi cum se-nslugă”, „așa cum umblu și mă-nsfînt”; „timp mort și rece timp intelectual”) de cele mai multe ori ea depășește „criza de cuvinte” a poetului și ușurința lui Gheorghe Istrate de a versifica plăcut și armonios stări discret sfîșietoare, regrete, cîmînti și nostalgii suportabile cîștigă teren dînd nota dominantă a acestei false despărțiri. În defini-tiv, departe de a fi o simplă „poză”, a-

ceastă oboeală și despărțire de cuvinte nu este decît — ca și în dragoste, adeseori — un prilej de reîmpăcare violentă cu ele, de supășenie cu speranțe noi în destinul lor mereu robitor. Din acest motiv foarte multe — dacă nu toate — din poeziile acestui volum se intitulează sau se substituiează „ritual”. Este vorba de ritualul purificator al mereu reluatului contract al cuvintelor pe care-l semnează obligatoriu orice poet pentru care năzuința supremă este aceea de a atinge punctul maxim al incandescentei existențiale atunci „cînd haosul ființei s-o prefăce / în diamantul sacru: în Cuvînt”. În urma acestui proces (ritual) poet și cuvînt, deopotrivă, își regăsesc puritatea inițială — fie aceea a tăcerii: „s-ajung curat la cel ce sint / să bat la ușile lumii / cu piatra unui mut cuvînt”, fie aceea a unei depline și fecunde spiritalități: „ochiul renunță / să fie pămînt — / el e sîmîntă / pură — / Cuvînt”. Cuvîntul — scris cu majusculă, așa cum apare în poeziile lui Gheorghe Istrate — este, prin el însuși, un univers creator — de viață sau de moarte —, este un demurg atotputernic — la singular („umblu-n Cuvînt și mi-e frică / cuvîndu-i centrul firii”) stîrnind cele mai exaltate sentimente: „mi-am interzis orice sîrbătoare — / sâr-

bătoarea mea e Cuvînt” sau „eu gust cuvîntul din cuvinte” dar vulnerabil — la plural („nu mai mi-e frică de cuvinte”) și aproape în pericol: „toate cuvintele miros a moarte”.

Trîind în centrul acestei dileme și hrî-nindu-se din ea poezia lui Gheorghe Istrate „se prefăce” așadar că se desparte de cuvinte pentru a se putea folosi de ele „fără obligații”. Atunci temele diferă între ele — dar nu mult — și poetul își revendică fie virsute (spirituale) pierdute: „stau îngropat cu viața toată-n vis / ca un copil în slava lui precoc” sau „eu iată tot mai traversez recrut / războaiele virtuții”, fie o inocență mereu necesară ca în frumoasele versuri: „încep un suflet nou abia strigat — / a fluturi trupul meu timid miroase”. Poezia lui Gheorghe Istrate are o sonoritate clară și domestică, evită zgometele puternice și, în general, pretinde cititorului o lectură „în șoaptă”, o disprețuă complicitate în jocurile sale nepericuloase. „Să trec încet mi-am zis pe lingă mine” sună unul din aceste versuri care-și respectă individualitatea pînă la discreție. „Eu port mereu un fel de frică-n voce” mărturisește undeva autorul care observă cum „viața-mprejur se descarcă umilă”. Cele mai tulburătoare versuri sînt chiar cele descriînd astfel de „descărcări” dintr-o stare în alta: „mă-

tasea somnului e-atît de rece / c-aud cum singele se face gînd” sau „într-o zi mă voi trezi / fereastră dincolo de zi” ori: „cu trupul pradă / magnetilor imenși de sub zăpadă”. Aceste treceri suave, aceste transformări pline de menajamente dau poeziei lui Gheorghe Istrate un ton inconfundabil, o anume surdina care-i este proprie și care avantajează, printr-un contrast subtil, rupturile individuale: „am fost copilul unui sat / acum satul mi-e copil” sau colective: „eu am visat deasupra tuturor / un ceas cu săbii care-și taie ora”. Cînd versurile lui Gheorghe Istrate încearcă să-și forțeze vocea ele a-jung, fără să vrea, neobișnuite, uneori direct în registrul plasmilor argeziene: „mi-am ros de creste oasele-njugate / să-mi rup penumbra silnică din spate / și-am stat trînit cu luna la pămînt / ca pe o poartă veche de mormînt”, iar alte-ori din exces de „virtuozitate” ritualul devine romanță: „eu sint ostatecul sublim / al unui astru anonim”.

Poetul se regăsește însă repede și asemenea alunecări din sine rămîn rare. Prin acest volum Gheorghe Istrate — poet pe deplin consacrat încă de la debut — își consolidează poziția în lirica actuală propunînd cititorilor o nouă ipostază — mai subtil dramatică — a unui încercat și răbdător căutător de cuvinte... fidele și care să-i înlesnească accesul la experiențele fundamentale: „trudesc încet la învechirea nopții / la marii ei curenți iradiînd”.

Tia Șerbănescu

*) Gheorghe Istrate, *Despărțirea de cuvinte*, Editura Cartea Românească.

Jurnalul lui Goga

Fragmente
critice

CITESC în *Precursori**) un număr de texte cu caracter biografic, între ele *Jurnalul politic* din 1931 și, publicate pentru prima oară, *Frământări dintr-o prăbușire* (1916). Sint reproduse, aici, și *Notele din Spania, Italia, Elveția și Franța, Fragmentele autobiografice* și, într-o oarecare măsură, *Despre el însuși* intră, după criteriile stabilite de Jean Rousset (*Le journal intime, texte sans destinataire*?, Poétique, 56, nov. 1983), în categoria confesiunilor deschise. Fragmentele din 1934 au o deschidere maximă întrucât confesiunea a fost făcută în public și a fost tipărită apoi în timpul vieții autorului. Cea din 1923 (*Despre el însuși*) este adresată unui prieten și, în acest caz, destinatarul e particular și deschiderea este, deci, redusă, dar nu foarte redusă din moment ce autorul știe că lămuririle sale vor servi la schițarea și la cunoașterea vieții sale („goana unei vieți”). Textul este redactat cu îngrijire, fraza este amplă, definițiile sînt pregnante, lăsînd să se vadă efortul de elaborare. Poetul scrie, e limpede, pentru un destinatar exigent și cu ideea de a-și schița un portret care să placă.

Jurnalul politic din 1931 și *Frământări dintr-o prăbușire* n-au fost scrise în scopul de a fi publicate imediat, deși din text se poate înțelege că poetul se gîndea că, după moartea lui, paginile acestea de spovedanie sinceră vor fi cunoscute. O închidere, asadar, strategică, și o pseudo-destinare: poetul scrie pentru sine, sub presiunea unor evenimente grave, vrea să lase o mărturie, dar nu ascunde gîndul că mărturia lui va ajunge într-o zi acolo unde trebuie: în mina publicului judecător. Asta confirmă ideea lui Valéry că omul care scrie nu este niciodată singur și, am putea adăuga, sinceritatea lui este totdeauna condiționată. Chiar și cele mai intime, mai secrete jurnale („nu scriu decât pentru mine însumi”: Delacroix, 1822; „acest jurnal, acest secret pe care trebuie să-l păstrez cu grijă”: Benjamin Constant, 1805) își programează un destinatar postum și, dacă n-au fost distruse, îl capătă în momentul în care secretul intimității este străpuns. Cine se apucă să noteze în viața sa are totdeauna un martor (scriitura ca atare) și un destinatar: el însuși, prietenii apropiați sau publicul postum. Goga lasă impresia că scrie mai ales pentru acesta din urmă. Un sentiment al urgenței, o sufocantă indignare și o dorință neascunsă de pedepsire a răului (prin divulgarea lui) îl somează să ia cuvînt în mină și să noteze ceea ce vede. Iată începutul spovedaniei din 1916, cu un titlu așa de apocaliptic: „Seri în pripă acest titlu deasupra rîndurilor cari vor

veni... Nu găseam altul pentru dezastrul dinaintea mea... Nici nu știu dacă voi fi în stare în spovedaniile astea să arunc barem cite ceva pe hîrtie... Le încep acum, probabil însă peste cîteva zile, copleșit de toropeala generală, am să las condeiul la o parte, deși îmi dau seama că unul dintre oamenii mari ai neamului ar fi acela care ar putea scrie pe hîrtie, limpede și fără nici o exagerare, ce-l văzură ochii în viața țării românească...”

Este o oarecare contradicție între sentimentul urgenței, indignarea insuportabilă etc. și presimțirea poetului că nu peste multă vreme va fi atins de „toropeala generală” și va lăsa condeiul deoparte. Și, din nefericire, contradicția nu este învinsă: spovedania nu ține mult, doar din 17 noiembrie pînă pe 26 decembrie. Goga oprește aici confesiunea care începuse în tonuri așa de energice. Abia apucă să numească răul social de care se simte sugrumat și abandonează jurnalul. Rămîn doar cîteva pagini nervoase, telegrafice despre viața politică din timpul, zice poetul, imoralei neutralității. El nu-și mai alege vorbele: portretele sînt negative, sumare, caracterizările indivizilor și ale atmosferei generale se transformă într-o oară nestăpînită. Marta Bibescu este o femeie „frumoasă, inteligentă și stricată”, sigur spioana a nemților. Colonelul Verzeș, directorul poștelor, este tipul ardeleanului „parvenit, pretențios și gol, obraznic și umil” și, pentru a-l fixa definitiv într-o categorie morală, Goga folosește un cuvînt din jargonul bucureștean: „lichea”. Iorga ține în Cameră un discurs care fascinează publicul. Discursul istoricului nu convinge însă pe poetul pătîmirii noastre, căci, iată ce notează el în carnetul secret: „era firesc ca grămizile de vorbe să epatze pe cei logodiți cu tăcerea. Ca totdeauna Iorga a fost retorul grandilocvent, omul vorbelor mari, adulador al regelui, mînat de mici ambiții, incapabil să țină seama de păcatul...”. Mai înainte Iorga scosese o gazetă în care se ferise să critice guvernul. Poetul se inflamează: „O deplorabilă «demi-vierge» politică această figură de retor răsuflet, care-și menține numai virginitatea anatomică, celelalte le face toate și primește cadouri” etc. Brătienii, Stere, Duca, Marghiloman și toate celelalte personaje ale neutralității sînt zugrăvite în aceleași culori de spaimă. O frază care exprimă exact stilul spovedaniei: „țară de secături, țară minoră, căzută rușinos la examenul de capacitate în fața Europei... Aici ne-au adus politicienii ordinari, hoții improvizați astăzi în moralisți, miniștrii care s-au vîndut o viață întreagă, deputații contrabandishti... Nici blîndul poet al țărănimii Coșbuc nu scapă de severitatea lui Goga. Cînd află că autorul *Firelor de tort* rămîne în București, sub ocupație nemțească, Goga este suspicios: „să fie un reflex postum al ardelenismului copleșit de respect în fața «împăratului», sau să fie un caz simplu de ramolire a unui om lipsit de orice răsunset în fața durerilor publice?”. Nu era, s-a dovedit mai tîrziu, nimic din toate acestea. Era doar suferința și obo-

seala unui om care s-a grăbit, dealtfel, să moară... Spovedania se transformă, în chip evident, într-un pamflet și, ca orice pamflet, are valoarea unui document moral. Acuză, dar și dezvăluie o interioritate minioasă, angoasată, și, în cele din urmă, nedreaptă.

STILUL este același în *Jurnalul politic* din 1931. Mobilurile însemnărilor nu se modifică: o mărturie care să devină, la timpul potrivit, un teribil act de acuzare. Nu dorința de a da un corp efemerului, *cotidianității*, împiedicînd, astfel, timpul să treacă fără urme, ci voința expresă de a pregăti un dosar pentru judecata de apoi a lumii politice românești. Iată ce hotărăște pe Goga să țină un jurnal intim. Jurnalul nu cunoaște, în aceste condiții, plăcerea scrisului, bucuria pură a confesiunii, recunoscută indeobște de cei care se apucă să noteze zilnic în caietele lor. Omul politic Goga (căci omul fanatizat de politică se exprimă aici și în fragmentele din 1916) trece printr-o acută criză morală și se grăbește (cuvîntul nu este convențional: realmente Goga se grăbește să scrie și, faptul se vede numaidecît la lectură, scrie într-o mare viteză), să adune probe pentru o viitoare confruntare: „Voi începe deci un jurnal cotidian (sic), dorind ca să cobor pe hîrtie cele ce văd și aud. Rețeta nu e, desigur, din cele care îți pot face o plăcere deosebită, fiindcă pornește dintr-o atitudine de resemnare și-mi împrumută — s-ar părea prea devreme — aere de pensionar. Nu este însă vina mea dacă toate dorințele de a sluji țara rămîn fără ecou și dacă pe arena pe care au năpădit proștii dezgustul mă oprește tot mai mult să mai descind. O dată, mai tîrziu, cînd se vor stabili răspunderile, aș fi foarte mulțumit dacă aș avea cîteva caiete de însemnări zilnice, pentru ca să le pot arăta în obraz aceluia care ar fi trebuit să schimbe fața lucrurilor și au stat paralitici, lăsînd să vie furtuna...”

Urmează un șir de portrete care sînt tot atitea imagini ale duplicității, lasității, grandilocvenței, pe scurt, ale răului social. Iată-l pe Titulescu, finul diplomat: „Ceea ce știu sigur este că acest om zgîrcit, cu gesturi dezordonate, pornind dintr-un fizic care n-are osatură, nu poate constitui un punct de razim pentru țara în pragul nebuliei. Isteric și feminin, plin de vorbe mari și de sughițuri sentimentale, bietul avocat cu trei discursuri pe an, talent de erupțiune verbală, fără liniștea nervoasă pe care o necesită o muncă metodică. Titulescu ar fi pentru România actuală o nouă legendă distrusă, care s-ar dărîma vertiginos, începînd cu ziua cînd va ajunge în fruntea guvernului. S-ar putea ca acest lucru să se întîmple, deși logica-mi interzice o asemenea combinație, dar aici logica a încetat de mult și adesea am impresia că dacă un spirit diabolic ar putea iscodi formula cea mai nenorocită care să ne împingă la pieire, această formulă este cea mai aproape de biruință”. Nici alte fețe ale vieții politice românești nu sînt

mai luminoase. Nae Căpităneanu are o mutră de „tăinuitor de crime”. Manoileanu îi face curte „în îndoiuri de licheletă”, Jenică Atanasiu este un bătrîn „în-drăzneț, și sforar”, clericul român (Patriarhul în frunte) sînt „dezbrăcați de cele duhovnicești”, Sadoveanu, granitul scrisului românesc, întoarce și el fața spre putere și convertirea este sever sancționată în jurnal („obligățiune masonică”). Patriarhul-regent (Miron Cristea) se poartă lamentabil ca un „Mazarin rural” etc. Poetul are un comportament dublu față de acești indivizi pe care moralmente îi detestă: în societate este politicos cu ei, îi vizitează sau primește vizita lor, încearcă aranjamente politice și, apoi, cînd rămîne singur notează în jurnal adevărata lui opinie. Autorul de jurnale politice este condamnat, astfel, să fie un Procopiu din Cezareea: în societate ține un discurs al abilității, e cere-monios, om de lume desăvîrșit, în intimitate (în spațiul jurnalului) își arată adevărata fire și exprimă fără ocol gîndurile. Între *discursul scris* (jurnalul) și *discursul oral* este, astfel, o mare prăpastie. Omul politic (Goga) așteaptă vizita unui alt om politic influent (Duca). Cel dintîi simte „o silă nemărginită” față de influentul politician dar, cum sînt interese mari în joc, își stăpînește sila și primește să stea de vorbă cu „poltironul”... Rămăs singur notează în jurnal „vorbele [lui] chioare” și-i desenează în cîteva linii un portret dur.

Paginile jurnalului sînt populate de aceste figuri de întuneric și șiretenie, politicieni intriganți, conjuncturiști, fripturisti, demagogi, monarhi sibilnici, clerici înuțiți și duplicitari, femei de lume (ca Marica Cantacuzino) de-o moralitate dubioasă... Vorbind de toate acestea, autorul jurnalului nu are timp să vorbească de sine. Lipsesc completamente referințele la viața de familie, la creație și, pur și simplu, la existența intimă a „diaristului”. Descoperim într-un loc o notă despre criza lui morală. „Mi-e sufletul azi, simt, ca o armonică rusească pe care miini murdare au cîntat arii de mahala și i-au tocit resorturile” și, în altă parte, o însemnare telegrafică: „bilant sufletec, criză intelectuală, întrebări cu răspunsuri crude”. Mai departe Goga nu merge. Viața intimă este pusă între paranteze. Bune, ca scene epice, sînt însemnările despre vizita poetului la Palat. Figura monarhului sibilnic este fixată cu finețe. Iată și cîteva propoziții dintr-un posibil roman de moravuri bucureștene: personajele principale sînt o prințesă și un filozof amoret: „Maruca a trimis azi flori generalului Averescu. «Sa voisine toujours proche»: am văzut, scrisoarea: sirop și sumislune absolută. Cit despre Nae, el e cam fiert. Întreabă dacă intră în guvern sau ba. Maruca e amărită: «Dacă m-ai înșelat, Nae! Ai colorat întotdeauna lucrurile și abia astăzi văd adevărul». Pruncu încheie misterios «Furtună, așa îi zic eu Maruchii, are flacără în sufletul ei, deși e cam mocirlită azi. Să știi că isprăvește cu Nae...”

Notele de călătorie sînt sumare și, în genere, „rele”, arată, adică, împotrivire, indispoziție, înconfort moral. Goga nu-i un spirit voiajor, ca Maioreșcu sau Ralea. Nu se arată, oricum, un spirit impresionabil, curios, entuziasmat de ceea ce vede. În Castilia descoperă indolența latină, retorica, lenea orientală și „cel mai trist peisaj din Europa”. La Valladolid vede „cel mai trist apus de soare”, Madridul îi pare un oraș fără semnificație, „oraș golaș”, la Escorial stîncile sînt goale și sufletele oboșite, doar spre Cordova spiritul călătorului se mai luminează cînd observă că femeile au grație. Judecata generală asupra Spaniei este severă: „Spania este distrusă de popl”. Notele despre Italia și Franța sînt și mai leconice. Parisul este Babilonul și în fața lui se află „resemnarea unui autor român”. Goga este de părere că o călătorie (el zice: „rătăciră în largul lumii”) individualizează pe călător: „Devii tu oarecum un centru în univers [...] pipăi pămîntul și îți se pare că ești frate cu luna, cu soarele... Cîștigi o seriozitate în fața morții; vezi că toate trec...” Justificare bună, trebuie să recunoaștem, pentru a călători și a ține un jurnal de călătorie. Cînd este însă să vorbească despre toate acestea, călătorul (Goga) se plictisește, deodată, și renunță la programul său. Două-trei rînduri despre lenea hispanică, Babilonul parizian și atât...

Confesiunile lui Goga întăresc ideea că scriitorul român (faptul se vede și în jurnalul lui Rebreanu și în *Notele zilnice* ale lui Camil Petrescu) pune în *scriitura secretă* (jurnalul, memoriile lui) ceea ce nu intră în opera propriu-zisă (*scriitura publică*). Problemele cu adevărat intime și problemele esențiale de creație își găsesc greu loc în însemnările tainice. Aici se adună amărăciunile, resentimentele, prăbușirile, minile, otrăvirile... Ele se constituie într-un fel de dosar al răzburării postume. Și numai indirect într-un deceptant document al interiorității... Goga nu se apropie de această scriitură secretă decît în momente de criză acută. Bucuriile și complexitățile spiritului sînt rezervate pentru *scriitura publică*.

Eugen Simion

Definiția tangoului (III)

IN cluda închiderii gurilor de aerisire, cvasitotală după 1980, literatura română se ambiționa să supraviețuiască estetic și axiologic, respirînd (printr-o rafină și tot pe tit de obositoare tehnică a ascunderii) exigenul din compoziția propriului singe. Dacă nu mai avea cum să se nutrească în realitatea istorică fără riscul de a produce oglinzi strimbe, a început să se hrănească din ea însăși. Nu toată, se înțelege, însă mare parte din aceea aparținînd scriitorilor cu conștiința morală intactă. În bună măsură, „postmodernismul”, deseori invocat în diverse variante și sub felurite acolade teoretice de-a lungul anilor optzeci, trebuie înțeles — vis-à-vis de spațiul românesc — și ca refugiu subversiv, adică mod de conservare a proprietăților liberului arbitru scriitoricesc și, totodată, mod de opoziție politică la inversiunea totalitară a regimului. E drept că acest specific românesc al „postmodernismului” e mai lesne verificabil la nivelul celor mai recente promoții literare, în primul rînd al promoției '80, din crinica radicalității conștiinței și atitudinii acestora, dar drept e și că la el au participat scriitorii din toate promoțiile, deosebi cel din „promoția reformată”, căror viață intelectuală și morală a trecut, în tinerețe, printr-un sever moment al opțiunii, fie că au refuzat stalinismul, fie că au fost refuzați de el. Cert este că aici „orientările” din 1971, nici „abolirea” cenzurii din 1977 n-au fost suficiente pentru înfrîngerea libertății interioare de creație care, grav rănită, continua totuși să reziste. Drept pentru care în 2-3 august 1983, la o „constătuire” ținută tot la Mangalia, „ilustrul” ideolog reintroduc în caracteristică-l limbaj vîd teoriei proletcultă a „modelului”, a „eroului pozitiv”, literatura și celelalte arte urmînd să „înfățișeze” numai „eroi care să constituie un model de muncă și viață”, dotați cu „exclusivitate” cu „spirit revoluționar”.

căci important e „să redăm realitatea, dar să găsim nu neșina, nu putregatul din pădure, ci să găsim copacii tineri” etc. etc. Nu mai era vorba nici măcar de marnișism, era vorba de o reducere absolută a existenței individuale și sociale la ipostaza de „Făt-frumos” și la solaritate perpetuă. Firește, în atari condițiuni ar fi urmat ca întreaga literatură să fie un nesfîrșit șir de copii șapinografiate ale viziunii „prezidențiale”. Era amenințată astfel și ultima redută a literarității, în genere a creativității artistice, rămasă încă în picioare în urma asaltului distrugător din 1971 și 1977: diversitatea de stiluri.

Nici asta n-a fost însă deajuns! Deși căzută sub nivelul de înțelegere chiar al proletcultului, ideologia dictatorului e hotărîtă să lichideze pînă și cele mai firave urme de specificitate artistică, reitînd în 1989, în variantă personală, vechea teorie a „luptei de clasă” ca ideologie politică, înlăuntrul căreia creația literar-artistică trebuia să părăsească de tot spațiul estetic pentru a intra, mai covîrșitor decît în anul cincizeci, în teritoriul propagandei din jurul persoanei „marei bărbat”. O extraordinară perfidie se ascundea în această aparent doar smîntîită (pre)lucrare: odată literatura devenită simplă concretizare a viziunilor dictatorului, ea putea fi ușor transformată într-un exemplu al validității acestora și, încă mai mult, într-un înlocuitor al realității social-istorice pentru ca, la scara posterității, atunci cînd faptele vor fi murit de mult și va fi rămas doar numele lor, doar ceea ce s-a scris despre ele, imaginea „epocii de aur” să se revele ca atare. Aberația luase în 1989 forme clinice care puneau în umbră nebunia faraonilor. După ce concurase, cu rezultatele știute, istoria și geografia, dictatorul din Carpați dorea să fie nici mai mult nici mai puțin decît cel care e în toate și toate sînt în el. Teribilă sfidare. Privite de la înălți-

mea ei, toate cele trei sau patru etape principale din operațiunea desființării libertății de gîndire și creație a scriitorului artistului român ne apar ca veriști de o terifiantă coerență ale unui lanț premeditat. Și nu știu dacă faptul că nimeni n-a putut merge cu gîndul pînă aici, chiar dintre cei care au intuit mai devreme dăcît altă nocivitatea „genialității” dictatorului poate constitui o culpă. A te gîndi la asta ar fi însemnat să ai chiar gîndirea disociată de a respectului, să suferi chiar de „boala” lui. Pe mulți i-a înșelat, puțini au fost cei care nu s-au lăsat înșelați și destul de mulți au fost cei cărora le-a convenit înșelăciunea, trăgînd foloase din ea. Pe aceștia din urmă, de regulă și fără talent nu doar fără morală, nu știu cînd și dacă lumea celorlalți îi va ierta.

Laurențiu Ulici

P. S. Pentru uzul cunoscătorilor (dar și al celor care vădese o anume curiozitate față de potriviri ca să zic așa paralogice) fac următoarea recapitulare, cu concluzia de rigoare:

În 1965 dictatorul vine la putere. După 1 ani, prin „orientările” din 1971, dă prima lovitură mortală spiritului liber exprimat în creația literar-artistică. După alți 6 ani, în 1977, prin „abolirea” cenzurii, dă a doua lovitură. După încă 6 ani, în 1983, dă, prin „modelul” „omului nou” a treia lovitură. După iar 6 ani, în 1989, prin rescuscitarea „luptei de clasă”, dă a patra și ultima lovitură. Din 1965 pînă 1989 sînt 24 de ani, deopotrivă un multiplu de 6 și un număr ale cărui cifre însumate fac 6. Suma cifrelor anului venirii la putere (1965) e 21. Suma cifrelor anului căderii de la putere (1989) este 27. Diferența între ele este 6. Carevașăzică, peste tot 6.

Se spune că 6 e cifra Fiarel, numărul Diavolului. Dacă e așa, atunci Revoluția Română a fost un exorcism. Poate primul exorcism la nivel de comunitate națională din istoria modernă.

L.U.

ÎN TRE APATIE ȘI EX

PROBLEMA fundamentală a oricărei inteligențe din România de astăzi este rezistența. Nu neapărat politică sau nu politică în primul rând, ci fizică și psihică. Este pur și simplu o problemă de viață, în sensul cel mai concret și mai acut al cuvântului. O problemă de viață și, implicit, de moarte. Cum și cit se mai poate rezista, cum și cit azi mai poți, tu însuși, rezista? Când îți vine rindul — la moarte, la nevroză, la cedare sub enorma presiune care se exercită asupra ta din absolut toate direcțiile?

Aceasta e întrebarea, aceasta e spaima, aceasta e obsesia fiecărei clipe. Tu, moare malignă a zilelor și a nopților, o simți inebunit de groază cum crește în tine și, cotidian, îi descoperi prezența și pe fețele celor din jur, în privirile lor tot mai obosite, în tot mai slabele eforturi de a se apăra de teribila agresiune. Și înțelegi, atunci, încă o dată, a căta oară?, că sint și ei bolnavi, roși de aceeași întrebare fără răspuns. Cum și pină cind mai poți rezista? Exprima-tă deschis, cu brutalitatea impusă inevitabil de situațiile limită, ori nerostită, închisă cu disperare și frică în subteranele tăcute ale conștiinței, această întrebare-spaimă-obsesie macină și ea, din lipsă de răspuns, din imposibilitatea găsirii unui răspuns, tot mai precarele resurse de supraviețuire ale intelectualității dintr-o țară ce înaintează în mizerie și inapoiere cu nepăsarea oarbă și totuși halucinant de precisă a unui somnambul.

Fiindcă ofensiva împotriva intelectualității caracterizează situația din România de astăzi poate chiar mai mult decît maramul economic, decît ruina accelerată a societății, decît distrugerea planificată a satelor sau decît nimicirea sinucigașă a patrimoniului istoric. Și este o ofensivă nu doar permanentă, ci mereu mai furioasă, mai dezlănțuită, căreia demult nu-i mai este străin nimic din tot ce ține în cel mai evident chip de registrul patologicului. Iar ofensiva împotriva intelectualității nu reprezintă decît partea vizibilă a unei acțiuni distructive de mult mai mare anvergură, ce nu ocolește în fond pe nimeni, indiferent dacă este ori nu intelectual. Ea vizează nu numai reprimarea manifestărilor de gândire liberală, potențiale sau cit de cit exprimate, ea vizează nu numai modelarea gândirii individuale și colective în conformitate cu un anumit proiect politic și social, ea vizează chiar anihilarea capacității de a gândi. Cine gîndește e condamnat. Nu dreptul sau posibilitatea de a gândi altfel sint amenințate, amenințată este însăși existența gândirii ca dimensiune specific umană. Obiectivul urmărit cu înverșunare nu mai este să nu gîndești diferit, să nu iei cumva din tiparele prestabilite, să nu te abaiți cumva de la „linie”; fiindcă nu mai există nici o „linie”, există doar o jalnică și confuză amestecătură de lozinci hîrbite, scoase parcă din pubelele în care istoria a aruncat de-a valma gunoii discursurilor staliniste și al celor legionaroide; obiectivul este să nu gîndești deloc.

De aceea, probabil, chiar și cele mai serioase și mai temeinice analize ale fenomenului contemporan românesc se împiedică de un prag nevăzut, ating un punct dincolo de care nu se mai poate înainta, dincolo de care instrumentele de cercetare încetează să funcționeze. Este pragul de unde se intră în spațiul terifiant al absenței gândirii. O absență care se manifestă însă extrem de activ, o lipsă care e de fapt o prezență coplesitoare, un gol în expansiune; un abis ce înghite hulașă puținul care a mai rămas dintr-o țară altădată bogată și înfloritoare, invidiată de vecini, astăzi privită cu oroare și milă. Fiindcă nu poți analiza cu mijloace raționale, cu instrumente logice și cu bun simț ceea ce, prin însăși natura sa, se opune rațiunii, logicii și bunului simț. Istoricii, politologii, economiștii, sociologii ajung, mai devreme sau mai tîrziu, la constatarea acestui straniu impas: ceea ce se întîmplă astăzi în România nu mai ține, esențial, nici de istorie, nici de politică, nici de economie, nici de o anumită, chiar dacă aberantă, evoluție socială, ține mai degrabă de psihiatrie. Dar dacă psihiatria poate explica și descrie boala și comportamentul unui individ anormal, ea

rămîne totuși neputincioasă cînd este vorba de un întreg popor ce trăiește în infernul maladiului organizat și generalizat.

CĂLĂTOR prin Rusia sovietică în vremea cînd „tătucul” Stalin abia făcea rodajul sistemului ce avea să-i poarte numele, compatriotul nostru Panait Istrati descoperea cu groază, acum șaiszeci de ani, că o altă moarte, mai rea chiar decît moartea, a început să bîntuie în lume odată cu apariția totalitarismului. „Piinea — scria Istrati în *Spovedania* lui, reapărută de cîrind în românește, dar nu la București, ci la Chișinău — piinea înseamnă totul în viață cînd viața nu mai este decît un iad. Cînd dreptul de a gîndi și de a reacționa nu mai este decît o amintire, a avea piinea asigurată este enorm, este totul. Dictatorul o știe și profită. Își infundă mina, neagră sau roșie, în burtă omului și îl face să priceapă că nu-i mare lucru să mori. Oricine poate să moară, asta se vede în timpul războaielor și al revoluțiilor. Să trăiești informat și fără adăpost e mult mai rău. Și fiindcă eu trebuie să stăpînesc, te întreb ce gîndești, iar în funcție de ceea ce gîndești vei avea sau nu vei avea piinea și adăpostul”.

Dar Panait Istrati nu a prevăzut că va veni o vreme cînd pină și simplul fapt de a gîndi va fi un păcat. Și nu a prevăzut că se va întîmpla așa chiar în țara lui, ajunsă, cine ar fi crezut?, bastionul unui stalinism grotesc, în egală măsură sinistru și caraghios, o gaură neagră, cum s-a spus, pe harta Europei. Dacă românii au rezistat secole de-a rîndul altor migrații și năvăliri, lată-i acum, în acest ceas apocaliptic al istoriei lor, smulși din partea lor de lume și purtați ca pe o imensă banchiză în derivă spre alte zări, spre alte continente, spre Asia ori Africa, duși de un val ce n-a venit din afară, ci a apărut și s-a înălțat pină la proporțiile înspăimîntătoare de acum chiar din mijlocul lor.

Vechea deprindere de a învinui străinătatea pentru toate relele și suferințele nu mai are în România actuală nici o justificare. Răul și suferințele de acum vin din lăuntru, nu din exterior. „Comunismul va fi construit în România după metode staliniste și în spiritul lui Caragiale” — ar fi spus cîndva, în primii ani de după război, un intelectual sarcastic și lucid, fost membru în ilegalitate al partidului comunist și apoi virit în pușcărie pentru mulți ani chiar de partidul din care făcuse parte. Autentică ori nu, această amară și sumbră previziune s-a confirmat numai parțial. Comunismul n-a fost construit în România, dar monstruoasa coaliție dintre ferocitatea stalinistă și prostia abisală pe care a satirizat-o Caragiale a devenit o realitate. A fost, probabil, unica șansă de împămîntenire a unui sistem și a unei ideologii față de care în România existase o structurală inaderență. Spre deosebire de toate celelalte țări așa-zise „din Est”, expresie ce maschează inabil politicul în geografic, în România de dinainte de al doilea război mondial mișcarea comunistă nu a avut nici o pondere. Element exotic și cu totul marginal în viața politică interbelică, privit cu îndreptățire — pentru că nici nu reprezenta altceva — ca un instrument al amenințătorului și hrăpărețului imperiu stalinist ce conservase intacte, dacă nu chiar le potențase, idealurile expansioniste ale țarismului, partidul comunist din România, și nu român, cum s-a numit inițial, era condamnat la izolare și lipsă de audiență prin chiar statutul său. Așa se explică de ce, spre deosebire de celelalte țări din Europa răsăriteană și occidentală, orientările democratice și de stînga din România interbelică nu au avut nici substanță și nici coloratură comunistă. Mai mult, chiar intelectualii marxizanți români, puțini de altfel, ori s-au aflat în afara miniaturalei grupări comuniste, ori au fost anihilați, chiar și fizic, de aceasta îndată ce, după război, a fost instalată la putere de trupele sovietice de ocupație. Dar în România aducerea comunistilor la conducerea țării pune a problemă extrem de delicată și mult diferită față de aceea din viitoarele „democrații populare”: aici comunistii nu existau, ei nu aveau, cum se spune în limbaj de partid, nici o „bază de mase”.

Cele numai citeva sute de membri ai minusculului partid comunist din România anilor 1944—45 nu puteau, cu tot sprijinul tancurilor și al baionetelor rusești, să asigure funcțiile complexe ale preluării și exercitării puterii.

Așa s-a ajuns la soluția unei hibridări ce avea să-și arate consecințele catastrofale abia 15—20 de ani mai tîrziu: marginala formațiune politică pe care o reprezenta partidul comunist din România de după 1944 și-a găsit aliații firești în tot ce era marginal în societatea românească a vremii, politic, social, economic, intelectual, etnic, moral și chiar biologic. Fiindcă nu „omul de jos” a fost atras de comunisti și proiectat în prim-planul vieții sociale și politice, ci „omul de la margine”, „omul fără căpătii”, resentimentar, măcinat de complexe, purtător al unei forțe întunecate și primitive, stăpînit de tulburi porniri instinctuale, dotat cu uimitoare resurse de viclenie și cu o slugărnicie disponibilă pentru toate metamorfozele. Teroarea și iluzionismul promisiunilor au desăvîrșit această operă de naturalizare a comunismului în România. Vechea elită politică a fost lichidată fizic, elita intelectuală a fost și ea zdrobită, fie prin constrîngere și corupție, fie prin exterminare, noile generații au fost modelate în spiritul supraviețuirii prin teamă și neîncetată prefăcătorie. Inconsistența și lipsa de structură originare nu au rămas însă atribute ale partidului devenit unic și dilatat inflaționist pină la proporții care-l fac astăzi, în raport cu populația țării, să fie probabil cel mai numeros dintre partidele comuniste din lume: inconsistența și lipsa de structură au fost imprimate întregii societăți românești, într-un elan auto-distructiv fără precedent în istorie, greu, dacă nu chiar imposibil, de înțeles și de explicat, încă infinit mai greu de suportat.

INTUITIA, deși nu întotdeauna și conștiința, sensului și a implicațiilor acestui proces au avut-o și au exprimat-o mai cu seamă scriitorii. Favorizați, poate, și de fireasca lor vocație pentru explorarea celor mai ascunse colțuri ale sufletului și ale conștiinței omenești, dar cu siguranță și de posibilitatea de a-și formula și comunica într-un chip figurat, prin intermediul limbajului artistic și nu al celui conceptual, descoperirile și constatările, ei s-au apropiat cel mai mult, chiar dacă uneori probabil involuntar, de sursa ori de sursele răului. Și, se știe, este un fapt binecunoscut, că literatura din țările din Est a fost adesea nevoită să-și asume și să preia funcțiile istoriei, ale sociologiei, ale filosofiei, ale reflecției morale și politice. Dar o puteam citi, în același timp, și ca pe un document, făcînd abstracție atît de valoarea ei artistică, cit și de intențiile autorilor. E astfel remarcabil că în aproape toată literatura română scrisă și publicată în anii '50, o literatură tezigă, rudimentară, produsă după canoanele realismului socialist, există un leit-motiv ce rezumă fără voie sensul metamorfozelor sociale atunci în curs: este leit-motivul personajului care ține să declare că partidul l-a făcut om. „Am fost un nimeni”, „nu eram nimic”, „partidul mi-a dat totul”: în versuri boante sau în proză lîncedă, această afirmație răsuna pretutindeni în literatura acelei epoci. E strigătul triumfător al servitului imputernicit, e declarația de supunere și atașament a marginalității aduse la putere. Nu a fost, de bună seamă, în intenția autorilor acestei literaturi născute moarte să spună vreun adevăr despre vremea lor; l-au spus, totuși, și l-au spus conformindu-se chiar lozincilor oficiale. Și trebuie să ne aducem aminte că în ambigua năvălă *Ana Rosculeț* a lui Marin Preda o femeie abia alfabetizată este trimisă să participe la un Congres mondial al intelectualilor...! Să participe și să reprezinte România... Oportunism ori sarcasm, nu se poate ști; dar nu e greu să ne-o imaginăm, astăzi mai cu seamă, pe această eroină care abia reușește să silabiscească aflată la conducerea unui important sector cultural sau științific din România... Fiindcă tot Marin Preda, în al doilea volum din *Morometii*, carte apărută în 1967, îl pune pe bătrînul țărăn Moromete să comenteze astfel schimbările ce aveau loc în satul lui, intrat, cum se zice, pe calea marilor

transformări socialiste: „prostul — flectează Moromete în limbajul românesc — prostul e dat și el de Dumnezeu și trebuie să trăiască și el, dar nu denumirea de deștept, să nu se mestece cîne e, ci sub denumirea de prost, așa cum l-a știut întotdeauna mea și nu l-a pus niciodată în viață totdeauna el a încercat să arunce e așa cum e, și a ajuns nu o să-i dea jos pe ai cu minte, nîr zis, dar a ajuns singur, prin puterea dat din coate și a asudat, ce să pe lume sint și puturoși și pe șor se urcă prostii deștepti...”. Dar venit nimeni să-l caute la el acasă văzul lumii să-i spună: vino, bă, ce, tu ăl prost, că tu ești bun, tre și fii mare și tare, le muma... la lasă că le arătăm noi lor!”. Iar tema prostului cocotat în viri, Preda avea să treacă, în *Cel mai dintre pămînteni*, la tema ticăloșiei la aceea a unui „coșmar al com”. Un salt calitativ, desigur, marchează voluția de la prostie la ticăloșie este un salt în jos, în hău, în fetele adîncimi ale degradării.

„Știi și înțelegi ce se întîmplă ești singurul care înțelege și ști fapt, sint mult mai mulți cei ca și înțeleg decît cei care rămîn în semnălele tot mai agresive, tot mințitoare ale realului. Dar în această înțelegere, ea li sperie chiar mai mult decît tot mal portabila viață pe care o trăiesc poate, ori au avut, speranța că decît atît nu poate fi. Că s-a a limita răului posibil. Răul nu a limite, toate speranțele că prăbuș mai poate continua s-au dovedit. Salvarea, o salvare iluzorie, este adormirea în rutină. Scufundarea bisnuitul precar al existenței. Ne automatismele protectoare ale somnolenței. Masca: buzele strîngă, fără zîmbet, privirea goală, micșorată, căutînd pe de lături. O zarea în trivial și abrutizare. A existenței: inteligența prefăcută, tenie, energia vitală convertită în de conservare, eliberarea de pr acumulate în interior prin tot m stăpînite crize de furie și exasper mai ajută nici hazul. Nimic nu m tă. Simți o irepresibilă pornire lență și abia dacă îți mai dai abia așa, de fapt, ai cedat br din jur. Că ești impregnat de e ești impregnat de praful dens și rabil ce plutește deasupra Bucu ca un imens întolțu murdar [...]

UN scriitor nu este nici sfînt, nici martir. Vocația alta, chiar dacă împliniri ori numai strădania de a — a presupus și presupune adesea mul, și sfîntenia, și martirajul. și trăie în tainica intensă solita creației, eroismul, sfîntenia și m scriitorului sint de obicei implic ostentative, convertite sau exp operă, raportîndu-se la existența doar în chip superficial. Dar ac tuare în alt plan ori mai degrabă planuri de existență dă numai efortului și a pariului creator, cituși de puțin atributul unei cond vilegiate. Condiția scriitorului se tealeasă în termenii diferenței, nu perspectivă ierarhică, nu în term superioritate sau de inferioritate. itor nu este mai presus ori m decît semenii lui, el este altfel, numai atît: altfel. Însă pentru a ta, măcar pentru a-l accepta da pentru a-l înțelege, este nevoie ranță. De aceea, probabil, fanatia roarea și intoleranța au fost și totdeauna dușmanii ireductibili lar dintre arte dușmanii mai cu al literaturii, altfel spus ai artelului scris. Și nu oare dintr-o fr tică sau poate mai degrabă din dire tribală s-a născut în Româ grotescă a înregistrării și controlu sinilor de scris?

Era de aceea inevitabil ca totalitare, dintre care singurul dureze s-a dovedit a fi cel pînă acum cel puțin, să intre în cu literatura și cu scriitorii. teză leninistă a existenței celor d

SPERARE

turi conținea de fapt ideea — ideea, dar și indemnul — de a se efectua o vastă epurare culturală. Cum și în ce fel s-a produs epurarea culturii și a literaturii în Rusia sovietică și, după al doilea război mondial, în țările din estul Europei, se știe. Dar epurarea, întreprinsă pe scară largă, a fost dublată de o încercare de anexiune și de aservire încă mai novă. Fiindcă toate epurările culturale s-au dovedit a fi, de-a lungul istoriei omenirii, zadărnice. Mai devreme sau mai târziu au eșuat toate. Cine se ridică împotriva culturii piere. Se știe cine a fost sinistrul personaj care la auzul cuvântului „cultură” simțea nevoia irezistibilă de a pune mina pe pistol. Și poate va veni și vremea să ne întrebăm de ce în limbajul oficial românesc de azi a fost scoasă această expresie până și din textele de factură pur administrativă referitoare la învățământ. Această dispariție rămâne, oricum, unul dintre semnele „epocii”, o epocă — de astă dată fără ghilimele — care a dezvoltat atât de „creator” modelul stalinist încât nu doar l-a depășit, dar l-a și transformat, deloc paradoxal, într-un reper invocat uneori nostalgic.

Pare de necrezut; și este, într-adevăr, de necrezut; dar nu urcăm, oare, de atâtea ani, „neabătut” — cum se spune — pe piscurile nu ale comunismului, ci ale incredibilului?!

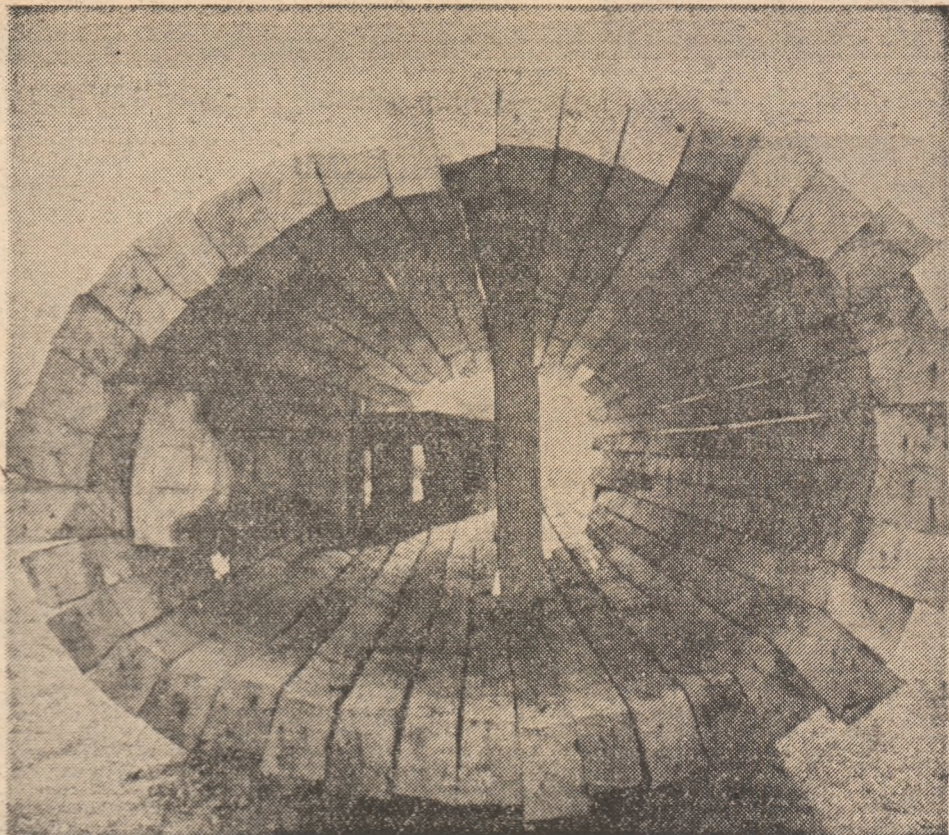
Conștienți de forța literaturii, sau poate numai resimțind-o instinctiv, prelungind fără doar și poate vechia și statornică aspirație spre cultură a mișcărilor socialiste din ansamblul cărora s-au desprins și pe care ulterior au căutat să le extermine, comuniștii, odată ajunși la putere, au încercat pretutindeni să-și aservească literatura și scriitorii. Prin toate mijloacele, de la teroare până la corupție. Literatura a devenit monopol de partid și de stat, un monopol cel puțin tot atât de important ca și monopolul economic sau cel politic: un monopol asupra conștiințelor. Iar etatizarea literaturii a inclus și etatizarea scriitorilor, prefăcuți, cu condiția servitului, într-o pseudo-elită, într-o castă chiar, dispunând de anumite privilegii, dar și în permanență amenințată. „Noi, scriitorii sovietici, noi toți sintem niște acrobați. Altfel n-am fi în viață” — ar fi spus, prin 1954—1955, Ilya Ehrenburg, desigur într-o conversație particulară și într-un moment de cinică sinceritate. Adăugând: „în afară de Pasternak”. Ar mai fi trebuit, poate, să adauge și lungul șir de nume al celor care, nevoind sau nemaiputând să fie „acrobați”, și-au plătit nesupunerea cu viața sau cu mulți ani de gulag. Fapt este, oricum, că atât în Uniunea Sovietică, în vremea lui Stalin și după moartea lui, cât și în „democrațiile populare”, inclusiv în România, li s-a creat scriitorilor un statut aparte, diferit. Un statut de rezervație, sau de azil mai curând, statutul unui țarc dacă nu neapărat de lux, cel puțin de categoria întâi sau a doua, infinit mai confortabil totuși decât marele țarc, decât țarcul obștesc. Și nu este prea greu de înțeles de ce și cum acest statut a fost acceptat: de frică, din neputința renunțării la exprimare, fie aceasta și îngădită, din convingerea că altă soluție nu există, sub atracția deloc de neglijată a avantajelor, nu neapărat și nu în primul rând materiale ci ținând de o dimensiune proprie naturii artistice, aceea a dorinței de comunicare, a dorinței de impunere și de afirmare. Premii, tiraje, consacrară fulgerătoare, clasicizări pretimpurii, tot arsenalul de seducție și captură, aflat acum integral în mina și la dispoziția partidului unic, a fost utilizat în acest scop. Și nu fără eficiență, mai ales că țarcul, micul țarc, îngăduia și iluzia unei anumite libertăți, a unei libertăți „partiale”, enormă însă în comparație cu lipsa de libertate a celorlalți, a celor mulți. Și cum avantajele, oricât de mici, oricât de inconsistente, oricât de amărite, trezesc neîncrederea și ostilitatea celor care nu au acces la ele, în opinia populară locatarii micului țarc au fost asimilați puterii, socotiți unelele ei. Constituția rezervatiei nu urmărea doar aservirea scriitorilor și a literaturii, urmarea și îndepărtarea, ruperea lor de popor, cu alte cuvinte izolarea și compromiterea

lor. Mai mult decât atât, în interiorul însuși al rezervației au fost așitate și întreținute, premeditat, cu abilitate, conflictele dintre grupuri și tabere, astfel încât locatarii să se macine la nesfârșit între ei, să se hărțuiască, să se dezbine și să se fărâmițeze, prînși într-un virtej confuz și lărmuitor mereu stimulat din afară. Dându-li-se cînd unora, cînd altora, impresia că sînt favorizați, ceea ce duce inevitabil la sporierea devoțiunii, la supralicitarea în oportunism, la febrilezeala într-o închinăciune. În acest fel puterea e implicit legitimată, recunoscîndu-i-se rolul de arbitru și de instanță supremă. Nimeni însă nu-i pune la îndoială monopolul asupra literaturii și cită vreme acesta nu e amenințat, orice este posibil. Este posibilă chiar și o pseudo-liberalizare urmărind transformarea dependenței impuse într-o dependență acceptată de bunăvoie. Fiindcă bunăvoinței, nu-i așa, i se răspunde prin bunăvoință. Iar puterea locală din România, conformîndu-se parcă scenariului fanariot ce funcționase în Principate — cum observa Mihail Kogălniceanu — putea înaintea de venirea fanariotilor, puterea locală era în curs de a se desprinde de cei care, în urmă cu aproape douăzeci de ani, o instituiseră. Dar desprinderea nu înțea o schimbare a sistemului, ci o autonomie care să-i îngăduie conservarea. La centru, în noul Stanbul, la Moscova, stalinismul fusese denunțat încă din 1956 în termeni virulenți; dar la București, în 1962, de pildă, la Facultatea de filologie, broșura „tăcutului” intitulată „Marxismul și problemele lingvisticii” continua să fie socotită o lucrare de căpătîi și să fie analizată în seminar. Desprinderea era de fapt o capcană, o manevră șireată, abil condusă către un scop pe care nimeni — sau cel puțin nimeni în mod evident — nu l-a întrezărit în epocă. O anumită și bine dirijată relaxare a climatului politic și social, o slăbire totuși nici o clipă scăpată de sub control a „surubului”, tot așa cum, înainte de un viraj, se apăsă pe frînă spre a se reduce viteza, a înăbușat în fațeturile înșelătoare ale echivocului direcția reală a mișcării.

Iar această încetinire dirijată, această relaxare calculată a fost resimțită și în literatură. Au fost permise mai multe îndrăzneli, unele au fost chiar încurajate, limitele au devenit mai flexibile, pumnul până atunci strîns încheștat s-a destins a vicleană mîngiere. Cine mai dădea atenție semnelor rău prevestitoare? A fost, mai întâi, debarasarea cinică de cei care până atunci așuziseră puterea sacrificîndu-și talentul și inteligența, cită avuseseră fiecare, pe altarele atașamentului neîmărmurii; din supuse și devotate instrumente ei deveneau, dintr-o dată, țapi ispășitori. A fost, apoi, rezolvarea violentă și rapidă a primei încercări fătuse de a se leși de sub tutela ideologiei unice: împotriva „socialismului” a fost declanșată o campanie la care au participat, plătindu-și astfel prin oportunism readucerea în circuit public, personalități prestigioase ale vieții literare, reînnoindu-se de fapt caracteristica pentru sistem, legătura dintre prestigiu și prestidigitatie. A fost, pe urmă, acordarea dreptului la răfuială cu trecutul imediat anterior, în realitate o metodă eficientă de a se evacua prezentul din literatură. Un prezent care, cu trecerea timpului, se dovedea tot mai obsedant, tot mai apăsător, tot mai sumbru. Virajul fusese efectuat, se accelera din nou, surubul era iarăși strîns, și tot mai mult, fiindcă manevra era una de întoarcere, se mergea spre îndărăt cu tot mai mare viteză. Așa-numitele „teze din iulie” 1971 nu reprezintă, de aceea, punctul de cotitură, ci fixează momentul cînd cotitura a fost considerată încheiată. De acum se va merge iarăși în linie dreaptă, dar către înapoi și înapoiere.

(Eseu prezentat de Virgil Ierunca la Europa liberă, într-un ciclu de trei emisiuni și publicat în nr. pe noiembrie-decembrie 1989 al revistei cercului democratic al românilor din Germania, Dialog Textul din acest număr a suportat unele mici prescurtări din motive de spațiu).

Mircea Iorgulescu

M. ISTUDOR : Compoziție

ÎN SCOPUL REALIZĂRII UNEI ÎNȚELEGERI RECIPROCE

Declarația intelectualilor români și maghiari stabiliți în Occident

NOI, cetățeni de origine română și maghiară ai unor state occidentale, am urmărit cu vie atenție și profundă compasiune evenimentele de însemnată istorică desfășurate în decursul săptămînilor din urmă în România. Românii și maghiarii au luptat de-a lungul restrîștilor, umăr lângă umăr, pentru a pune capăt dictaturii comuniste, asupririi de decenii, brutale și cinice, care a adus țara într-o stare de marasm fizic și spiritual.

În vreme ce întreg mapamondul se află cernit de doliul resimțit cu empatie și consternare, noi considerăm că totodată spiritul unitar ce a pătruns gîndurile și acțiunile românilor și maghiarilor deopotrivă este emulativ, înălțător. Sistemele autoritare stăpînitore peste această regiune a Europei au atîtă necontenită vrăjmăie din neamuri; între ele, cea mai cinică a fost cea a Ceaușescu, vinovată de genocid. În schimb, progresele celor mai temerare idei și-au ridicat cuvîntul, deopotrivă și mereu, atît în România, cît și în Ungaria, pentru cauza cooperării și a înțelegerii mutuale. În decursul evenimentelor tragice petrecute în săptămîinile din urmă, maghiarii și românii au depus, împreună, mărturie de credință idealurilor unității și frăției.

Scindat ce a declanșat vîrșirea revoluției din România a fost manifestarea poziției temerare, neclintite a paravîntului din Timișoara, Tökés László, împotriva lezării revoluționare a drepturilor omului. Atunci cînd forțele comuniste de reprimare au descins la dumnealui, spre a-l aresta, le-au întîmpinat un lanț viu de oameni, compus din maghiari și români, decisi să-l apere. Ceea ce s-a petrecut după acest episod e demn de a fi înscris în filele istoriei. Ungaria vecină s-a identificat pe dată cu cauza revoluției din România: cetățenii unguri, în rânduri imense, compacte, s-au grăbit să doneze sînge la centrele de recoltare; camioane încărcate cu alimente și medicamente, convoaie întregi au pornit cu grabă spre România și au fost unii care și-au dat și viața în această lucrare nobilă de intrajutorare.

Dorim să ne exprimăm convingerea că această unitate nou statornică va deveni o traică cheazăie a evoluției pașnice din România, dacă în acea țară se va înfăptui o organizare a societății libere pe baze democratice. Promisiunea făcută în mod explicit de către conducerea provizorie potrivit căreia la primăvară vor avea loc în România alegeri libere ne umple sufletele de nădejde. Deschiderea frontierelor face posibilă reunirea familiilor dispersate, reînțărirea celor plecați în bejenie, pe pămîntul natal, în căminele lor.

Bisericiile și cultele, prigonite, sînt să viețuiască în ilegalitate — între ele și biserica română unită — trebuie să-și redobîndească dreptu-

rile. Toate minoritățile naționale, toate credințele se cuvine să-și aibă asigurate școlile, presa, acțiunea neîngrădită a instituțiilor păstrătoare ale tradițiilor naționale.

Dependența reciprocă a României și Ungariei, complementaritatea destinelor lor, derivînd din poziția lor geografică și cu sorginte în istoria lor proprie, oferă prinosul unui viitor comun, care asigură la rîndu-i afirmarea celor mai viguroase, pozitive forțe, în sinul unei societăți deschise și stabile. Credem și sperăm că în Europa Centrală vor renaște astfel de societăți.

Semnează: **Mihai Botez**, profesor al Universității Stanford; **Matei Călinescu**, profesor la Universitatea statului Indiana; **Andrei Codrescu**, profesor la Universitatea statului Louisiana; **Ciprian Foias**, profesor de onoare al Universității din statul Louisiana; **Paul Goma**, scriitor, Paris; **Virgil Ierunca**, scriitor, Paris; **Eugen Ionescu**, dramaturg, Paris; **Marie-France Ionescu**, profesor, Paris; **Monica Lovinescu**, critic literar, Paris; **Norman Manea**, scriitor; **Eugen Mihaescu**, artist plastic; **Virgil Nemoianu**, profesor, Universitatea Catolică Washington; **George Palade**, profesor onorific al Universității Yale; **Toma Pavel**, Universitatea Princeton; **Mihai Speriosu**, profesor, Universitatea statului Georgia; **Nicholas Spulber**, profesor onorific; **Vladimir Tismăneanu**, profesor, Universitatea statului Pennsylvania; **Dorin Tudoran**, scriitor, Virginia Zeani, profesor al Universității statului Indiana; **Fejtő Ferenc**, istoric, Paris; **Fodor Péter Béla**, chirurg, New York; **Harsányi András**, episcop al bisericii reformate a maghiarilor din America; **Heller Agnes**, profesor al New School din New York; **Jónás Pál**, profesor onorific al Universității din New Mexico, președinte în 1956 al Cercului Petőfi; **Kerényi Tamás**, profesor la Sinai School of Medicine; **Király Béla**, profesor onorific al Universității Columbia, comandant al Gărzii Naționale Ungare în 1956; **Kövi Pál**, proprietar al restaurantului Four Seasons; **Lengyel Péter**, profesor la Universitatea Yale; **Miklós-házi Attila**, episcop general al maghiarilor în exil, profesor la Universitatea din Toronto; **Papp László**, arhitect; **Róna Péter**, președinte al Băncii Schröder; **Soros György**, președinte al fundației Soros; **Szelenyi Iván**, profesor al Universității Californiene; **Teleki Béla**; **Teleki Pál**, geolog; **Thomasz Sándor**, profesor la Universitatea Rockefeller; **Tökés L. Rudolf**, profesor la Universitatea Storrs; **Wigner Jenő**, profesor onorific Universitatea Princeton; **Benedek Dezső**, profesor al Universității statului Georgia.

(Apel publicat în New York Times și în cotidianul budapestan Magyar Nemzet — 16 ianuarie 1990).

Petre SĂLCUDEANU

LAZARETUL

NU-I plăcuse lui Toader discuția cu Neacșu; totuși, în ziua aceea de joi călcase cu stingul, până la nuntă mai rămăseseră trei zile și ar fi vrut, pe cit era cu puțință, să-și simtă sufletul înălțat, nu cocrățat, așa cum îi era și spatele, acum, în timp ce lipăia cu cizmele de cauciuc prin noroaiele drumurilor spre sere. În sinea lui fusese convins că Geta n-are să se mărite; ea nu pusese niciodată prea mare preț pe băieți, îi ocolise pe cit putuse. În seara cind Anica îl dăduse vestea că fata lui cea mare umblă cu Vasile s-a îmbătut; o văzuse ea cu ochii ei îndreptându-se spre clăile cu fin.

Se mirase și cind auzise de la Neacșu că-i plăcea fata, și-i părea rău că Geta nu s-a orientat; altfel s-ar fi desfășurat în sat cu un ginere comandant. „Cine se naște prost, prost rămâne toată viața”, zise Toader ca pentru el, dar nici nu făcu doi pași și-i păru rău că-și judeca astfel propriul copil.

Poate aversiunea ei față de el și a lui față de ea să fi pornit de atunci de cind Geta îl surprinsese într-o ieseală cu Profira lui Vintilă; cum să-i fi explicat că el făcuse o injecție unui vițel și că așa cum stătea aplecat, femeia sărise peste el și-l înconjurase gîtul cu brațele ei vinjoase. Ce era să facă? Geta intrase în grajd ca să-l cheme la cîinele Dumnealui, fir-ar să fie cu cîinele lui cu tot, își mărturisî Toader minios, că orice făcea și pe unde se învîrtea nu putea scăpa de numele și de vedenia celui despre care întregul sat, chiar dacă nu-l iubea, vorbea cu respect. Tăcuse Geta atunci cu înțimplarea, nu-l spusese nimic Anicai, nici nu-l reproșase lui că, om în toată firea, călca pe urmele lui Haralampie. De David se știa, nimeni nu-i mai zicea nimic, ar fi fost și nefiresc pentru el să treacă pe lingă o femeie fără să-i pună piedică, fie cu piciorul, fie cu o vorbă, să nu-i propună marea cu sarea, ca pînă la urmă și marea și sarea să se reducă la același lucru: patul.

El nu era Haralampie, fusese întotdeauna un om temperat; era singurul care știa să facă injectii la animale și pînă la înființarea dispensarului, făcuse nu o dată și la oameni, în rang era așezat între învătători și popă; cam pe treapta a treia venea el, nu pentru că avea școală mai puțină, ci pentru că satul dacă putea trăi azi fără ceilalți, fără el nu se descurca.

Ca să fim drepti, se corectă Toader. Profira nu sârse la el chiar așa fără nici un motiv; nu o dată Toader o chemase să-l ajute la treabă, era zdravănă, putea ține în poală copita unui cal, iar dacă își pune mintea așeza capul minzatei pe podea, răsucind-o de coarne cu forța minilor ei de bărbat. Era urîtă în felul ei Profira, o urîtenie care atrăgea însă privirile bărbăților: picioarele se loveau între ele la genunchi, labele călcau depărtate una de alta, dar tocmai mersul ei de rață și felul cum se răsucea din coapse te făceau să te întorci după ea și Toader se întorsese nu o dată. Era de-ajuns să te prindă Profira. De scăpat scăpai apoi greu. El scăpase totuși, nu fusese cel mai vigan dintre lubiiți ei și nu se sfîșie să-l spună de la obraz. „Nu ești făcut pentru mine, nea Toadere”, asta la a patra sau a cincea întâlnire, căci a șasea n-a mai fost.

Ținea Geta în ea înțimplarea. Poate că seară cum era, nu băgase ea prea multe de seamă și el își arunca cenușa în cap degeaba. Poate motivul îndepărtării ei să fi fost altul. Rememoră faptele mai de seamă petrecute între ei înainte și se liniști, grajdul și cele văzute acolo aspriseră doar ceea ce demult era pregătit; dragoste între ei și fată nu prea fusese, și de vină nu se socotea el. E adevărat, cu Ioana se înțelesese totdeauna mai bine, cu Ioana se putea și înjura, fata cea mai mică avea simțul umorului și dacă el o trimetea undeva, îl trimetea și ea, în glumă, firește, și tot în glumă ea îl spunea că ar fi preferat să-l aibă tată pe Haralampie, asta ca să-l facă în ciudă. Nu era fata lui chiar așa de urîtă dacă o lua de nevastă Vasile și o curtase, fără să știe de asta, chiar Neacșu.

Nu uita Toader că la ieșirea din închisoare chiar și Pocrîș le trecuse pragul de cîteva ori. Uite, popa se însurase, așa firav cum era, avea trei copii și o femeie s-o legi de gard și s-o bați toată ziua. Poate că fata lui avea o altă înțelegere despre familie, despre relațiile dintre părinți și copii, înțelegere ce lui îi scăpa sau nu era în stare s-o priceapă, destul doar că fata cea mare pe cit putea îl ocolea. Dacă dimineața erau gata de drum amîndoi, ea își făcea de lucru sau spunea că mai are

treabă la Rodica ori în altă parte, numai să nu meargă pe aceeași cărare. Drumul pînă la Cooperativă era unul, nu putea s-o ia prin altă parte. Odată o văzuse în urma lui, la vreo sută de metri, dar cind se oprise cu gînd s-o aștepte și să-și continue drumul împreună, ea își aruncase ochii asupra trifoiului și cu încetineală se puse pe căutat, poate, poate dădea de o tulpiniță cu patru foi. Se infuriase, un timp aproape că nu-l mai răspundea la binete; dar nici această atitudine a lui n-o făcuse pe fată să fie mai binevoitoare.

Răsuflesse ușurat cind aflase de mărițul ei. Cu toate astea ceva în sufletul lui nu-i dădea pace. Drumul pe care îl făcea acum era din îndemnul acelei nemulțumiri. Numai că Geta nu era la sere. Fusese de dimineață, apoi plecase fără să lase vorbă unde se duce: Ajutoarele ei lucrau de zor, planul trimestrial al cooperativei era în cumpănă, numai florile Getei îl puteau salva și cele zece fete, cu Cătălina în frunte, trudeau de zor. În cîteva zile bobocii de garoafe trebuiau să explodeze, altfel exploda planul și „florăresele”, cum le zicea toată lumea, așteptau pe la colțurile serelor focuri mocnite, afară noaptea era frig și motorină nu mai aveau.

Toader zăbovi la un strat de flori pe care nu-l văzuse pînă atunci, era locul unde își făcea Geta experiențele cu încurcări de culori, ca să obțină altele noi. Îi atrase atenția o floare mov, nu mai văzuse în viața lui o garoafă mov și ochii lui se opriră asupra ei măriți de plăcere. Dădu din cap și voi să plece cind se apropie de el Cătălina; îi era peste mină să asculte încă o dată temerile femeii că au să-i dărîme casa nouă.

Toader o caută pe Geta. N-are de unde să știe că nu se află în nici una din sere, că de dimineață s-a dus la lazaretul de vaci și că cu o însoțesc ca un cățeluș, foșind-mă cu răsufierea obosită printre pruneele uscate din buzunarul halatului ei; îi plac pruneele uscate și afumate, le mestecă îndelung și cu plăcere, pînă ce simburile devine aspru și din negru se face cenușiu și lucios.

Am vrut să scriu odată despre acest lazaret, spital în toată regula, unde vezi agoniind zeci de vaci, unele reușind să se însănătoșească, altele murind așa cum mor oamenii cind nu mai au zile. Legea oprește tăcerea animalelor sub o anumită greutate, iar vacile nu sint vaci oarecare, ci vaci de prăsilă, plătite cu greu și aduse cu efort din străinătate. Culoarea lor, alb-negru, și-a pierdut din strălucire, coastele se văd sub pielea dubită pe alocuri și cu bule ridicate pe spinările lor ca niște mușuroaie de rîme. Cui să-i treacă prin minte că cele mai multe dintre ele, nehrănite cum au fost la ele acasă și îngrijite pe apucate, se vor îmbolnăvi de tuberculoză? Sint peste o sută cincizeci de vaci legate sub un șopron cu acoperișul în două ape, să le ferească de ploaie, și, în același timp, să lase aerul curat să intre din belșug în plămîinii ciuruiți.

Geta s-a oprit la marginea gardului, are aici o prietenă a ei. Vaca, cum o vede, se zbate domol în legătore și paznicul îi dă drumul. Moldova e numai piele și os. În pintecul umflat ca un burduf, se simte o zbatere caldă. Cind vițelul e mai neastîmpărat decît trebuie, Moldova se oprește și își trimite în gîtlej un pumn de verdeață și rumegă încet, sfios, de parcă ea ar fi de vină că nu e sănătoasă.

Geta i-a adus prune uscate, vaca s-a învîțat la prune și la mere și i le dă chiar din mina ei. Molfăiturile, răgazurile, surghiunul dinlăuntrul burții n-au nici o legătură cu ochii umezi ai vacii; pentru ea Geta nu e decît o răsufiere, așa cum sint și eu, cu singura deosebire că între cele două există totuși o legătură tainică. O clipă vaca se oprește din rumegat și, odată cu tusea grea ce-i ridică burta, o șuviță de singe i se prelinge. Geta plînge, plînge într-un fel ciudat, ca un animal, fără să-și ducă mina la ochii din care șiroiesc lacrimi pe tăcute. Moldova o cercetează prostiță parcă, cu ochi limpezi și strălucitori.

TÎN minte că în reportajul meu am descris exact scena ce are să urmeze. Am fost sfătuit prieteneste să nu transfer sentimentele umane în altă parte. Adică acolo unde ele de fapt nu există. Ne hrănim doar în fiecare zi cu carne, un cer chiar biftec tartar, cel care-l cer sint în cunoștință de cauză ce-a trecut prin mașina de tocat, înainte de a li se servi în farfurie carnea sîngerindă. Cu toate astea, cind e vorba de moartea unui animal, simțim, cei care simt, un tre-

mur, poate să fie o simplă aducere a minții a rațiunii, trecută de mult de stadiul cind tremura și ea, aflată în progătire pentru evoluția de acum!

La capătul saivanului au apărut trei oameni. Geta îi știe foarte bine, și mai știe că pielea vițelului încă nenăscut este cu mult mai prețioasă decît după ce vîetea de dinăuntru a ieșit la lumină. Planul de export pentru piei este mare.

Anume sint montate vacile bolnave să fie salvate cele sănătoase și vițeele din ele, numai că, lucru curios, vacile bolnave rămîn grele după fiecare montă, în schimb cele sănătoase refuză și taurii și însămințarea artificială. Lazaretul a devenit deci cu mult mai rentabil, o vacă bolnavă cu vițelul în ea face cit trei sănătoase. M-am documentat cit am putut înainte de a scrie acel articol, l-am scris cu durere în suflet exact așa cum era, mai ales că nefiind vorba de oameni, nu puteam leza sentimente vulnerabile. Efectul a fost prompt: fără să mi se reproșeze nimic, am fost trecut la publicitate, iar în spațiul dintre anunțuri, citeam scrisorile oamenilor muncii, scrisori puține, fără bătaie de cap: a fost o vreme cind se mai credea în răspunsul pe care îl dădeam noi.

Mi-e teamă pentru Geta. Ar trebui să plece, sint scene pe care ochii femeilor n-ar trebui să le vadă niciodată, cu toate astea ea nu se mișcă de la locul ei, a rămas cu o prună în mină și se uită după Moldova care se duce singură spre oamenii abia sosiți.

Unul dintre ei este Haralampie, altul e medicul veterinar, întors anume de la reciclară pentru a da fermei o mină de ajutor, cel de-al treilea e Gligan; toată lumea îl știe nu pentru culoarea roșie a feței de parcă în fiecare dimineață s-ar vopsi, ci pentru altceva, își ține special într-un frigider stricat bucăți de carne de vită. După ce năvălesc viermii pe ele, în văzul tuturor, face demonstrație rîzind: apucă cu mina vițelutoarele oarbe și albe, aflate într-o continuă mișcare și le viră cu pumnul în gură, apoi le molfăie cu plăcere. „Acolo e forța, spune el rîzind, și omul tot de viermi din aștia e mincat”, admonestează el oamenii ce îl privesc cu scîrbă.

Gligan mîngîie vacile între coarne și vîetețile se inghesuie spre el, deși în fiecare zi le face de petrecanie la cîteva; nu-l dușmănesc și n-au cum să-l poarte pică. Doar Moldova îi miroase îndelung mina mare, bătucită de coada bardeni grele ce rupe oasele mari dintr-o singură lovitură. Și-a ciulit urechile ca un cîine și din lătarețe, cu cupele desfăcute cum erau, acum s-au adunat deasupra frunții și împung printre coarne pe omul ce o scarpină cu mai multă căldură decît pe celelalte.

— Ce zici Gligane?, întreabă Haralampie, cerindu-i avizul.

Gligan, după ce mai aruncă roată o privire, se întoarce spre Moldova și dă din cap.

— Ea e pregătită, zice el moale, în timp ce la cîteva pași o altă vacă se prăbușește, mai întii pe picioarele din față, apoi pe cele din spate și, privind niciunde, cade pe-o parte, cu ochii deschiși.

Veterinarul o trece în catastif la decedate și Haralampie semnează alături de Gligan, toți trei la un loc formează împreună o Comisie și prin semnăturile lor întăresc oficial moartea naturală a animalului.

Doi paznici vin cu un cărucior și aruncă vaca pe el cu ușurință cu care ar arunca un sac de porumb; necuvîntătoarea ajunsă să nu cîntărească mai mult de o sută de kilograme. Paznicii se duc în dosul lazaretului, acolo sub șura de paie e abatorul improvizat de Gligan: el poate lucra oriunde, pe orice vreme, e omul pe care nu l-a văzut nimeni rîcî sau suferind de vreo boală: „viermii sint de vină — repetă el glumind — viermii mari îi mîncă pe cei mici”.

Sub șopron se mai văd întinse la uscat cîteva piei crude, iar într-o parte, așezate pe niște saci de cîneapă, se odihnesc împachetate și puțînd a hoit duzini întregi din aceeași marfă, de data asta pregătite pentru dus la tăbăcărie.

Geta n-are ochi decît pentru Moldova, dar vaca n-o mai cuprinde în privirile ei calde. Nici fata nu tresare cind, viclean, Gligor lovește animalul cu muchea toporului între urechi. Moldova sare sugubăț, coada parcă vrea să zboare în încordarea de moment, apoi animalul cade în bot și Gligan o ține de coarne să nu se prăbușească pe-o parte și să zdruncine prea tare vițelul. Nu-i bine să

moară vaca înainte de a fi el scos și Gligan, cu dibăcia omului de meserie, cu un cuțit scos de la cingătoare taie burta într-o parte, trăgînd din cind în cind cu ochiul la Geta.

Prezența fetei și mai ales lipsa ei de protest îl descumpănesc. Mina îi tremură, nu se mai simte stăpîn pe sine și de nemulțumire scoate printre buze o injură turdă.

Geta nu pleacă, se uită mai departe cum vaca, încă vie, tremură în timp ce din pintecul tăiat este scos vițelul din punga negrie plină cu apă. Geta nu plînge, se uită curioasă, nu atît la mișcările tot mai moi ale Moldei, ci la Haralampie. Viitorul ei socru nici n-a văzut-o și din locul unde se află nici n-are cum s-o vadă; afară de asta, el are preocupările lui: cercetează picioarele din spate ale vacii, făcînd în minte calcule grăbite.

Gligan lasă vițelul și-i dă Moldei lovitura de grație, abia apoi își șterge fruntea transpirată din belșug. Înainte de a se ocupa de vițelul ce trebuie ju-puit, mai privește odată spre fata ce rezemase cu cîteva clipe înainte padocul larg făcut din ostrețe grele de brad.

Geta nu mai e acolo și Gligan scuipă bucuros și scoate de la cingătoare un alt cuțit, mai mic și mai lat în lamă, cu care își continuă treaba abia începută.

— Ce-i cu tine, fata tatii? o întreabă Toader pe Geta întîlnind-o pe drumul de la lazaret spre serele de flori. Pe Haralampie nu l-a văzut? se interesează el într-o doară, ca fata să nu înțeleagă că, de fapt, o căutasese pe ea.

— E la lazaret, mi se pare, spune Geta și se dă la o parte; drumul e o simplă cărare și ea, cuvincoasă, îi face loc tatălui ei.

— Adică, las că-l găsească eu mai încolo, spune el și, răsucindu-se, îi dă Getei de înțeles că vrea să se întoarcă și el.

— Ți-am văzut garoafa mov, e o realizare! zice Toader, dar pînă la urmă îl pare rău de cuvîntul folosit, parcă ar fi fost la o ședință și ar fi dat cine știe cărui tovarăș explicații tehnice.

— Cineva mi-a furat două rădăcini, zice Geta supărată, pentru asta am împrejmuțit locul și l-am închis cu lacăt, continuă ea să explice.

Toader nici n-a văzut plasa metalică, el a zărit numai floarea și se miră că i-a scăpat impletitura de sîrmă.

— Am muncit patru ani la culoarea asta. Cei doi pui fac cîteva mii de lei, dar nu banii mă interesează, ci faptul că alții pe munca mea ne-o pot lua înainte... Nimeni în țară n-a mai făcut pînă acum garoafe mov.

TOADER a rămas un pas în urma fetei; amănuntele furnizate de Geta și neștiute de el li sporesc respectul față de ea. Geta, deci, n-a stat de pomană în sere, n-a renunțat la facultate numai așa, i-a dat de înțeles că școala nu-i umple carnetul C.E.C., nici nu-l aduce fericire. Cu facultatea te trimt unde vor ei, pe cind cu generala te duci unde vrei tu. Poate asta să fie și politica, își zice în sine Toader, gîndindu-se la anii trecuți, cind venise vorba în casă despre viitorul Getei.

— O să-i spun lui Neacșu, se trezește Toader.

Geta nu protestează, dar nici nu-l a-probă.

— M-am plîns eu, spune ea într-un tîrziu, dar cele două lăstare sint mai puțin importante pentru el decît problemele pe care le are pe cap... A zis că satul arde și baba se piaptănă.

— Așa a zis? se miră jignit Toader...

Poate n-a priceput valoarea butașilor, continuă, așteptînd ca fata să intre în alte amănunte, deoarece nici pentru el nu e clar în ce constă valoarea lor.

— Geto, ne-am înțeles așa, să se respecte datinile. Haralampie și Ilîncea vin ei după tine, simbătă la unspe fără un sfert, eu și Anica mergem la Vasile... Al ceva împotriva? E cam formală toată chestia dar e de efect, ne vede tot satul și pe unii și pe alții; ideea a fost a lui Haralampie. Cred că nu-l rău să facem cum zice el, e mai umblat, pe urmă el bagă grosul banilor la nuntă.

— Și ești chiar așa sigur că mă mărit, tată? întreabă Geta și văzîndu-l pe Toader oprit în cărare, alb la față, ride făcînd gropițe în obraji.

„Uite ce gropi are”, se miră Toader. Nu ține minte ca fata lui să fi avut, copilă fiind, gropițe în obraji. „Ba într-o parte, parcă”, își aduce el aminte cu greu.

— Cum adică, draga tatii, se interesează el, fără să-și schimbe tonul, ca să nu creadă Geta că gluma ei l-ar putea îngrijora în vreun fel.

„A glumit, sigur că a glumit”, își zice Toader, „dar eu simt că mina dreaptă a Getei s-a umezit și nu din cauza pruneei pe care o frămîntă cu degetele cleioase de la dulceața fructului”.

— N-am nimic împotriva, răspunde Geta la prima întrebare, cea legată de venirea ei la Consiliu cu părinții lui Vasile.

Toader respiră ușurat, i s-a luat o platră de pe suflet; cu toate astea inima îi bate puternic și fata vede cum carotida stă să se smulgă de sub pielea glitului înnegrită de soare.

— Să știi, Geto, eu nu m-am prea băgat, eu am fost de acord cu tine, cu cit mai puțină zarvă cu atît mai bine... Haralampie poate e mai înțelept, în fond toată zdreaba lui e în folosul vostru, banii vrea să-i strîngă pentru casa ta și a lui Vasile, în dota voastră intră darul, cum s-ar zice... Acum, mai vreau să-ți spun ceva, e de datoria mea, înainte de a pleca din casa unde te-ai născut să afli ce-a fost atunci în grajd...

— Las-o baltă, tată, cu ce-a fost în grajd, parcă ai fi singurul, dumneata în grajd, eu în fin, mama...

— Ce-i tu mamă-ta, se aprinde Toader, nemulțumit de afirmația fetei.

— Nimic! am zis și eu, ce om pe lume nu se uită cu dorinți ascunse la altul, nu asta-i păcatul principal pentru care trebuie să te scuzi... Parcă Profira a fost prima și ultima?

Toader își încetini pașii, voind să se oprească; Geta, într-o clipită, îi spusese două lucruri care îi viriseră în suflul un cui, cuiul fiind legat de Anica... Mai grav era însă faptul că ea știa că Profira n-a fost nictul prima nici ultima. Ceea ce îl descumpăni total era faptul că îi dădea de cunoștie că nici ea, Geta, nu mercea la nunta, așa cum crezuse el, fată mare, și ea călcase pe de lături singură mărturisise. Dacă păcatele lui puteau fi trecute cu vederea, pe ale ei îi venea greu să le înghită...

— Adică, tu, Geto, adică tu, se bilbil el, vrei să zici cu alte cuvinte...

— Tată, am treizeci și patru de ani, doar nu-ți închipui că întâlnindu-ne în fiecare seară discutăm numai despre flori. Am vorbit și despre ele, numai că Vasile nu-i omul să-i reții atenția cu fleacuri el e om practic, ca și Haralampie și ca dumneata, deși, dacă mă gîndesc, între dumneata și el e o diferență, dumneata ai un fel de prefăcătorie de care viitorul meu socru nu ține seama...

— Adică eu sint prefăcut, fata tatii?

Lui Toader îi păru rău că se rupea firul unei discuții ce putea fi de partea lui și se pornea alta, unde judecata Getei căzuse fără nici o milă asupra lui.

— Tată, nici atit cit ai investit nu trebuia să investești în nuntă, trecu ea brutal la alt subiect, ca și cum jignirea adusă tatălui ei, socotindu-l prefăcut, ar fi fost ceva de la sine înțeles, faptul în sine neinteresind-o din cale-afară.

— Adică de ce să nu investesc, nu ești fata mea? Doar nu mai am de măritat o sută de fete, numai pe tine te mai am...

— Tată, spune Geta și se întoarse blocindu-i lui Toader drumul.

— De măritat nu mă măritîl dumneata și te rog ia-ți aripa ocrotitoare de deasupra capului meu... Am trăit atitîia ani cum am trăit, puteam trăi în continuare tot așa. Nimeni n-o să ne arate cu degetul, n-are de ce; dacă ar fi să arate, mă arată pe mine, sint majoră și răspund de cele ce fac...

Dinspre sat se aud lătrăturile cîinilor și Geta se oprește și ascultă atent.

— Asta e Fecior al lui Dumnealui, zice ea și ridică un deget în sus ca și cum ar dori ca Toader să n-o întrerupă din ascultare. Azi noapte l-am visat, tată, a venit la patul meu și a pus o labă pe mina mea și mi-a zis că-mi va da un semn.

— Cine să-ți dea semne, un ciine? se sperie Toader și din nou fu incertînt că fata lui nu-i chiar întrecăgă la minte și că din partea ei se poate aștepta la orice.

Îi urmări privirile cețoase și buzele întredeschise și înțelese că lumina pusă la biserică în ultimul moment fusese un avertisment că era de datoria lui să fie mai atent cu Geta în aceste zile care au rămas pînă la cununie... După cum n-avea decit să aibă grija de ea cel cu care s-a luat, asta e datoria bărbatului...

AICI nu-și dăduse seama Toader cum o luase pe cărăruia din stînga; de la fîntina de pe răzoare drumul se despărtea în două, unul ducea la fermă și la serele Getei, celălalt... Sute de nuci smulsi din rădăcină, triți cu lanțuri groase, își uscau trunchiurile de-a valma, aruncați unul peste altul. Fusesse cîndva în acest loc o vatră pentru țigani și fături, pămînt uscat, ars de sutele de focuri, acum ajuns cimitir pentru nucii din curțile ce încetaseră să mai fie curți. Unele coroane mai erau încă verzi, altele uscate sau pe cale de a se usca. Zăvoi fusese cu ideea să nu se folosească pentru foc lemnul de nuc atît de pretios, se puteau face contracte cu fabricile de mobilă. Acum lemnul nu însemna mare lucru, era verde, dar după terminarea construcțiilor voia să-l usuce cu grijă, apoi să-l porționeze în scinduri pentru sărîl. Putea chiar să lase butucii așa cum erau, îl sfătuisse un activist, se vindeau la preț și mai bun.

De ce îl adusesse Geta aici sau poate amîndurora. N-avea Geta nici patru ani pe atunci. Cu ajutorul unei scări se urcase în nucul acesteia bătrîn, cel din dreapta, cu frunzele încă verzi, cu fructele zbircite în coaja groasă, rămasă la locul lor, terenul trebuia repede eliberat și nucul se supusese, fără putîntă de împotrivaală. Se urcase Geta, nu-i fusese frică, se agățase din cracă în cracă și Toader, la chemarea oamenilor, o găsise sus, ca pe un pui de porumbel, legîndu-se în bătaia vîntului. Nimeni nu s-ar fi putut urca pînă la ea. Atunci Toader o luă cu binîșorul, îi promise că are s-o ducă la cofetărie, unul din puținele cuvinte pe care Geta le învățase și cu care putea fi ademenită. Geta se pornise tîrziu să vorbească.

Fusesse atunci sigur că o pierde, că dintr-o clipă în alta are să se prăbușească, o pală de vînt ar fi fost suficientă ca s-o mătore de pe craca subțire unde toșăia și ridea în neștire, ca un animal mic, scăpat de sub supăveghearea atotștiutoare a celor mari. Inconștiența urcușului se transformă repede în teamă în clipa cînd se uita în jos. Toader, tatăl ei, era mic de tot, tot pămîntul i se părea de un lat de palmă

doar, și ea, mică, mică, cocoțată acolo de unde nu mai știa cum să coboare. Atunci a început, nu să țipe de spaimă, ci să vorbească; i s-a descătușat glasul și a cuvîntat ca un om mare: „Tată, nu mi-e frică“, și cu buzele strînse ca un om matur, cu atenția încordată a coborît încet dar sigur. Numai cînd s-a aruncat de pe ultima cracă în brațele lui Toader a început să plîngă în felul ei, rămas și acum, femeie în toată firea, la fel de straniu, plîns fără șgomot, numai lacrimile i se rostogoleau pe obraji învîpăiați de emoție: „Tată, mă bați?“ N-o bătușe, n-avea de ce, bucuria că era întrăgă fusese prea mare, dar nici la cofetărie n-o dusesse, uitase de promisiunea făcută într-un moment de panică.

Nucul părea mic, mărșia lui apusese pentru totdeauna; poate lemnul se strînsese în el sau poate crescuse ea ori de vîină să fi fost starea nefirească a pomului, așa cum stătea întins pe pămînt, fără viață, fără să mai hălăduiască vîntul printre ramurile lui. Coaja neudă, alburie, cu urmele crăpăturilor vindecate de vîirsta adăugită cu fiecare trecere a unui an, semăna cu pielea încrețită a unei balene ce a fost scoasă din mediul ei, mult mai puțin falnic în inerta ei. Geta luă o nucă și o sparse între degetele miinii, coaja nematurizată cedă ușor, lăsînd să se prelingă de sub ea ceva viscos și cu miros iute.

Își aduceau amîndoi aminte de aceleași lucruri și întîmplări, de trecerea lor prin viață, și martor la toate le fusese acest nuc din ulița principală; acum în locul lui se ridica un bloc cu patru etaje, mai scund decît fusese nucul copilăriei.

Ar fi vrut Geta să zică ceva, uitîndu-se la uriașii nemișcați, dar nu putea spune nimic. Rise doar, în felul ei curios, fără să-și deslipească buzele una de alta, un ris din care vie era doar grimasa pielii subțiri din jurul gurii.

Un cîrd de gîște trecu peste ei. Sburau spre lacul de la Butimanu, acolo își găsiseră sălăș, după ce, ca printr-o înțelegere numai a lor, refuzaseră să se mai ducă pe la casele din care întregi mai rămăseseră, pentru citva timp, tocmai cotețele lor. Filăuțul ca un sînduț alb al arșilor întinse pentru o clipă lumina soarelui. Se îndreptaseră spre locul unde astrul începea să capete culori singurii. În carînd, în urma lor rămăseră doar penele ce cădeau ca niște fulgi de zăpadă peste nucii grei, incapabili să-și mai miște măcar un ram.

Geta urmări multă vreme gîștele Porovenilor, să tot fi fost un cîrd de două sute, cum zburau una lingă alta, într-o neorîndială plină de spaime.

— Sint și ale noastre printre ele, spuse Geta, ca și cum pentru asta venise acolo, să-i amintească tatălui ei că și gîștele lor, trei la număr, se uniseră cu celelalte, și dăduseră bir cu fugițele satului spre limanuri mai calme.

— Maică-ta tocmai se pregătea să le taie, a simțit că se potrece ceva cu ele, toată noaptea s-au zbatut în cotel.

Geta se răsuci spre cărăruia pe care venise, dar nu făcu nici un pas înainte, așa cum se aștepta Toader, fericit în sine, nu că fata nu-i mai puneă și alte întrebări. Se tenuse întotdeauna de întrebările ei, de parcă ar fi avut ceva de ascuns și fata, trezită ca dintr-un somn adînc, și-ar fi putut aduce aminte de cine știe ce, punîndu-l în încurcătură cu vorbele ei negîndite.

— Tată, eu știu că dumneata ți la mine, se pomeni ea vorbind. Stătea cu spatele spre Toader și cu fața spre cîmpul proaspăt arat, în capătul cărui se vedeau serele. Am ghicit în dumneata și căldură, dar și amărăciune, ca și cum eu ți-aș fi pricînit cine știe ce necazuri... N-gm să uit ziua asta cu nucul, pentru asta te-am și adus aici, să-ți amintesti ziua de demult cînd mi-ai promis că mă duci la cofetărie și nu m-ai dus. M-ai chemat cu frică și cu dragoste de acolo de sus și nu numai spaima m-a făcut să-mi dau drumul la glas, ci și dragostea simțită în vocea dumitale, că pe urmă ea s-a dispără și în locul ei s-a iasă la lumină pornirea aceea de nemulțumire, care m-a înșoțit toată copilăria și tineretea. De ce, tată, cu ce ți-am greșit, de ce nu mi-ai dat nici pe sfert din întregul pe care i-l ai dat Ioanei, doar eu, fără să mă laud, și o știu și dumneata foarte bine, sint mai bună decît ea, și nici n-am făcut altceva prost. Ei îi trecea totul cu vederea, mie nimic. Mi-ai spus odată, la un pavar, că nu-ți semăn: de-atunci tot stau și mă întreb, de zeci de ori m-am uitat în oglindă și mi-am dat și eu seama că nu-ți semăn pe dinafară, mama zice că semăn cu bunicul din partea... Dar ce mai contează cu cine semăn dacă tot timpul te-am simțit încercenat. Cu o mină voiai să mă mîngii, iar cu cealaltă să mă lovești! Să știi că nu-ți pun dragostea în discuție ca să mă conving că nu-i așa sau ca să-mi dai, pur și simplu, dreptate. Eu știu că dreptatea e de partea mea, dar am vrut să aud din gura dumitale ce gîndești și dacă toată viața ai gîndit astfel, de ce n-ai pus piciorul în prag ca să-ți aperi gîndurile curate, dacă le-ai avut?

TOADER nu știa ce să zică, la orice s-ar fi putut aștepta numai la un asemenea interogatoriu lu. Geta îl asaltase, îl copleșise cu simțăminte tănuite vreme îndelungată, și acum le vărsase, cum ai vărsa o găleată cu apă nu dintre cele mai limpezi.

— Ce vrei să spui, draga tatii? încearcă el să câștige timp, dar Geta se întoarse brusc.

Cînd îi văzu ochii larg deschiși, alun-gîți spre coadă, atît de diferiți de ochii

I. PĂRVAN : Ștergare

lui și ai Anicăi, avu o tresărire, pe care fata o înregistră pe dată. Se puse pe ris.

— Te-am speriat, tată, te-am speriat fără să vreau...

— Nu m-ai speriat, mi-ai pus niște întrebări ascunse la care tu te faci că știi care-i răspunsul, dar, de-a dracului ce ești, vrei să mă isodești pe mine, ca să-ți adeverești presupunerile sau ce-l fi avînd acolo în esul ăla, dacă o fi cap. Nu te-am dus la cofetărie și gata, am uitat, eram...

— Las-o baltă, tată, zise Geta, și prietenește, se apropie de Toader și-l luă de braț, ca și cum ar fi vrut să-l îmbruneze, gestul de-acum, blind și cald, voind să sublinieze părerea de rău că-l scosese din sărite fără nici un motiv întemeiat. Dar Geta nu ca să-și ceară iertare îl prinsese pe Toader de braț, ci ca să se uime și mai bine la obrazul lui.

— Stau și mă întreb uneori, tată, dacă eu aș putea trăi ca dumneata, dacă aș putea răbda, dacă... Uite, vorbesc și nici eu nu știu de ce vorbesc așa... N-as vrea să te supăr, și cu toate astea te-am supărat. Eu încă nu sint sigură, tată, pe ce gîndesc, nici pentru lucrul ce se vrea lămurit în suflul meu. Pînă la urmă am să aflu eu și am să mă decid; simt că ceva nu-i în ordine, că relațiile prietenești, ale dumitale cu Haralampie, au în ele ceva ce mie îmi scapă și în același timp mă mică pe sub piele. Ai să zici că sint nebună: am înțeles că de fapt pentru asta ai și venit înaintea mea, nu ca să-l cauți pe Haralampie, pe care în sinea dumitale nu-l iubești deloc, așa zice chiar că îl urăști, pentru că e mai practic decît dumneata, mai șmecher și mai deștept, în același timp, un prost nu poate fi șmecher și dumneata te inferii pe mine și pe alții cînd nu poți fi șmecher ca el. Ai venit să mă întîmpini pentru că odată cu nunta asta ai scăpa nu numai de mine, ci și de altceva, de ceva ce te frămînta și te frămînta asta n-o spui nimănui și nici putere n-ai să încerci s-o luminezi...

— La ce te referi, Geto? întrebă pe un ton arțagos Toader, neînțelegînd nimic din toată șpărovăiala ei... Sintem prieteni de pe băncuile scoli, eu și dîntem, și n-am ajuns la bătrînețe să mă cert cu Haralampie din pricina ta sau mai...

— Nu, tată, n-ai fost prieten cu adevărat decît în copilărie, eu au de azi de ieri vî vîd; el te-a folosit pe dumneata și n-ai avut curajul niciodată să-l înfrunți deschis, tot din teamă să nu vă stricăți prietenia, care nu era nici a lui, nici a dumitale... El, cel puțin, știa ce voia de la dumneata, pe cînd dumneata nu știa ce voia de la el, de fapt nu voiai nimic, nu doreai să scapi de domni-narea lui, de șmecheria lui care nu-ți plăcea, dar de răbdat o răbdai, crezînd că ești mai înțelept decît el și că înțeleptul e dator întotdeauna să cedeze... Cu cit te injeoa și te folosea mai mult, cu atît te simțai mai obligat față de el: ura țoi topei în dărnicie, chit că era vorba de certificate false sau de afaceri, din care dumneata, ca parte egală, nu cîștiga nici cîntă la sută în comparație cu el... Pînă și hainele astea verzi le-ai îmbrăcat dintr-un fel de invidie față de persoana lui; măcar așa voiai să-i fii superior, dacă altfel nu puteai... Ești mai bun ca el, tată, nu ești însă capabil s-o dovedești, deoarece te-ai simțit mai bine apărât de personalitate lui... Tot stau și mă întreb de ce și nu pricep. Acum îți am spus toate astea ca să înțelegi exact reținerea mea față de dumneata; de multe ori, în loc să fi venit să te îmbrățișez, te oculeam și te oculeam pen-

tru că eram sigură că dacă n-o fac, am să-ți spun ce ți-am zis azi.

Toader ar fi vrut să replice, avea argumentele lui, dar cuvintele erau ale copilului său, și, contrazicînd-o, totul ar fi sunat în urechile ei ca o încercare de dezvinovățire, adică, altfel spus, s-ar fi acuzat pe deplin.

Tăcu. Înăuntrul lui îi dădea dreptate fetei. Fiind de acord cu ea o vedea, în același timp, într-o lumină mai puțin favorabilă pentru el. Se uită iar la ea. Geta i se păru chiar urîtă cu ochii ei alungiți. Doamne, cu cine semăna? că de semănă, semăna, numai că figura se ascundea undeva în copilărie, obrazul Getei de acum se fofila în negura anilor de demult.

— Să-i ia dracu pe toți, spuse tot el, și încercă o bucurie ascunsă, gîndindu-se că, nici peste o săptămînă, fata lui are să-l lase singur cu Anica, că are să scape de ea, de privirile ei rele. Acum înțelese ce ascunsesse Geta în ea vreme de atitîia ani: îl invinovătea într-un fel, dar din ton îl apăra, adică era de partea lui, de acuzat îl acuza însă așa cum n-o făcuse nimeni pînă atunci.

Îl străbătu un fior, altădată ar fi zis că gelozia e de vîină. N-avea pe cine fi gelos, ca să nu fii stăpîn pe sentimentele tale se cere mai întîi să le ai în tine, să iubești, ori el n-avea pe cine să iubească; dacă stătea să se gîndească bine, nu iubise cu adevărat pe nimeni, poate doar pe Ioana, dar și pe ea într-un fel lipsit de adîncime. Era o iubire pe deasupra, a vorbelor, nu a lăuntrului. Nici pe Anica n-o iubise, dacă nu i-ar fi spus că rămăsesse însărcinată nici n-ar fi luat-o; s-a înșurat ca să n-o facă de ris pe ea și pe ai lui, și mai ales, ca să nu strice rînduiala și bună-cuviința moștenită din bătrîni.

Se născuse la timp Geta, exact la nouă luni: nici el nu știuse atunci de ce voia neapărat ca ea să se nască la nouă luni, nici mai devreme, nici mai tîrziu. Uite că după ce se născuse, crescuse, căpătase aripi și acum venise la el cu ciocul inveninat să-l pisălogească fără milă, preamărindu-l, fie și cu insulte, dar preamărindu-l, totuși, pe celălalt. Niciodată nu încercase să-și lămurească pe deplin afecțiunea și mai ales reținerca față de acest copil, primul născut, de obicei cel mai drag; nu-l iubise și nici nu dorise să-i explice de ce. Sau poate îi era teamă să-i dea un răspuns deschis, bărbătesc, din nevoia de a nu fi obligat să caute și să cerceteze, așa cum îi ceruse Geta. Ce să caute și ce să cerceteze? Doar nu el i-l virise pe git pe Vasile, nu el o împinsese de la spate spre încuscirea cu Haralampie. În loc să-i fie rușine că se culcase în fin înaintea cununii, tot pe el îl socotea vinovat că...

Toader tăcu. Cînd privi înainte întîlni ochii fetei, de data asta erau mai blînzi; pierduseră din cîinșenia de pînă atunci dar calzi tot nu erau.

— Pentru asta m-ai adus aici? întrebă Toader în loc să răspundă la multele el nelămuriri. Geta își mușcă buzele: dacă tatăl ei atit a înțeles din cele vorbite, n-avea nici un rost să-i spună și altele. Degeaba...

— Tată, azi au ucis-o pe Moldă, am văzut cu ochii mei. Dinadins spusese „au ucis-o“, ca să cunoască atitudinea ei față de cei ce fuseseră la lazaret. Toader nu scoase o vorbă. Sau era cu mințea în altă parte sau dorea să se înverseuneze, cu întîrziere, împotriva propriului copil, pentru neobrăzarea de care devenise conștient de-abia acum.

(Fragmente de roman)

Au venit...

AU răsărit cei mai minunați ghiocei ai acestei ierni: copiii. I-am reîntilnit în locurile unde mi-a plăcut cel mai mult să-i văd: sălile de spectacol. Căpușoarele blonde, roșcate, brune, au înflorat sălile teatrelor pentru copii. Deci, viața a învins! Le-am auzit hohotele de ris — clopoțel de argint — le-am ascultat comentariile năvalnice despre cele ce se petreceau pe scenă, imprecățiile la adresa „răilor”, aclamațiile ce însoțeau peripețiile celor buni. Erau ei, adevărații „stăpini” ai scriitorilor pentru copii, ei, cei frustrați de frumos, începând cu abecedarele, în care prima pagină, cu prima imagine, inspira groaza. În oribilele costume de „șoimi” de culoarea penelor unor papagali degenerați, ei erau totuși minunați; aveau ochii și zimbetul speranței omenirii. Zilele așa zise festive erau coșmarul lor, dar și al părinților. Sub arșite caniculare, pe stadioane, trebuiau să deseneze, bicicliști de fantazii rezizorale de pomină, cu trupșoarele lor plâpînde, chipuri oribile și nume de spaimă. Dansau ca urșii pe cărbuni aprinși, iar zimbetele le erau încremenite, desenate cu creta. Stadioanele vor fi ale lor, pentru jocurile splendide ale copilăriei, pentru dansurile pe care le vor împlini într-adevăr în timpul liber. Teatrul e o fereastră minunată colorată a acestui timp liber; îi așteaptă și povestii, și basme pe care nu le cunosteau, vor afla și de o Sfântă Vineri, și nu de „pseudonimul” ei, Zina Padurii, se vor întîlni în Ivan Turbincă cu Dumnezeu și Sfântul Petre și cu Stan Pățitul care înalță o biserică în rezervația dracilor. Se deschid aripile unei dramaturgii dincolo de regulamente pionierești, neconjuncturistă, ci zburind în întințimea imaginației copiilor. Avem multe și bune teatre pentru copii (din păcate cele de păpuși au fost lăsate la un nivel rudimentar din punct de vedere al înzestrării tehnice subapreciate în ciuda unor izbînzi internaționale) și ele trebuie slujite de oameni de o adevărată competență și o mare dragoste pentru copii. Televiziunea și radioul pot fi și ele, cu o fantezie ce se cere eliberată de „stasuri”, mijloace de o mare eficiență a unor dese întîlniri, pasionante pentru cei mici. Un fapt semnificativ: zilele acestea, cel mai vîrstnic autor, actorul H. Nicolaide (în colaborare cu George Mihalache) a dăruit celor mai mici bucureșteni o premieră: **Elefanțelul Bimbo**. Copiii vin la teatru, au venit primăvara și în teatru. Lor le-am închinat ultima mea piesă, terminată în seara de Anul Nou: **Cine l-a oprit pe Moș Crăciun?** Sunt foarte bucuros și sper să fie și viitorii mei spectatori.

Alecu Popovici

Cum visez teatrul...

SE cuvine trudă pentru edificarea modernă a țării, trudă care, în perspectiva permanenței, înseamnă exact consolidarea țării, a țării de totdeauna, trudă ce presupune o rivă cumplită, dureroasă de prea multă așteptare pentru eliberarea unui dor din specia cîntului, spre zodia tuturor împlinirilor, pentru a redeveni exemplul de conviețuire fericită întru toți cei ce trăiesc pe acest pămînt, pentru a redeveni pildă de om, de frumos, de carte și de cînt. Răsfațați de lumina și căldura zilei de azi, la care, poate, am pus nu am pus umărul cit s-ar fi convenit, teamă mi-e ca unii dintre noi să nu înceapă să se joace cu ei și cu noi, în zona cea mai sfîntă a unui popor, acolo unde el își trăiește suflul și lucru extrem de important, unde și-l transformă în tezaur pentru urmași. Spun asta nu pentru a agrava și nici a întuneca lumina de azi, ci pentru a îndemna la veghe ca acest joc, cu tot arsenalul lui de consecințe, să nu înceapă, sprijinindu-se pe un copios și putred eș-

fodaj de vorbe înădite în teorii, alambicate în pledoarii, pe care lesne îl poți avea la dispoziție, dacă vrei.

Acest joc în care ne-am lăsa antrenați prin ademenire, ar duce din nou la pierderea părții tale de har și de chemare întru cultură și civilizație.

Spun asta nu pentru a agrava, nu pentru a întuneca ziua de azi ci pentru a îndemna la veghe, să nu mai fie posibilă apariția acelora care, animați de toxicitatea puterii, ambasadori neomologați al curiozității noastre firești, peste tot și la orice oră de zi și de noapte, ne-au adus numai diplome iscalite indescifrabil și temporalele unor școli, care în viața marilor națiuni și a națiunii noastre din vremea sănătății sale, au sau au avut un tranzit fără semnificații.

Sub ei, cei mulți și disciplinați au executat, uluiți, o corvoadă spirituală care, proclamîndu-și și o sorginte progresistă, nu punea în circulație, în fond, decît intenția criminală, dar deghizată, de a smulge cu o tenacitate barbară identita-

tea acestei nații. Mă tem că bunli cunoscători ai situațiilor, ai conjuncturilor, să nu timoreze din nou birouri unde lucrează oamenii de bine ai culturii românești, să nu seducă redacții sau lăcașuri de cultură, strecurîndu-se pe porțile neatenției, sau a competenței timide și cuvincoase, ei nefiind incomodați de o povară prea mare de scrupule și îndemnați de dorința lor firească de a nu-și pierde exercițiul, să nu ne trezim cu ei instalați, falsă tutelă, în mijlocul cetății.

Nu vreau să ne absolve umorul, iarăși și iarăși umorul, de la conștiința că cea mai gravă pierdere de timp este aceea a timpului dedicat artei și culturii.

Nu cred că mă pricep să mă instalez cot la cot, într-o discuție asupra noțiunilor care fac inteligibilă științific, arta și cultura.

Nu cred că mă pricep și cred că nu se cade, să mă așez la mese rotunde, pentru a da soluții.

Cred, însă, că avem oameni de mare cultură, care în aceste clipe veghează cultura românească, analizează în profunzime cauzele dezastrului moral lăsat în urmă de monștrii văzuți și nevăzuți, oameni care încearcă printr-un efort supraomenesc să însănătoșească trupul bolnav și schilodit, sufletul chinuit și prădat, spiritul încătușat dar dureros de viu al poporului român.

Teatrul? Îl visez găzduit de încăperi mirosînd a curățenie, luminate, în care salutul firesc de „bună ziua” să se rostască și să se audă.

Oamenii lui să se întîlnească cu zimbetul înțelegerii și al speranței pe chip. Suspiciune, delațiune, invidie, orgoliu bolnav — de domeniul trecutului.

În mijlocul oamenilor unui teatru să apară, firesc, animatorul — acela ființă ce seamănă cu Steaua Polară dar și cu constelația Cloșca cu pui, care visează să slujească teatrul și nu să se slujească de el, care visează să alcătuiască o echipă și să practice un teatru de echipă și nu acel teatru de vedete, care pînă la urmă se dovedește a fi un teatru discriminatoriu. Teatrul de echipă este singurul care lasă liberă competiția.

Visez ca toți cei ce slujesc Teatrul să creadă că întîia a fost Cuvîntul.

Și cu pietate să meargă spre el: spre Cuvîntul geniilor ce ne-au fost date pe pămînt ca semne ale lui Dumnezeu.

Luminat de Libertate, Cuvîntul lor se vrea limpede, spălat de înzorzonatele străle ce îi ascundeau înțelesul, spălat de milul travestițiilor de orice fel.

Libertatea le-a smuls cătușele cuvintelor și înțelepte și răbdătoare, ele își așteaptă reîntoarea în văzduhul purificat de jertfe. Da, ele, Cuvintele, înțelepte și răbdătoare, puțin obose, pentru că au fost alături, oaste demnă și protegitoare a celor care au invins.

Leopoldina Bălanuță

Regizorul Liviu Ciulei și scenografa Ioana Gărdescu în timpul lucrului la spectacolul *Moartea lui Danton* de Georg Büchner la Schiller Theater din Berlinul Occidental

Peisaj teatral bucureștean

TOATE teatrele bucureștene și-au redeschis porțile. Diminețile se repetă, seara au loc sistematic spectacole. Afizele s-au mai prîmenit. Deocamdată, prudent. Au plecat în neant cîteva montări care și așa debila își trăgeau suflul. S-au readus în scenă unele ce-și răriseră reprezentațiile, ori fuseseră părăsite fără motive întemeiate. Stăruie unele ce au o unică virtute: a inerției. În săli e încă răcoare. Numărul spectatorilor e mic. „Nu prea se iese seara din case căci nu e tocmai la îndemînă să te întorci în cartierele îndepărtate de centru, la ceasuri tirzii” — e de părere un factor administrativ. „Ba e din cauza televiziunii — îl contrazice un altul. Odinioară micul ecran era refuzat de toată lumea. Acum stăm lipiți de el pînă la miezul nopții”. „Ar trebui aduse cît mai lute piese noi” — zice un al treilea. E de apreciat însă faptul că majoritatea celor ce vin, totuși, sînt tinerii.

Teatrul Național și-a primit, în cele trei lăcașuri, foarte îngrijit pregătite, spectatorii. Le va oferi 18 titluri. Printre ele, unele care au împlinit ani mulți — **O scrisoare pierdută**, **Caligula** —, altele ceva mai recente, dar de popularitate — **Clovnii**, **Torquato Tasso**, **Între patru ochi** etc. În seara cînd m-am aflat în fotoliul de spectator se juca strîns, viguros, **Vassa Jeleznova**, reprezentație temeinică, și **Bădăranii**, aceasta cam des-cusută, nu lipsită de haz, cu o scenografie decentă. Publicul asculta atent în ambele împrejurări, aplauda des. A intrat în repetiție, sub conducerea lui Grigore Gonța, piesa lui Eugen Ionescu **Nemaipomenita harababură**, interzisă acum cîteva ani, în faza de proiect.

Teatrul „Bulandra” nu poate folosi deocamdată sala de la Grădina Icoanei,

care pare un frigider; aici televiziunea și-a propus să preia **Dimineața pierdută**, opțiune excelentă pentru noul teatru. În localul din bd. Șchitu Măgureanu se joacă **Secretul familiei Posketi**, **A treia țepă**, **Trenurile mele**, **Omul cu mirzoaga**. **Mizantropul**, admirabilă înfăptuire din acest an, apare la fel de elegant și substanțial ca la premieră; Virgil Ogășanu, Irina Petrescu, Florian Pittis și ceilalți se adună și se resfiră cu distincție, rostesc versurile lîmpe și în frumoase frazări. Înlocuind-o pe Micaela Caracas (afiată în concediu de maternitate), Mirela Gorea înfățișează rolul ei cu subtilitate și farmec. Artiștii Teatrului au avut o sedință interesantă — cred că prima de acest fel după decembrie, — în care, cu maturitate și chibzuință, și-au ales un **consiliu artistic** cu rol decisiv în conducerea teatrului. Cuprinde importanți actori, regizori și scenografi ai lăcașului. O experiență pozitivă. Acum se repetă aici **Merlin** de Tankred Dorst (regia Cătălina Buzoianu) și se studiază un număr de piese străine. S-a hotărît ca spectacolul cu piese scurte de Cehov, realizat la Teatrul Național din Cluj-Napoca de Mihai Măniuțiu, avîndu-l în reprezentație pe Victor Rebengiuc și Mariana Mișu, să fie preluat și de „Bulandra”, care-i va invita deci astfel în reprezentație pe artiștii clujești din acea distribuție.

Zece spectacole are pe afiș Teatrul de Comedie. Dintre ele, piesa lui Ion Băieșu, **Preșul**, intră, mi se pare, în al 16-lea an de existență! O vîrstă înaintată au și **Peșcioarea**, **Turnul de fildeș**, **Cînd comedia era rege** (care se numea în original **Cirîțele**). **Sfîntul Mitică** Blajinu, **Acești nebuni făcarnici**, **Slugă la doi stăpîni** înseamnă prezența continuă și de efect, pe scenă, a lui Baranga, Mazilu,

Goldoni. În decembrie s-a prezentat în premieră o nouă piesă a lui Paul Evrac, **D-ale protocolului**, regizată de Alexandru Dărie. Nu se repetă nimic acum, se așteaptă reînnoirea din Anglia a unicului regizor al teatrului, care a primit o bursă de studii de trei săptămîni la Londra. Echipa de la Comedie l-a invitat pe tânărul regizor Ștefan Iordănescu de la Arad să aducă o propunere repertorială și apoi s-o realizeze scenic, în seara primăvară.

Îl se oferă celor care vin la Teatrul **Giulesci** și totuși **Eminescu**... de Ion Nicolaescu, **Solness**, constructorul de Ibsen, **Așteptam pe alteineva** de Paul Ionescu, **Regina Lear** (titlul adevărat, interzis mai ieri de cenzură) de Ion Băieșu și recitalul **Doamnele lui Caragiale**, gîndit și susținut de Rodica Mandache. Regizorul Tudor Mărdăscu și colegii săi repetă tot, după cum a informat primul, în interviul din numărul nostru anterior.

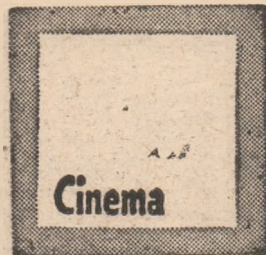
Teatrul Foarte Mic e în oarecare pană de spectacole importante; Teatrul Mic a reluat cîteva din solidele și de lungă dăinuire montări ale sale, printre care **Amurgul burghez** de R. Guga. Continuă seria recitalului întocmit de Valeria Seciu, cu sprijinul regizoral al Cătălinei Buzoianu, **Artă iubirii**. Unul din viitoarele acte artistice e **Don Juan** de Moliere, pe care-l pregătește Dragoș Galgoșiu. Alt regizor tînăr, Dominic Dembinski, lucrează intens la **Nottara Henric IV** de Pirandello cu Adrian Pintea în rolul titular și scenografia lui Mihai Mădăscu. Spectatorii acestui teatru au primit cu bucurie reluarea apreciablei comedii satirice **Aprile**, **dimineața** (titlul fusese schimbat) de Mihai Ispirescu, în care s-au reintrodus pasaje și cuvintele interzise. S-au pus la loc și frazele, gesturile, momentele extirpate

din **Burghezul gentilom**, în care rolul titular îi aparține lui George Constantin, regia fiind a lui Alexandru Dabija. Teatrul de copii și tineret „Ion Creangă”, Teatrul „Tîndărică” își recheamă și ele spectatorii. La primul s-a dat premiera cu **Terra 2** de Tudor Popescu, la al doilea au intrat în repetiție **Cenușăreasa**, operă de Rossini, pe care o pune în scenă Silviu Purcărete și **Ceata lui Tîndărică**, în regia lui Liviu Berehoi. Ar fi cit se poate de nimerit ca la „Ion Creangă” să se reia poate cel mai interesant spectacol dat vreodată aici, **Imaginile** sint imaginii de Eugen Ionescu, interzis acum cîteva ani, la puțină vreme după premieră.

A fost instalat director al Teatrului „Nottara” esteticianul Victor Ernest Măteș. Dar alte trupe bucureștene n-au încă directori și activitatea se resimte. Propunerile de repertoriu sînt ademenitoare (unele), căutarea unor piese străine moderne se va finaliza, probabil, cu găsiri concludente. E curios însă că mai nimeni nu se gîndește și la piesele românești. Cine va juca la București **Vărul Shakespeare** de Marin Sorescu? Cine va monta piesele valoroase, blocate de deciziile brutale, primitive, ale fostului for cultural — scrise de Ion Băieșu, Dumitru Solomon (**Socrate** al său e interzis de 20 de ani!), Adrian Dohotaru, Viorel Cacoveanu, și mulți alții, piese a căror soartă mășteră oamenii de teatru au deplîns-o de atîtea ori? Acum ei au cea mai largă posibilitate reparatorie. Acum e și ora fertilă a secretarilor literari, cei ce au spus (și scris) mereu că nu sînt lăsați să-și facă datoria de consilieri dramaturgici, că nu sînt ascultați, că obișnuiesc să citească în van, fiind împovărați doar cu facturarea afiselor și caietelor de sală. Și-apoi, unde sînt autorii tineri care au bătut ani de-a rîndul, de-a surda, la porțile teatrelor, revistelor, editurilor? Ar fi și un moment al coalițării competențelor în sprijinul celor ce cîută literatură autentică, proaspătă. Sînt însă destule date care atestă că relația teatrului bucureștean cu împrejurările noi e sinceră și flexibilă.

Valentin Silvestru

Cineastii la primul-ministru

Flash-back

Metabolism

■ CE vom vedea și ce vom scrie de azi înainte? Iată întrebări care se pun de la o zi la alta și al căror răspuns pare și el să se schimbe mereu. Căci evenimentele se precipită, iar voința noastră de a le cuprinde eșuează. Foamea de cultură a scăzut pe moment, așa cum scade pofta de mâncare în timpul marilor febre. Convalescența prin care trece societatea ne ține într-o continuă încordare. Nu mai avem tăria (dar nu cumva chiar asta este o tărie?) de a contempla spectacolul artistic, atita vreme cît sintem înconjurati de spectacolul, devenit frenetic, al vieții. Nu mai avem stare să vedem un film sau să citim o carte cită vreme pe micul ecran sau în ziare se derulează happening-ul real. Genuin și debordant, fluxul știrilor, al întorsăturilor și momentelor de suspense politic te ține cu sufletul la gură. Contemplarea ar părea — chiar dacă ar fi posibilă — frivolă; distanțarea în postura de spectator ar deveni amorală; în fiecare gest al vieții noastre se strecoară, cu sau fără voie, un coeficient de implicare.

Cum ne vom putea, însă, implica artistic, atît în calitatea de spectatori, cît și de comentatori? Cred că pentru o perioadă (cît de lungă?) condeiul nostru va fi tulburat, iar cerneala lui va curge mai repede. Literatura va ceda locul publicisticii, iar publicistica frumoasă artisticului brut. Filmele, poemele, romanele din ultimii ani ne vor părea curios-dis-torsionate de ritmul în care trăim, chiar și cele mai curajoase, care sfidaseră cenzura. Adevărul bine ascuns printre rînduri, aluzia, echivocul, parabola — practicate ca limbă de comunicare cu citito-rul, peste canul puterii — nu mai au cum fi descifrate, vor fi, desigur, doar în timpul doi al istoriei, în încetirile ei viitoare. Operele de sertar nar să aibă și ele, citite acum, un alt metabolism, deo-sebit de cel scontat. Durerea difuză și grea care le străbate cere și ea răgaz pen-tru a ne pătrunde, acum cînd viața se naște direct ca istorie și cînd fiecare mo-ment al fazei ei ne umple cu o durere aparte: vie și, într-un fel, optimistă.

Cîtă vreme păream izolați definitiv și îndepărtați fără sneranță de istorie, ne consolam că sintem măcar martorii des-cătușării unei părți a Europei și ne pro-puneam să trăim asta efectiv și conștient. Acum, că epicentrul istoriei s-a mutat aici, în jurul nostru și chiar în fiecare din noi, cum vom ști să ne oferim pro-pria viață? Cum vom ști — și cînd va fi momentul — să ne întorcem la uneltele noastre, la bătrîna liniștită artă, care ne asteaptă și ne face renorșuri tacite, con-siderîndu-se, noate, nedreptățită și uitată? După atîtea jertfe grele, care ne obligă și fără de care n-am fi putut redeveni noi insine, va trebui s-o rugăm să mai aștepte puțin? Și va înțelege ea, oare?

Romulus Rusan

promovată valoarea în cinematografie, chiar dacă ea, să spunem, nu are priză imediată la public? Cred că, de pildă, Căința a fost, pînă la un punct, un film «nerentabil»... Într-adevăr, cuceririle ar-tistice ale cinematografului au fost dobîn-dite foarte adesea fie ignorînd deliberat im-perativele sale industriale, fie în luptă deschisă cu ele. S-au făcut și propuneri privind crearea unei noi structuri organi-zatorice în cinematografie, vizînd elabo-rarea unui proiect de Lege a cinematogra-fiei.

Toate propunerile urmăresc ideea de revitalizare a filmului românesc. „După mine, spune Petre Roman, sarcina prin-cipală este să spargeti tot ce a fost în ci-nematografie, ca structură, pînă acum, să spargeti în așa fel incit cioburile să nu mai poată fi niciodată lipite.” Membrii Comitetului provizoriu s-au referit apoi și la alte probleme: tinerii regizori să facă film; un sediu corespunzător pentru ci-nematografie; un cont valutar; un festi-val internațional de film în România; case de creație și de odihnă pentru cineasti. Un punct important al discuției: în Decretul-lege care a fost dat publicității de curînd, au fost amintite numai Uniunile scriitorilor, compozitorilor, artiștilor plastici; „Am avut sentimentul că noi sintem con-siderați apicultori...” „E o omisiune”, re-cunoaște gazda, „va trebui corectat, tre-buie adăugați și cineastii”. „Si oamenii de-teatră ar trebui adăugați”, intervine Re-bengiuc. Drept care se va corecta și se va adăuga: „creatorii de film și teatru”. Ideea reinnoirii radicale a cinematogra-fiei noastre se leagă și de propunerea esențială ca ea, cinematografia, să fie condusă de cinești.

O paranteză. Foarte interesantă este o anumită reacție de rezistență, dacă nu de respingere care se face auzită în breaslă față de acest Comitet. „S-au ales singuri”, „e o inițiativă privată”, am auzit voci. Să zicem că ar fi așa. Dar n-au ales bine? Nu sint ei, realmente, dintre cei mai buni? Mi se pare, totuși, că da. Nu sint, totîși, valori de primă mărime în profesiunea lor și care, în același timp, au avut tăria morală să refuze compromisul, oricît de comod sau de rentabil ar fi fost el? De ce să nu preferăm luciditatea

Eugenia Vodă

Victor Rebengiuc în Faleză de nisip, de Dan Pița. În curînd, din nou pe ecrane.

Radio

Un provizorat care durează

■ Absența celui de al treilea canal radiofonic ne face să credem că nici programul tipărit în ul-timul număr al revistei de specialitate nu este un program definitiv. Un provizorat care durează, deci. Din fericire, am adăuga imediat, pentru că structura de ansamblu a radiofoniei literare, nefiind armonios și ade-cvat reglată, rămîne încă permeabilă sugestiilor și eventualelor îmbunătă-țiri. Cum programul din această săptămînă repetă, cu puține excepții, pe cele din săptămînile pre-cedente, menținem, în continuare, observațiile din rubrica trecută. Să notăm la început îm-bunătățirile. Înțelegem că Studioul de poezie (luni) și Dicționarul de litera-tură universală (joi) vor fi difuzate săptămînal, ceea ce e foarte bine. De asemenea, repertoriul ra-diofonic adăugă celor două spectacole propuse după 8 ianuarie teatrul serial, mult mai bine pla-sat decît pînă acum, a-dică de la ora 10,00 dimi-neaptea. Este un pas mic care ne dă însă încrede-rea că drumul spre un

afis radiofonic complet poate și va fi în conti-nuare parcurs.

■ S-au cistigat, de ase-menea, prin rubrica de marți (19.00—19.15), in-titulată deocamdată ge-neric Emisiune literară, cîteva minute dedicate do-meniului de care ne ocu-păm. Nu știm încă cum vor fi ele folosite. Sem-nal? Revista revistelor literare? Cronica edițiilor sau a traducerilor? Co-lecții sau serii editoria-le? Bibliotecă, biblio-grafie, bibliofilie? Ce se arlă „pe masa de lu-cru” a scriitorilor sau editorilor? Un scri-tor, o carte, o ten-dință literară interpretate de...? Redacția are, desi-gur, un punct de vedere pe care abia așteptăm să îl cunoaștem.

■ De luni, a dispărut din program un ciclu de mare importanță, fără de care e de neconceput atît cotidianul publicistic sau de televiziune, cît și cel radiofonic: Actualitatea literar-artistică (15 minu-te, zilnic, începînd cu ora 17.00). Au dispărut 90 de minute dedicate săptămî-nal culturii. Menirea lor

în program: a difuza zil-nic, într-un întreg bine organizat, nouăți din li-teratură, artele spectaco-lului, muzică, artele plas-tice, a informa asupra orarului diferitelor sim-pozioane și reuniuni, a e-videnția evenimentul cul-tural al zilei, a fi un ghid prompt pentru ascultăto-rii din toate localitățile țării asupra faptelor ar-tistice din toate locali-tățile țării. Prezența emi-siunilor specializate pen-tru fiecare artă în parte nu diminuează eficiența Actualității, în primul rînd pentru că ele nu sint multe iar în al doilea rînd pentru că unele sint transmise la ore de mică audiență: Artele fru-moase, simbătă, de la 12.00, iar Rampa și ecranul, duminică de la 21.40, în paralel (ca să nu spu-nem în concurență) cu a-preciate emisiuni de tele-viziune. Iată de ce ple-dăm pentru rediscutarea statutului radiofonic al Actualității.

Antoaneta Tănăsescu

Telecinema Dl. Nae Caț. față cu „Procesul...”

■ DEUNĂZI, pe vreme de război, Z. Ornea m-a sunat să-mi spună că a încercat să citească puțin Caragiale și n-a „ținut”; părea el însuși conster-nat: cine s-a gîndit că va fi o zi în Tîra Romă-nească în care Caragiale au va suna perfect con-vingător? L-am liniștit („nici o panică, recupe-răm!”), propunîndu-l să-l combine cu „Educa-ția sentimentală”. „Vine vremea flaubertianilor, te asigur!” O clipă, într-a-devăr, vîzînd „Scrisoarea pierdută” exact după pre-zențarea a patru noi par-tide, mi-am zis că n-am greșit, opera lui putînd recupera orice. Dar după Procesul de la Nuremberg — cu ultimatumul său moral: „nu știam nimic? dar unde eram? eram muți, orbi?” — încep să am unele îndoieli asupra atotputerniciei de diag-nostic din „Conu’ Leoni-da”. Ceva Caragiale n-a trăit și nu și-a închipuit în acest domeniu al an-goaselor românești, pe in-tînsul cărora era socotit, de un veac, cel dintîi ex-pert. În țara necuvîntelor, el n-a știut de apariția

nepovestitorilor — a celor care n-au povestit ce su-bterane au săpat, ce sosele subpămîntene au betonat, ce depozite au construit, ce lume invizibilă au du-rat pentru o sectă de fa-natici la rîndul ei fără de rădăcină în caragialism sau creștinism. Cum de s-a ținut acest secret? În orașul nostru de povesti-tori fastuoși, de palavragi, de mîitici Mitici, de secretoși, de hazoși ai tainelor, de perfect infor-mați care te rugau „să nu spui nimănui” ceea ce știa toată lumea — nu s-a șoptit nimic, absolut nimic, despre specia asta necunoscută de asasini și locurile lor într-adevăr enigmatice. Farfurizi și Cațavenci, inteligenți și impertinenți recunosc că se găsesc în fața unei pa-gini fără de precedent în-tre Podul Mogoșoaiei și Hanul lui Manuc. În ce mă privește, bucureștean volubil, sint într-o si-tuație pe care nu credeam s-o învăț vreo dată: a- ceea de la „Proces”, de om din Dachau care nu știa ce-i la Dachau... Să fi fost iradiat, dispăruți, toți cei care puteau po-

vesti? Să fi fost legați printr-un jurămînt înfri-coșător de tăcere? Răs-punsul, pentru o dată, nu se găsește în Caragiale, ceea ce constituie o altă revoluție în istoria men-talităților, vorbelor și zvo-nurilor, la noi. E, pentru mine, misterul cel mai proaspăt în țara care a dat lumii pe cei doi scri-tori care au știut să nu-mearcă cele două anima-le de bază ale ultimei ju-decăți de veac (care „Fer-mă a animalelor”? aceea e o fabulă ușurică...): go-rila și rinocerul. Că nu mă înșel, o dovedește faptul esențial că „la chose” a început să fie bătută de expresivitate: un frizer, tunzîndu-mi un amic, i-a explicat că „ăștia care au tras ca nebunii nu erau români, dom’le, nici gînd, erau de-ai lui Hitler, din ăia, esești!”... Cuvintele reîncepînd să halucineze — semn de sănătate — mă simt dator să comunic, cu toată prudența, că s-a întîmplat totuși ceva cu Caragiale și o să i se mai întîmple, și lui și nouă.

Radu Cosașu

ARIPI ȘI PORȚI

REVINE în istoria oricărei civilizații, printr-o anume periodicitate ce ține probabil de legi ale unui destin incontolabil, momentul confruntării cu fragilitatea propriei dăinuii pentru care memoria, spiritualitatea umană cristalizată în forme exemplare părea să fi opus semne durabile împotriva haosului, uitării. Au fost desigur, pretutindeni în spațiu și timp, asemenea dramatice reduceri la neant a vestigiilor autentificând un îndelung parcurs, amintite apoi doar ca proiectii legendare a ceea ce — odată distrus, dispărut — substituie existența de fapt, istoria însăși cu o încredințare căreia nici un reper concret, vreodată, nu i se mai poate opune.

Creația sculptorului Ovidiu Maitec, biografia sa artistică a străbătut (ca imediată experiență de viață sau ca rememorare pe calea livrescului și fabulosului mitic) toate pragurile, epocile cînd ființa națională românească, între toate, pare să fi fost supusă acestei dureroase incercări de a se afla pînă spre modernitate, după un cataclism natural ori istoric, sub zodia întemeterii, a începutului absolut și nu a descendenței. Am fost nevoiți să ne justificăm prin succesive reconstrucții ab nihilo, prin adevărate asalturi de pionierat cultural și civilizator, un trecut din care uneori prea puține fragmente palpabile supraviețuiseră vicisitudinilor vremii pentru a sta mărturie. Conștiința acestei acute nevoi de autentificare a ființei etnice de-a lungul unei cronologii cu puncte vulnerabile nu numai datorită lipsei probelor materiale dar și energiei diabolice puse de conducătorii megalomani în slujba ștergerii memoriei neamului, falsificării existenței sale pentru a-și impune unica, infamă amprentă asupra istoriei, a insuflat operelor lui Ovidiu Maitec forța singulară provocării a neantului, tragismul revendicării dreptului la integritatea morală, la continuitatea unei deveniri spirituale în timp pe care ființa românească nu poate fi împiedicată să și-o amintească, să și-o reconstituie. Seria impresionantelor *Porți* și *Tronuri* (al lui Horea, Iancu sau Mircea, al Basarabilor) se constituie astfel nu numai ca însemne pentru un parcurs individual, ci — prin fascinanta lor austeritate și măreție — ca veritabile materializări, concretizări peste veacuri ale unor relicve din care doar aura incertă a mitului se păstrase.

Mărturisind despre ceea ce Ovidiu Maitec numea „acest dramatic destin valah”, silit de atâtea ori, pentru a-și justifica trecutul istoric, să recurgă la paradoxala „probă” a cenușii, neomologată vreodată de arheologie, sculpturile sale nu caută forma pierdută în scrumul deasupra căruia s-au ridicat doar impalpabile, fumegoase legende, ci recrează asemenea vestigii, le investesc cu forța categorică a realității vii, oferite imediat privirii. O regăsire de sine, atemporală și deci aproape invulnerabilă — chiar la nivelul entității naționale —, își găsește astfel suportul (atunci cînd nimic nu părea să o mai confirme) în acea comunicare, nu demult invocată pentru noi de Mircea Eliade, între cultura primitivă, arhaică și efemera actualitate, prin fluxul vital, soteriologic al mitului. *Porțile* lui Ovidiu Maitec, deosebi *Poarta* amintirii, dar deopotrivă *Balanțele*, canaturile mobile, aripile de lemn ale *Praporului* și ale ultimatoarelor *Păsări* conțin adevăratele unei întoarceri spre trecut, unei înaintări re-

grafii culturale, ca să întoarcă parcă sific umanitatea spre începuturi incerte, abisale. Lemnul, cioplit cu asprimea și durerea unei ispășiri („o ispășire în tradiție, pentru că eu nu merg „spre” tradiție” scria Maitec în *Periplul către mine însumi*), lemnul împăratească al *Porților* și *Tronurilor* veghează marea noastră trecere, magia clipei trăiește între canaturile lor ocrotitoare, „ca și cum, prin ele, istoria ar ieși, încrezătoare, să înfruncească apocalipsa” (observa Dan Haulică, după expoziția din 1984, la Mannheim, a sculptorului român). Există într-adevăr în simbolică austeră a tronului intitulat *Horea*, ca și a *Regelui trist* o măreție, un calm triumf al martiriului asupra Forței abjecte, violentei sau răului obscur amenințînd să distrugă oricînd semnele creației umane. Nevoia perpetuă de salvare, de iluminare a vestigiilor pierdute, cu o privire, o vedere devenită adevărată disciplină a intelectului, o riguroasă ordonare spațială și de aceea cîștigînd atribuțiile viziunii demiurgice inspiratoare de viață, asemenea nevoie de supraviețuire care urmează sacrificiului purificator, a deschis prin materializarea în lemn a celui Botezător decapitat, puntea sufletească între Ion al pămîntului, al iubirii și Ioan al credinței, devotunii omului religios „însetat de a fi”. Despre autorul magiciilor „aripi rănite”, Mircea Eliade nota: „Asemeni genialului său predecesor Brâncuși, căruia îi este cel mai puternic urmaș spiritual, Ovidiu Maitec regăsește această dublă inspirație, terestră și aeriană, prin care omul veacului 20 reia simbolismul arhaic ce însușește marile mituri cosmogonice”. Rostul prezenței umane în lume, speranța sau deznădejdea cu care memoria se agață de ruine, momente pretutindeni asaltate de valul inexorabil al cenușii, transmise *Aripilor* în patetică zbatere ale lui Ovidiu Maitec o luminozitate aparte, ce nu alunecă pe suprafețe (așa cum sculptura lui Brâncuși o captase miraculos din afară), ci iradiază din interior, străpunge materia sumbră, lemnosă prin perforări, porozități neașteptate. Mircea Eliade descoperea în aceste decupaie circulare, aceste „râni” ale rîpilor înălțate spre înalt, marca unei „pămîntiri”, dureroasă permeabilitate ce parcă absorbe avid fante, săgeți acrate și luminoase.

Imaginea terifiantă a distrugerii, apocalipsului rezumat de scrumul defuncțiilor metropole, a pătruns în conștiința sculptorului încă dinainte de întîlnirea cu Dresda anulul 1961 — oraș al zidurilor negre, arse, oraș al ferestrelor oarbe și al păsărilor indolente, vînturînd cenușa. În perioada studenției la Academia de artă bucureșteană, își amintește Ovidiu Maitec din repere, stăvile împotriva prafului și pulberii care au nivelat întregii geomaitec, unele cursuri erau găzduite de clădirea fostei Colecții Calinderu, unde începusele de la subsol, carbonizate aproape, ofereau privirii spectacolul deopotrivă fascinant și oribil, înspăimîntător, al neantului lăsat de flăcările oricărui război (întîmplările se petreceau nu mult după 1944) în locul fragilelor, ignoranțelor opere de artă. Din colecția Calinderu numai trei piese au supraviețuit, între care un extremurător Crist cu brațul retezat, răstîguit pe o imaterială cruce de aer. Întreaga operă a lui Ovidiu Maitec, începînd cu adevărat să existe abia după revoluția trăită la Dresda, după contemplarea *Transfigurării* lui Grünewald

Ovidiu Maitec în
fostul atelier din
strada Pangrati,
distrus, împreună
cu o parte din
sculpturi în timpul
luptelor din 22-23
decembrie 1989.

sau, la Berlin, a falmoaselor porți Brandenburg închisă inexorabil peste o dureroasă, încă nevindecată, istorie, a susținut — asemenea Cristului de la Calinderu — un urias, impalpabil trecut pe canaturile masivelor *Porți*, un întreg univers totemic, arhetipal, lăsat să se sprijine de asprele aripi ale *Păsărilor*, chemat să-și așeze craii și Basarabil pe tronuri mărețe, să treacă în eternitate sub *Arcurile de triumf închise*. Simbol al refugului, întoarcerea sau închiderea triumfului spre sine a instituit prin opera lui Ovidiu Maitec un dialog tensionat între Puterea — represivă, violentă, devastatoare și Forța — calm interiorizată, intangibilă, purificatoare, așa cum unul din *Tronuri* se confruntă într-o expoziție din 1981 cu replica — sculptură intitulată sugestiv *Banca*, sau altădată cu înțelepciunea *Broaștei țestoase*. Timpul „dictatorial”, prezentul imediat trăit își războia însă uneori neputința de a pătrunde prin arcurile eternității. Apăsătorul mit al puterii, imagistica infernală a epocii în care barbaria și ignoranța își disputau dreptul la „retușarea” istoriei naționale, au generat în creația lui Maitec acel uluitor *Arici* — reprezentare a unei teme obsedante, proiectînd metaforic simbioza kafkiană între insectă, mașină, animal; rafinată sugestie a „pachetului de înregimentare” sau lotului de indivizi umani indistincți, mărșăluind în tactul de mecanism exact, implacabil al plutonului militar. *Falanga macedonică*, *Falanga macedonică* ilustrează o similară cadentă, precizia elementelor care ajung să antreneze strivitoarea ritmică a înaintării compacte provocînd totodată (ceea ce constituie cu siguranță aspectul definitoriu al pieselor lui Ovidiu Maitec) coliziunea neașteptată între tensiunea, accentul patetic al detaaliilor și solemnitatea, liniștea întregii compoziții.

În luminozitatea aripilor, în bătaia lor care sprijină cerul chiar din soatele tronului lui Horea, sub canaturile tăcute, profetice ale *Porților* ce ar fi putut să străjuiască misterele din Eleusis, în heral-

dica limpezită a *Răboiului*, purtînd însemnele suferinței și purificării noastre drept singură atestare a nobilei neamului românesc, în verticalitatea ascetică a scaunelor împăratești ce nu invită spre orgolioasă desfătare ci amintesc martiriul unei dureroase creșteri din sine pe măsura suveranei lor înălțimi, în toate acestea adevărată istorie, aerul miturilor și maiestruoasă trecere a crailor Ardealului și Țării Românești s-au așezat, impregnate de acel tăcut, aspru triumf al lemnului menit să se împotrivescă uitării. Din Ajunul Crăciunului, stranie sărbătoare a morții la sfîrșitul anului 1989, *Tronurile*, *Răboiul*, *Botezătorul decapitat* și chiar *Ariciul* au încetat că mai fie. O catapeteasmă înnegrită a înlocuit, ca după trecerea teribilei „falange macedonice”, atelierul din strada Pangrati al sculptorului Ovidiu Maitec. Cenușa s-a înstăpînit încă o dată asupra unui lung, sfîșietor de frumos drum al ființei românești către sine pe treptele celor 43 de lucrări acum dispărute. Singurele care s-au salvat, incredibil, sînt tot cele trei piese ale colecției Calinderu, încă o dată supuse probei apocaliptice a războiului. Vorbindu-mi despre ele, despre unele din sculpturile sale păstrate totuși în incendiul Muzeu de artă bucureștean, despre proiectul unor noi lucrări refuzînd să refacă forma celor întoarse definitiv în legendă, în mit, Ovidiu Maitec îmi reamintea în minte enunțul laconic în care Mircea Eliade concentrase dramatica înfruntare a existenței umane cu neantul: „Dacă Dumnezeu nu există, totul e cenușă”. Materia trainică, luminiscentă a lemnului din care Maitec și-a dăruit *Ingerii* încă există, departe de furia și zgomotul acestui tulbure decembrie, făcînd să persiste — în lunga trecere a timpului prin noi, în efemerul răgaz cînd sîntem îngăduiți să străbatăm Marile Porți —, nevoia unei certitudini că, din pragul ultimei, supremei inițieri prin moarte, nu totul e cenușă.

Ramona Fotiade

Muzică

Zeno Vancea

S-A STINS la 90 de ani — o viață frumoasă, pe care a susținut-o cu un suflu vital rar întîlnit — nu numai pentru că pînă la urmă pîrul îi era neatins și negru (adevărât, nu făcut) aproape ca în tinerețe, dar pentru că își făcea plăcere să-l întîlnești, neavînd niciodată senzația că ai în față un om bătrîn, ci un spirit de o eferescență nepuizabilă.

Zeno Vancea a fost un european autentic, care se simțea la largul lui pe orice meridian, fără să dezmințim însă niciodată apartenența proprie la cultura și spiritualitatea românească. S-a născut în Banat, și-a împlinit formarea omenească și artistică la Lugoj și apoi în multe centre ale țării (Cluj, Tirgu Mureș, Timișoara) și din străinătate — Viena în deosebi, era familiar și prieten cu muzica și cultura ungară —, avea teze pline de interes despre o anume unitate a muzicii din bazinul sud-est european, idei pe care și le-a expus adevsea la congresele internaționale de muzicologie și care l-au străbătut întreaga activitate creatoare și științifică.

Zeno — pentru toată lumea, dar în primul rînd pentru cei apropiați, pentru colegi și prieteni — era eminamente o prezență. Impunător, înalt și cu o ținută întotdeauna foarte îngrijită, se vedea un profesor și nu maestru, înainte de orice prin atmosfera culturală intensă întreținută în jurul său. I-am fost discipol și apoi coleg

mai tîrziu în biroul de muzicologie al Uniunii compozitorilor — ani îndelungați, — l-am însoțit citeodată (Varșovia 1960 — Congresul „Chopin”) la reunitiile muzicologice și pot spune că pretutindeni se afirma ca o personalitate curioasă și care deschidea, fără să facă eforturi, toate inimile. Am cunoscut muzicologi străini — cehoslovaci, de fapt, moravul, Jiri Vyslouzil din Brno, italianca Graziella Huen de Florentis din Milano, ungurul György Króó din Budapesta — și erau mulți, mulți alții pe care nu-i știu, atașați de el într-o mare măsură și interesându-se întotdeauna de existența și de creația lui.

Nu era un pedant, în muzicologie și în înclinațiile artistice generale, nu socotea că amănuntul contează în primul rînd, ci spiritul, sensul dominant al unui fenomen. În comisiile de specialitate, poate că nu era maximum de operativ în soluționarea problemelor urgente, dar răspîndea în jurul lui o înaltă ținută intelectuală, care răscumpăra, pentru toți, faptul că era artist și în chestiunile prozaice.

Am intrat, de multă vreme, în familiaritatea muzicii lui, îmi amintesc de un spectacol (din 1957) al Operei din Timișoara cu baletul *Priculiciul*, sau de prima audiție (1962) a Concertului pentru orchestră de coarde. Era un maestru al liedului (Cîntecele pe versuri de Bacovia, de pildă), are un triptic simfonic (*Preambul*,

Intermezzo, *Mars*) care a fost adoptat de mulți dirijori pentru stringența caracterizării și eficiența limbajului orchestral. Piese pentru pian apar tot mai mult ca o piatră de temelie a repertoriului național pentru acest instrument. Nu credea în simpla prelucrare a folclorului, ci avea întotdeauna idei originale, întemeiate uneori pe intonațiile populare, predominant bănățene și transilvănene. Desconsidera pe cei cunoscuți doar ca aranșori mai mult sau mai puțin abili ai frumuseților populare și era de părere că tezaurul tradițional nu trebuie dezvoltat în forme culte, ci să constituie doar un fundal pe care să se poată înălța personalitatea creatorului. Deși în *Priculiciul* evocă umorul, credințe și obiceiuri populare, țesătura muzicală — și deci și cea coregrafică — sînt impregnate de idei vii, iscate din contactul între viziunea proprie și cremenea realității satului bănățean.

Zeno Vancea a fost un adept al polifoniei (a funcționat ca profesor de contrapunct, dar și de istoria muzicii, la Conservator) și credea doar într-o suprapunere de fire melodice egale, grăitoare fiecare în parte și în total. Acestea avea adeseori la el un aspect mai distant, însă trăda o neglijare totală a efectului, o grijă pentru echilibrul și desăvîrșirea formelor, o puritate cristalină, lăsînd pe planul al doilea culminațiile, sentimentul — și mai ales sentimentalismul — și neapăratul apel la înțelegerea lesnicioasă. Avea, cu alte cuvinte, o încredere nelimitată în valoarea țesăturii muzicale în sine, fără să fie neapărat dublată de o încărcătură intențională, voită. Cu toate acestea credea într-o libertate deplină, departe de

orice sistem de scriitură rigid, scolastic. Sceptic și ironic — în primul rînd cu el însuși —, Zeno Vancea ținea mai presus de toate la limpezimea exprimării. În ultimii ani, vădea o preocupare constantă pentru muzica de cameră instrumentală, dînd la iveală un *Trio* și un *Cvintet* pentru instrumente de suflăt, o *Sonată* pentru vioară solo și mai cu seamă urmărind să-și desăvîrșască ciclul celor 12 Cvariete de coarde (recent se străduia cu *Cvartetul al XII-lea*). Wilhelm Berger, care este un bun cunoscător al creației lui în acest domeniu, mi-a spus că în ultimele cvariete se vădea o încălzire și chiar un anumit tragism, cu tente lirice și autobiografice mai cu seamă în părțile lente, a scriiturii severe și uneori mai abstracte pe care i-o cunoșteam. Constata, el însuși, că revenea la caracteristicile stilului său de tinerețe.

Zeno Vancea mai are și multă muzică corală bisericească, pe care acum ar trebui să ne-o apropiem în mai mare măsură, datînd dinainte de 1930. De asemenea ar trebui să se organizeze audieri complete ale cvartetelor sale de coarde (ținea în mod deosebit la *Cvartetul al 8-lea*) care să evidențieze concluziile stilului său de maturitate. În mare măsură era preocupat, ca muzicolog, de dualitatea conținut și formă în arta sunetelor. Era de o curiozitate și o sete de cunoaștere nesecate în acest domeniu și se cuvine să respectăm convingerea sa că orice stil este chemat să aibă ca scop ultim expresivitatea, comunicarea. Este un subiect asupra căruia sîntem chemați să meditam cu toții.

Alfred Hoffman

Maiorescu în 1872-1879

MAIORESCU avea, în aprilie 1872, treizeci și doi de ani și, în ianuarie 1879, aproape treizeci și nouă. E perioada de viață surprinsă în cele două volume ale jurnalului maiorescian recent apărute*). Tuturor li se părea a fi un om matur. Și era. După excelențele studii în străinătate (un doctorat în filosofie și unul în drept), ajuns în țară, devine profesor universitar și decan la 23 de ani, rector la 24 de ani, fondator al unei societăți culturale (Junimea) repede devenită celebră și al unei reviste fundamentale pentru istoria noastră literară-culturală, autor, din 1867, la 27 de ani, al unor studii de critică și filosofie a culturii cu un ecou extraordinar, deputat din mai 1871. Era, de aceea, — cel ce crease o nouă orientare (direcție) în cultură și în spiritul public —, la 32 de ani, o personalitate impunătoare, temută, iubită și urită deopotrivă. Fusese investit parcă de destin să despărță apele, tăind un nou drum dezvoltării literaturii, culturii și civilizației române moderne. Iar rolul lui în acest proces înnoitor a fost — se știe — imens.

Cei șapte ani din viața criticului, consemnați în jurnal și epistolar, nu sînt deloc liniștiți și calmi. Dimpotrivă, zbuciumul și permanenta agitație o răvășesc așuritor, modificându-i înfățișarea, ritmul și statutul. Mai întâi, opțiunea sa pentru deputație a adus după sine, în octombrie 1871, suspendarea sa din învățămînt, care a durat 14 ani, spre imensa pagubă a școlii superioare românești. Se remarcase mult ca deputat conservator luminat, încît, în aprilie 1874, devine ministru la Culte și Instrucție publică în guvernul condus de Lascăr Catargiu. Va fi cel dintîi junimist ajuns ministru (înaintea, deci, a lui Carp, Pogor, Th. Rosetti), ceea ce îi va aduce mari satisfacții ținărului de condiție modestă printre colegii săi de grupare, fii de mari moșieri și de înalți demnitari. A fost un ministru competent, însă prea radical în intențiile sale reformatoare care, totmai de aceea, nu va reuși să legezeze în materie de învățămînt, fiind invalidat în Senat și, deci, silit să demisioneze la sfîrșitul lui ianuarie 1876. A devenit curînd agent diplomatic (denunțarea de atunci a ambasadorului) la Berlin, funcțiune pe care o va părăsi, în iulie 1876, din cauza punerii sub acuzare a guvernului Lascăr Catargiu de către noul guvern condus de I. C. Brătianu. După tatonări, va începe, la București, unde se stabilise din 1875—1876, o epuizantă dar foarte rentabilă avocatură. De abia în ianuarie 1878 redevine deputat, al opoziției, practicînd un inteligent și abil joc între liberali și conservatori. Prestigiul său de mare personalitate e definitiv consolidat. Politica adăugase ceea ce trebuia prestigiului literar-cultural. Și acest prestigiu îl folosea pentru propagarea pomozului român și a culturii sale. E ceea ce mărturisise la începutul lui 1875 într-o scrisoare către „România nouă”: „Căci misiunea cea mare a acestei națiuni este astăzi de a-și ocupa un loc în mijlocul onoarelor de cultură ale Europei. O asemenea sarcină însă cere de la oamenii publicii o mîntie aspru disciplinată și o inimă pururea oarească. Unde aceste însușiri lipsesc și se înlocuiesc prin simulări, acolo este datorită criticii de a lovi răul, pentru a pregăti binele. Astfel, acele lucrări au intrat în luptă pentru timpul prezent și, prin urmare, nu puteau avea speranțe decît în viitor. Viitorul începe cu dumnezeavoastră domnie!” (vol. VIII, p. 164).

Din păcate, mai puțin celeritate au fost înfăptuirile sale pe planul creației literar-culturale sau filozofice. Politica și preocupății i-au devorat timpul și energia, paralizîndu-i aproape vîna creatoare. La sfîrșitul lui 1872 își propunea: „Să termin publicarea articolelor mele de critică (prima ediție a *Criticilor* va apărea în 1874, n.m.) 2. Să termin și să public traducerea *Paraneselor* lui Schopenhauer. 3. Broșura despre chestiunea evreiască. 4. Să public complet *Istria* tatei. 5. Să public *Logica* mea”. În 1876 adăuga acestui plan și alte cîteva proiecte: să și adune în volum discursurile parlamen-

tare, să publice a doua parte a *Logicii* și un nou volum din *Critice*. Cam puțin, am putea spune, fără a greși. Dar piesele publicate (a doua parte a vestitului studiu *Diracția de cuvinte* și *Răspunsurile „Revistei contemporane”*, partea întîii din *Logica*, primul volum din *Critice* și traducerea *Aforismelor* lui Schopenhauer) au valoare referențială, fiind momente de rezistență în evoluția noastră literară și culturală. Puținul a căpătat — prin valoare — densitate extraordinară. Și la aceeași se adaugă faptul, atît de important, al întemeierii, în septembrie 1876, a Junimii bucureștene care va deveni, se știe, de îndată mai consistentă în activitate decît aceea care continua să funcționeze la Iași. Duhul ei, Maiorescu, o însușea acolo unde se afla ființa-i pămîntească. Răvășit cu totul a fost planul vieții sale personale. În noiembrie 1872 a trăit tragedia morții fiului său, Liviu, pe care-l considerase excepțional înzestrat. În septembrie 1875 încep convulsile căsniciei lui Maiorescu care se vor prelungi timp de peste un deceniu. Cauza imediată a fost, desigur, relația sentimentală a criticului cu Mite Kremnitz, (în care, în iulie 1878, în timpul unei călătorii de vacanță, constata că s-a „risipit sufleteste”). N-aș spune însă că Mite a fost singurul factor care a determinat destrămarea familiei Maiorescu. Realitatea este că marele critic, logodit ce-i drept din amor, la 21 de ani și căsătorit la 22, își va da seama, spre 1870, că făptuise o neiertată eroare. Descoperise, deconcertat, că femeia care îi dăruise doi copii nu i se potrivea defel, totul aproape despărțindu-i. Viața lui personală devenise un chin și un calvar greu de ispășit. Mite a fost un liman și un refugiu protector, din care peste un deceniu se va zbate, totuși, să evadeze. Dar, pînă atunci, mai era mult. Deocamdată, de prin 1876, era efectiv disperat și gîndurile îl duceau spre destărare sau sinucidere. La 15 februarie 1876 nota în jurnal: „Îmi trec prin minte fel de fel de gînduri: aci s-o las pe nevastă-mea să trăiască despărțită de mine în alt oraș, ori să mă refugiez în America, uneori chiar să-mi pun capăt zilelor. Îmi este cu neputință să mai suport situația și trebuie să ispășesc acum greșeala vieții mele și toate slăbiciunile arătate mai înainte față de soția mea” (vol. VIII, p. 70). La 20 ianuarie 1878 nota din nou: „M-am gîndit ieri mult la sinucidere și pentru a suta oară mi-am spus că n-o pot face, atîta timp cît nu las destui bani familiei mele” (vol. IX, p. 52). Va izbui să divorțeze abia în iunie 1887, recăsătorindu-se cu aleasa inimii sale (de astă dată fericită) Ana Rosetti, Mite fiind abandonată, și ea, încă de prin 1883. Perioada septenală surprinsă în cele două volume pe care le comentez e cu totul caracteristică pentru viața criticului, cu ale sale suferințe amănunțite și prăbusiri catastrofale. Și, cum se vede, n-a fost deloc un olimpian, cum l-au crezut contemporanii. Înălțimile și căderile, cabala politică și zdruncinul sentimental îl afectau enorm, surpîndu-i viața interioară. Am descris această stare a sufletului său în cartea mea *Viața lui Titu Maiorescu*, încît îmi pot îngădui aici să trec mai repede peste traumele existenței sale accidentale.

CEEA ce aduce nou această ediție a jurnalului maiorescian în fața de ceea ce a lui I. Rădulescu-Dulgheru este, înainte de toate, secțiunea care publică acum, pentru prima oară, *Epistolarul* în fața *Epistolar* (de care nu stîuse pînă în 1941, nimic Pogoneanu existente la B.A.R.). Georgeta Rădulescu-Dulgheru a descoperit alte trei la *Muzeul Literaturii Române*. N-aș spune că aceste doborî de scrisori sînt de un interes capital. Dar că îmbogățesc și detașază momente existențiale puțin sau deloc cunoscute, e indiscutabil. Ceea ce e foarte important, jurnalul criticului, destul de intermitent, întregindu-se cu această secțiune pe care și autorul o considera complementară. Întregirea, în sfîrșit, s-a produs. Apoi meritul acestei ediții (care îi asigură superioritate față de aceea a lui Pogoneanu)

este că se publică nu numai traducerea românească a textelor (cum se știe, pînă în 1885 Maiorescu și-a scris jurnalul în limba germană) ci și cea originală (inclusiv scrisorile în franțuzește). Se efectuează și o nouă (o altă) traducere, mai fidelă, uneori, mai potrivită decît aceea din 1937. Dacă Pogoneanu a fost mult ajutat în traducere, de Liviu Maiorescu-Dymysa, noua editoare a beneficiat de consiliile excelentului germanist care a fost regretatul, de curînd dispărutul Ion Roman. Caracterul bilingv al ediției îi sporește valoarea ca instrument de lucru. Aș adăuga imediat că această valoare este atît de coplesitor de importantă încît e aproape inestimabilă. Să menționez, în favoarea lui Pogoneanu, că, din păcate, unul dintre caietele jurnal ale criticului, cel purtînd numărul 4, cuprinzînd însemnări din perioada aprilie 1872—ianuarie 1875, s-a pierdut sau e deocamdată de negăsit. Georgeta Rădulescu-Dulgheru reproduse, în ediția ei, textul traducerii (evident, cel german lipsește) după volumul din 1937 al lui Pogoneanu, reluînd de acolo (ce-i drept, cu mențiunea de rigoare) și notele.

Și pentru că am ajuns la note, sînt nevoit să constat, din nou, caracterul suferind al acestui capitol al ediției. Aparatul critic nu excela nici în celelalte volume ale ediției. Dar deficiențele se văd, măritoare în proporții, acum. Pentru că, din 1871 încolo, Maiorescu devine un important om politic iar editoarea este o perfectă necunoscută a vieții politice din epocă. Notele ei se limitează la a oferi, după enciclopedii, date biografice despre oamenii politici menționați de critic. Dar nu poate, pentru că nu știe, să informeze despre fapte și evenimente politice însemnate în care Maiorescu a fost amestecat. Pilduitor, ca să citez un singur exemplu, este faptul că o notă despre complicata afacere Strouberg (vol. IX, p. 15) nu reușește să spună mare lucru. Și faptul era important pentru că Maiorescu a avut, în diferitele etape ale acestui contencios, un rol de îndeplinit, fie ca agent diplomatic al României, fie ca avocat al creditorilor străini. Din nota editoarei cititorul neinformant nu înțelege deloc de ce a menționat criticul, de atîtea ori, chestiunea Strouberg și consorțiul care i-a succedat. Nimic apoi despre restul combinațiilor politice de culise ale lui Maiorescu. Editoarea ar trebui să apeleze la serviciile unui specialist pentru că, de acum încolo, această ediție să devină ceea ce trebuie. Ea își face remarcabilă datoria de filolog. Dar nu poate și nu trebuie să-și depășească atribuțiile specialității sale. Aceași recomandare aș îndrăzni să o fac și pentru ediția din *Operele* lui T. Maiorescu, care începe să programeze, cu așteptatul volum V, discursurile parlamentare. Fără apelul la o competență în materie de istoriografie politică, această ediție riscă să capoteze

sau să alunece în diletantism. Ar fi nu un păcat, ci o nenorocire. Mai sînt și alte deficiențe la note. De istorie literară. Nu le mai menționez pentru a nu îngroșa „dosarul”. Mă opresc deci aici, insistînd, încă o dată, asupra necesității apelului, pentru aparatul de note și prefață la o competență care să întruiească deopotrivă cunoștințele de istoriografie politică și cele de istorie literară. Osteneala Georgetei Rădulescu-Dulgheru, atît de înalt calificată în ale filologiei, nu merită să fie umbră de eroarea aventurării inocente în domeniul pentru care nu are, vădit, pregătire. Mă leagă de această eminentă editoare o amicitie de peste trei decenii. Dar nu pot, scriînd despre această ediție (și cum să ocolești, în spațiul rubricii de față, o astfel de ediție de interes fundamental?) să nu rostesc întregul adevăr, trezînd la realitate factorii interesați.

Cum ciornele din *Epistolar* sînt pe sfîrșite, sîntem în drept să așteptăm ca, de acum încolo, ediția jurnalului maiorescian să înainteze mai alert și mai cu spor. Georgeta Rădulescu-Dulgheru, o editoare atît de experimentată, va ști să asigure ediției ritmul necesar. Ne aflăm abia în 1879. Pînă în iunie 1917, unde se oprește jurnalul marelui critic, mai e mult. Mă apucă ameteala cînd mă gîndesc cîți ani vor mai trece pînă ce acest jurnal va fi integral restituit.

Z. Ornea

P.S. Vreau să mărturisesc aici sentimentele de bucurie și recunoștință. Ele sînt adresate lui Victor Kernbach, care a publicat un remarcabil *Dictionar de mitologie generală*, de fapt un dicționar al terminologiei religioase. Nu am competența să recenziez această operă impresionantă prin erudiție și seriozitate. Dar mă limitez să notez că această doctă carte este un extraordinar instrument de lucru pentru cunoașterea întregului univers al mitologiei (religiei) universale. Cîtesc cu nesat, pe apucate și fără să o pot închide sau depune în bibliotecă, această carte învîată. O recomand cu căldură, mărturisînd, încă o dată, stima pentru acest cercetător serios, modest și tăcut care, iată, după ani mulți de osteneală, ne dăruiește astfel de cărți atît de bogate în înțelesuri.

Ianuarie

MA plec în fața hirtiei, și rămîn tăcut în acest gest, în acest semn de pioarene, față de ea, sacrificata, al cărei obuz a fost adesea schingiuit, serjelat, și cărei trup a fost adesea aruncat în pînă de a încercarea celor ce nu au știut de a face pierdute carutarea și curajul din limbi române.

Mă plec în fața ei, a hirtiei, desprinsă din trunchiul conector, soră cu pădurea, în care a fost oare. Duhul ei, al hirtiei, este plutește în neagra înșurubă de înșurubă trupului acestui pădurar. Și nu tipăie și nu urmează, ci așteaptă și de a săprave-tui, înșurubă ei de a săprave, prin moarte și a ține din trupă cenză, purtînd pe ea în pînă sa mîntul, dispreț și înșurubă. Și tot hirtia răbdă dar și dorește tot. Ea simte adesea dragoste pentru scris și într-un zădă, sînt sigură, se va răz-vrăti împotriva aceluia care n-au iubit-o și nu au tubesc. Răbdarea ei este imensă, iar duhul ei, sînt sigură, adastă printre noi.

Purtăm însemnele tragicului. Cînd va putea, dintre noi, mortor, aceste schimbări de lume, să mai zîmbească vreedată pînă la capăt, să se bucure pe deplin fără să-și amintească vesnic sacrificiul fără preget în care s-au aruncat copiii acestei țări? Rămînem, noi în urma lor, desti legea firii e alta. Și cu atît mai mult, va trebui să le dovedim sufletelor lor nemuritoare și va trebui să ne dovedim și nouă dacă cei ce am rămas în viață merităm, în primul rînd, viața pe care ei ne-au red-at-o și apoi că pămîntul pe care trăim ne răbdă. Pămîntul a fost primul martor al sacrificiului lor. El a primit riuri de singe nevinovat și tot el a fost martor primei ploii ce-a încercat să-l spele de suferință, dar care nu l-a spălat de suferință și tot el a primit prima zăpadă care a acoperit cu dra-

goste maternă, într-o odihnă, trupurile drepților.

E tîrnă în lege, cu ger, cu polei, cu aer tăios ce parcă ar vrea să ne des-prîndă de durere. E ianuarie, primul ianuarie cu adevărat liber. În alte timpuri (și cit de mult mi se pare c-am trăit!) această lună ar fi trebuit să fie aceea a bucuriilor începutului de an. Trăiesc, însă, această lună ianuarie ca pe o lună a rememorării-lor. Să ne amintim zilnic tot răul ce ni s-a făcut și întreaga suferință pe care am îndurat-o, dar pe care am și acceptat-o, cînd, iată, numai în trei zile tinerii noștri au răsturnat lumea, nu cu șusul în jos, ci abia acum au pus-o la locul ei cuvenit.

E ianuarie. Prima lună nouă a unui an nou. Ne-am crescut copiii cu însăși mața noastră pe care aproape o abandonasem, ca să le dăruim lor minimum de confort, ca să le creem iluzia unei nieti normale. Și ei, acești copii pe care i-am păzit ca pe ochii din cap, pe care am încercat să-i ferim de cum-păta teroare, ne-au dovedit cît de pu-ternici sînt. Cum să pornim la drum nou fără ei? Și cit de dornici vom fi să îmbrăcăm cu haina trecătoare a ființei noastre sufletele lor nemuritoare care au purtat, fie și pentru o clipă, aripi de inger?

Consacru aceste gînduri acestei luni de început de an. Să-mi amintesc mereu și să nu uit. Să nu uit, pentru a fi mai bun. Și dacă sînt rău să devin bun, întru cînstirea acestei nații care nu a putut fi cu adevărat liberă decît prin jertfă. Fie în veci pomenit miracolul desrînderii de întuneric și ieșirea în lumina ce ne lovește pleoapele, ne luminează cu o generozitate fără margini, ne vindecă inimile arse de setea izvorului curat al razelor ei.

Ioana Diaconescu

NAPOLEON TIRON : Nori

Versetele satanice

■ Salman Rushdie, scriitor de limbă engleză de origine indiană, este practic necunoscut cititorului din România. S-a născut la Bombay în 1947, și în prezent locuiește la Londra. Prima recunoaștere a meritelor literare are loc în 1981, cind primește „The Booker Prize” pentru romanul Copiii nopții (Midnight's Children), urmat, la scurt timp, în Franța, de Premiul pentru cea mai bună carte străină, decernat pentru romanul Rușine (Shame). În anul 1989, îi apare romanul Versetele satanice, cea mai șocantă și controversată apariție a anului, datorată și faptului că Ayatollahul Khomeini ceruse ca autorul și editorii cărții să fie omorâți. Deosebit de original, de actual, a fost privit de critica literară americană ca un roman al metamorfozelor, al halucinațiilor, al revelațiilor, un roman al șaradelor și al marilor mituri arabe, roman care prilejuește autorului expunerea unei proprii filosofii, a unei viziuni personale asupra lumii și sufletului uman. Ghibreel și Saladin sînt cele două personaje cheie, cu accente picarești, în jurul cărora se construiește romanul, și în care se conturează cele două forțe antinomice fundamentale: Binele și Răul, pretext, de altfel, pentru o analiză lucidă și plină de un umor amar, a infernului din noi înșine, a desertăciunii aspirațiilor umane. Pildele și întâmplările din Coran, Rushdie le folosește ca punct de plecare în minuțioasa lui analiză a fenomenului de fanatism religios și politic (din care o mostră ne oferă chiar fragmentul selectat). Romanul Versetele satanice se înscrie ca o superbă demonstrație de inteligență și rafinament intelectual, un tur de forță al imaginației, combinînd inedit fantasticul de factură sudamericană, însă pe tipare mitologice asiatice, și tiparul lingvistic complicat, contorsionat, ambiguu, joycean.

A.F.

CINE este el? Un exilat. Cuvînt care nu trebuie confundat sau amestecat cu nici unul din cuvintele pe care le aruncăm la întimplare: emigrant, expatriat, refugiat, imigrant, tăcere, înșelătorie. Exilul e visul unei reîntoarceri glorioase. Exilul e o viziune a revoluției: Elba, nu Sf. Elena. E un nesfîrșit paradox: încercarea de a întrezări viitorul, privind mereu numai înapoi. Exilul e o minge aruncată sus, pînă la cer. Atîrnă acolo, înghețat în timp, transpus într-o fotografie; mișcare negată; oribil suspendat deasupra pămîntului natal, el așteaptă clipa inevitabilă cînd fotografia trebuie să-nceapă să se miște, iar pămîntul să-și ceară fiul înapoi. Iată ce gîndește Imamul. Locuiește într-un apartament închiriat. E o cameră de așteptare, o fotografie, aer.

Tapetul gros, dungi măslinii pe un fond crem, s-a decolorat puțin, îndeajuns ca să scoată în evidență petele ovale și dreptunghiulare — locurile unde cîndva fuseseră tablouri. Imamul este dușmanul imaginilor. Cînd s-a mutat acolo, tablourile au luncat fără zgomot de pe pereți și s-au strecurat încetîșor afară din cameră, retrăgîndu-se în fața dezaprobării lui nerostite. Și totuși, li s-a permis citorva să rămînă. Păstrează, pe consola căminului, un grup de ilustrate, imagini convenționale din patria lui, pe care o numește simplu, Desh: un oraș la poalele unui munte amenințător, o pitorească scenă rurală sub un copac falnic, o moschee. Însă în dormitor, pe perețele din fața patului tare de campanie în care doarme, atîrnă o icoană mult mai sugestivă — portretul unei femei de o putere neobișnuită, femeie faimoasă pentru profilul ei de statuie grecească și pentru părul negru care-l ajunge pînă la călcie. O femeie puternică, dușmanul lui, jumătatea lui: o păstrează aproape de el, așa cum probabil ea, departe, în palatele autotuterniciei sale, păstrează portretul lui sub o mantie roșie, sau îl ascunde într-un medalion la gît. Imamul — exilat pe această insulă, iar acasă în Desh, Ea. Fiecare pune la cale moartea celuilalt.

Perdelele groase, din catifea aurie, sînt trase toată ziua, pentru că altfel sîmna-

ța răului s-ar putea strecura în apartament: dezrădăcinarea, Străinătatea, o națiune care nu-i a ta. Faptul că el e aici și nu Acolo, acest cumplit adevăr asupra căruia i s-au concentrat toate gîndurile. În rarele ocazii cînd Imamul iese să respire aerul din Kensington, înconjurat de opt tineri cu ochelari de soare, îmbrăcați în costume sub care se ascunde o armă, își încrucișează minile și-și pironeste privirea pe ei, încit nici o părțică, nici o fărîmă din acest oraș al urii sale — acest lăcăș al tuturor viciilor care-l umilește acordîndu-i azil, obligîndu-l astfel să-i fie recunosător în ciuda lascivității, lăcomiei și desertăciunii cărărilor lui — să nu se poată adăposti în ochiul său, ca un fir de praf. Cînd va părași exilul detestat pentru a se reîntoarce triumfal în orașul de la poalele muntelui de pe cartea poștală ilustrată, va fi o mîndrie să poată spune că a rămas complet insensibil la Sodoma în care fusese nevoit să aștepte; insensibil, prin urmare, nepătat, neschimbat, pur.

Un alt motiv pentru care perdelele sînt veșnic trase e că, bineînțeles, în jurul lui e plin de ochi și urechi, și nu toate prietenoase. Clădirile portocalii nu sînt neutre. Undeva peste drum trebuie să fie teletubicele, aparatul video, microfoane; și mereu pericolul unui trăgător de elită. Apartamentele de deasupra, de dedesubt și de alături sînt bine păzite de gărzi sale care se plimbă pe străzile din Kensington deghizați în femei, în văluri cu ciucuri argintii; o măsură în plus de precauție. Paranoia, pentru exilat, e o premisă a supraviețuirii.

Patria Imamului e, deocamdată, situată între etajele trei și cinci ale acestui bloc. Aici se află puși și aparate de radio pe lungimi de undă scurte, și încăperi în care tineri eleganți, care nu cunosc mila, vorbesc cu repeziune la mai multe telefoane. Aici, alcoolul, jocul de cărți sau zarurile sînt interzise, iar unica femeie admisă este cea de pe perețele din dormitorul bătrînului. În acest surrogat de patrie la care sfîntul insomniac se gîndește ca la o cameră de așteptare sau loc de tranzit, încălzirea centrală funcționează la maximum noapte și zi, și ferestrele sînt bine închise. Exilatul nu poate uita, deci trebuie să simuleze căldura uscată din Desh, ținutul trecutului și al viitorului, unde pînă și luna picură stropi fierbinți ca un „chapat” proaspăt, untos. O, acea mult dorită felie de lume unde soarele și luna sînt de parte bărbătească, dar a căror dulce, arzătoare lumină poartă nume de femei! Noaptea, exilatul dă perdelele la o parte și luna aceea străină se strecoară în cameră, rîndu-i ochii, cu un cui, cu răceala ei. Imamul clipește, își îngustează ochii. În haina lui largă, încruntat, amenințător, mereu treaz: acesta e Imamul.

Exilul e un ținut fără suflet. În exil, mobila e urîtă, scumpă, cumpărată cu totul de la același magazin și în mare grabă; canapele argintii, licioase, cu muchii ca la modelele vechi de Buick, De Sotos și Oldsmobile, biblioteci cu vitrine de sticlă, pline nu cu cărți, ci cu dosare cu extrase din presă. În exil e apă clocoțită la duș ori de cite ori cineva deschide robinetul de la bucatărie, așa încît atunci cînd Imamul se îmbăiază, întreaga lui suită trebuie să-și amintească să nu cumească să umple ceainicul sau să clătească o farfurie murdară, iar cînd Imamul merge la toaletă, discipolii săi ies opăriți de sub duș. În exil nu se gătește nici un fel de mincare; gorilele cu ochelari negri de soare cumpără mincare gata preparată. În exil orice încercare de a prinde rădăcini aduce la trădare: o recunoaștere a înfrîngerii.

Imamul este centrul unui mecanism.

Din el, emană mișcare și zi și noapte. Fiul său, Khalid, pătrunde în sanctuarul tatălui, cu un pahar cu apă în mîna dreaptă, sprijinit în căușul palmei stîngi. Imamul bea apă cu regularitate, un pahar la fiecare cinci minute; ca să-și păstreze puritatea, pînă și apa, înainte de a fi băută, este epurată într-un aparat american de filtrare. Toți tinerii care-l înconjoară cunosc bine bine celebra lui „Monografie a apei”, a cărei puritate, așa consideră Imamul, se transmite celui care o bea, prin transparența și simplitatea ei, prin plăcerile ascetice ale gustului ei. „Împărăteasa, subliniază el, bea vin. Vinul de Burgundia, bordo-ul, vinul alb de Rin își amestecă amestecurile lor viciu în trupul ei atît de frumos și de strînat în același timp. Păcatul e îndeajuns de mare pentru a fi osîndită pe vecie, fără speranță de mîntuire”. Fotografia din dormi-

tor o înfățișează pe Împărăteasa Ayesha ținînd cu amîndouă minile un craniu omenesc plin cu un lichid roșu închis. Împărăteasa bea singe, pe cînd Imamul preferă apa. „Nu degeaba popoarele ținuturilor noastre o proslăvesc într-atît!”, scrie în monografie. Apa — păstrătoarea vieții. Nici un om civilizat n-o poate refuza aproapei sale. O bunică, oricît de înțepenite i-ar fi picioarele artritice, se va ridica imediat și se va duce la robinet, dacă un copil îi cere: „pani, nani”. Feriți-vă de cel ce o hulesc. Blestemat fie sufletul celui ce o va pingări.

Adeseori, Imamul își revărsă mînia pe amintirea răposatului Aga Khan, în urma unui articol, în care șeful Ismaililor era surprins bînd șampanie. „Ah, domnilor, aceasta este șampanie doar pentru ochii dumneavoastră. În clipa în care îmi atinge buzele, ea se transformă în apă”. Satană, rostește Imamul cu voce tunătoare. Apostat, blasfemiator, escroc! Va veni și clipa cînd astfel de oameni vor fi judecați, le spune gărzilor. Va fi instaurată epoca apei, iar singele va curge ca vinul. Iată miraculosul viitor al exilaților: primul cuvînt rostit în spațiul neputincios al unui apartament supraincîlzit — pecetluiește soarta națiunilor. Cine, pe lumea asta, n-a visat să fie rege, măcar pentru o zi? Și totuși, Imamul visează la mai mult de o zi; simte cum din virfurile degetelor sale cresc firele de păianjen prin care va controla mișcarea istoriei. Nu: nu istoria.

Visul lui e cu mult mai ciudat.

FIUL lui, Khalid — cel-ce-aduce-apa, se înclină în fața tatălui său precum un pelerin la o sfințită raclă, și-l informează că Salman Farsi e gardianul de serviciu. Bilal transmite pe frecvența știută mesajul zilei pentru poporul din Desh.

Imamul e un colos al tăcerii, al neclintirii. E o stîncă insuflețită. Minile uriașe, cu degete noduroase, cenușii ca graniul, stau sprijinite pe brațele fotoliului înalt. Capul, prea mare față de corp, se odihnește greoi pe gîtul neașteptat de subțire, ascuns de smocurile de barbă căruntă. Privirea i s-a întunecat, buzele nu se mai mișcă. E forță pură, o creatură stihială: umblă fără să se miște, înfăptuiește fără ca mina lui să fi atins ceva, vorbește fără să rostească vreun cuvînt. El e magicianul, și istoria e scamatoria lui.

Nu, nu istoria: ceva mai ciudat.

Chiar în acest moment, cheia șaradei se difuzează pe lungimi de unde clandestine, unde Bilal, pretinsul american, întonează imnul sînt al Imamului. Bilal muezinul: vocea lui pătrunde într-un apartament din Kensington pentru a se face auzită în mult visatul Desh, preschimbată în discursul bubuit al însuși Imamului. Începînd cu abuzurile din care Împărăteasa își făcuse un ritual, cu listele înregistrînd crime, omoruri, mituiri, relații sexuale cu șopirle și așa mai departe. Bilal transmite în cele din urmă, modulîndu-și vocea răsunătoare, chemarea nocturnă adresată de Imam poporului său de a se ridica împotriva acestei Împărății a Răului. „Vom înfăptui o revoluție, vestește Imamul prin vocea lui Bilal, care va fi o revoltă nu numai contra unui tiran, ci și contra istoriei. Pentru că există un dușman mai presus de Ayesha, și acela este însăși Istoria. Istoria e vinul singur pe care nu-l vom mai bea. Istoria care te îmbată, creația, neprețuita comoară a Diavolului, a marelui Shaitan, minciuna minciunilor — progres, știință, drepturi — istoria, căreia Imamul i se împotrivesc cu neclintire. Istoria înseamnă abateră de pe Drumul cel drept; a cunoaște înseamnă cunoașterea a fost deplînsă în ziua în care Allah a săvîrșit minunile pentru Mahound”. În noaptea miilor de urechi care ascultă, se aude vocea lui Bilal declamînd: „Vom sfîșia vîlul istoriei, iar cînd se va fi destrămat, vom zări acolo Paradisul în toată splendoarea și măreția sa”. Imamul l-a ales pe Bilal pentru vocea lui frumoasă, care într-o viață anterioară reușise, nu o dată, ci de 12 ori, să ajungă pînă pe culmile cele mai înalte ale gloriei muzicale, în parada șlagărelor. O voce plină și autoritară, o voce deprinsă să fie ascultată; bine hrănită, exersată special, vocea încrederii americane, o armă a Vestului îndreptată contra propriilor creatori, și a cărei putere o sprijină pe Împărăteasă și tirania ei. La început, Bilal fusese nomenclurist de o asemenea caracterizare a vocii sale. Repeta nelncet că și el aparține unui popor ingenuncheat, așa încît era nedrept

să-l pui alături de yankeii imperialiști. Imamul i-a răspuns cu blîndețe: „Bilal, suferința ta e și a noastră. Dar să crești în casa puterii înseamnă să-ți cunoști metodele, să le absorbi prin ficcare por al pielii, prin acea piele care e tocmai cauza ingenuității tale. Obșnuința puterii, timbrul, poziția ei, felul în care se răsfrînge asupra celorlalți. E o boală, Bilal, care molipsește pe toți cei care se apropie de ea. Dacă cei care dețin puterea te calcă în picioare, te vei molipsi de pe tălpile picioarelor lor”.

Bilal continuă să se adreseze întinerii. „Moarte Împărătesei Ayesha, moarte calendarelor, moarte Americii, moarte timpului! Noi căutăm eternitatea, veșnicia lui Dumnezeu. Apele lui liniștite, nu potopul ei de vinuri. Ardeți toate cărțile și puneți-vă credința doar în Cartea Sfințită; distrugeți hirtile și ascultați Cuvîntul, așa cum a fost el încredințat mesagerului Mahound de către ingerul Ghibreel, și adus nouă de păstorul și Imamul vostru”. „Amin”, spuse Bilal, încheind ceremonialul nopții, în timp ce, din sanctuarul său, Imamul cheamă, invocă la rîndul său, pe arhanghelul Ghibreel.

GI BREEL, ca un covor zburător, îl poartă pe Imam prin văzduh, se apropie de pămînt, iar în noaptea alburie strălucitoare par să fi prins viață, par niște serpi care se zvîrcolesc; în timp ce în fața palatului înfrîngerii Împărătesei, pămîntul pare să se fi înălțat, „în timp ce noi primim, baba, ce se petrece aici?” Vocea Imamului rămîne suspendată undeva, deasupra: „Coboară. Am să-ți arăt ce înseamnă iubirea”.

Sînt la nivelul acoperișului, cînd Ghibreel își dă seama că străzile mișună de oameni. Ființe omenști, înghesuite una lângă alta într-o masă compactă, pe acele cărări șerpuite pe care ei le-au contopit într-o entitate mai mare, mai încheată, într-un drum sinuos, neîntrerupt. Oamenii se mișcă fără grabă, cu pași înceti, coboară străduțele care dau în alei, aleile care dau în străzi mărginașe, străzile mărginașe care dau în șosele, toate convergînd în marcele bulevard ce duce la porțile palatului, lat cit 12 străduțe puse una lângă alta, și străjuite de eucalipti gigantici. Bulevardul geme de lume; este organul central al unei nou-născute creații cu mii de capete. În rînduri de cite șaptezeci, oamenii se îndreaptă gravi spre porțile Împărătesei, în fața cărora s-au aliniat pe trei rînduri — culcat, în genunchi, în picioare, — gărzi înarmate ale palatului. Oamenii urcă panta în direcția puștilor; se ordonează în rînduri de cite șaptezeci; se aude murmurul armelor, și ei cad morți iar următorii șaptezeci calcă pe cadavre și din nou armele chicotesc și movila morților se înalță. Cei din spate încep, la rîndul lor, să urce. La porțile întinse ale orașului, mame cu capetele acoperite își împing fiii prea iubii la paradă: „Du-te, fii martir, fă ceea ce e de făcut, du-te să mori!”

— Vezi cît sînt de iubit, se aude vocea imaterială. Nici o hrană de pe lumea asta nu poate rezista puterii acestei iubiri vîl, răbdătoare.

— Asta nu e iubire, spuse Ghibreel, plîngînd. E ură. Ura i-a împins în brațele tale. Explicația lui Ghibreel pare nefondată, superficială.

— Poporul mă iubește pentru că eu sînt apa. Eu sînt fertilitatea, și ea, Împărăteasa e putreziciunea. Ei mă iubesc pentru că voi zdrobi toate coasurile. Cei care întorc spatele lui Dumnezeu pierd dragostea, și siguranța și încrederea în ne-

Leonida LARI

■ Născută în 26 octombrie 1949, în satul Bursuceni, județul Bălți, Leonida Lari a publicat volume de versuri ce s-au bucurat de o largă audiență: Piața Dirolei (1974), Marele Vint (1979), Mitul Trandafirului (1981), Insula de repaos (1985), Scoica solară (1987). Volumul Dulcele foc apărut la Editura „Cartea Moldovenească” din Chișinău este o antologie reprezentativă din creația poetei. La Chișinău și la Moscova au fost tipărite două antologii din poezia Leonidei Lari în limba rusă: Mif roza (Mitul trandafirului) și Zăcon zvezdi (Legea stelelor). Poezia Leonidei Lari a fost tradusă în toate limbile vorbite în republicile sovietice. Scriitoarea mai este cunoscută prin eseurile, articolele și studiile tipărite în presă: Labirintul basarabean, Nimeni și noi, Sublima Sapho, Mereu vii și nepieritoare imagini. Din 1989 este deputat al poporului din U.R.S.S., circumscripția Ialoveni.

Rugă de iarnă

Ca opa mai trecătoare
pe șeul acest pământesc,
O, soartă, pe cel ce te are
îngăduie-mi să-l iubesc.

Și mai lunecoasă ca norul,
și mai de neprins ca un foc,
pe unde imi calcă piciorul
țărina se strânge la loc.

Ce zic, unde merg, cine știe
ce morți de pe-acum mă privesc, —

o, moarte, pe cel drag și ție
îngăduie-mi să-l iubesc.

Îngăduie-mi azi cu-nserarea
să ard pentru ultimul cînt,
că viața mi-e ca și ninsorea,
am fost și de-acu nu mai sint.

Să-apară o pajiște verde
în albul străin, nefiresc,
O, doamnă, pe cel de mă pierde
îngăduie-mi să-l iubesc.

Spulber

La ruga mea a prins să ningă
cumplit,
La ruga mea vîntul și-a adunat
adunat toate,
La ruga mea spulbera-va numaidecît
Peste singurătate.

Spulbera-va, o da, printre arbori
trece-un fior,
Șoapta mea ajuns-a în porțile cerului,
plînă,
Înălțînd o coloană infinită de dor
În rostirea latină

Vine ninsoarea ba dinspre mare spre
munți,
Ba dinspre munți se îndreaptă spre
apele-albastre,
Prosoape lungi de omăt fac
rivnitele punți
Între davele noastre.

Vîntul involbură fulgii ca un apucat,
Casă, om, ciine — o horă par
invîrtejită,
Doamnă, de spulberu-acesta atît
m-am rugat,
Incît sint fericită.

Spulberă... fulgii imi intră în ochi și
în gît,
Nebănuind ce miracol le este pricină,
Spulberă la ruga mea și eu nu sint
decît

O poetă latină.
Ce faci tu, dragule, cînd ne
involbură e-n delir —
Stai lingă geam și gîndești că la cald
e mai bine,
Cine prin spulberu-acesta mă va căuta
E de-o lege cu mine !

Spleen

Bolesc prea mult de o tristețe care
Mă duce în pămînt și nu în stele
De-acum e toamnă, n-a mai curge
floare
În pârul meu, în calea vieții mele.

Și ziua înainte n-o să-mi iasă
Cu chipul tău iluminat de bine,
Și n-am să chem vreo clipă norocoasă,
Ca să dezleg vraja ce ne ține.

Și n-am să mai aștept cu indoială
Vreun gest, vreo vorbă-a ta, necugetată,

De-acum se-așterne-un val de oboeală
Peste această lume programată.

Am obosit și eu, și fug de toate.
Doar uneori mă incolțește frica,
Că-așa, bolind de dragul tău, prea
poate,
Mă trec și eu și n-ai știut nimica.

E toamnă, tot mai toamnă... ploaie,
fiere,

Și cade frunza în păduri departe,
Și nimeni n-o ferește de cădere,
Și nimeni nu mă apără de moarte.

Nicolae DABIJA

■ Scriitor și lider politic din R.S.S. Moldovenească, Nicolae Dabija a tipărit mai multe volume de versuri: Poezii de azi, Florile dalbe — Zăpezile albe I, Cîntece fără cuvinte. În 1989, editura „Literatură artistică” din Chișinău a scos un amplu volum Aripă sub cămașă ce cuprinde o selecție din cele mai reprezentative poeme ale scriitorului. Poezia lui Nicolae Dabija, cunoscută cititorilor noștri din grupajele tipărite în ultimii ani, în presa literară și din antologia Constelația lirei, e dominată de cîteva teme majore: graiul, limba maternă ca un ethos al existenței, patriul, înfrumusețarea poetică a trecutului istoric, cinstirea marilor înaintași, lupta împotriva oricărei forme de dezintegrare și dezrădăcinare. Poeziile scrise de Nicolae Dabija au fost traduse în majoritatea limbilor vorbite în republicile sovietice. O selecție din poemele sale urmează să apară în antologia din limba moldovenească tradusă de Dumitru M. Ion în macedoneană.

Întoarcerea lui Eminescu

Un prieten mi-a spus că l-a văzut într-o seară pe Eminescu rătăcind pe străzile Cernăuților.

Chiar acum cînd ninge pe Moldova,
veste mi-a sosit din Cernăuți
că de-acolo Eminescu-tînră
a pornit spre Chișinău, desculț.

Cu desaga plină de poeme
să se-adeverească-a pornit —
dacă mai sintem la locul nostru
și să vadă dacă n-am murit.

Să-i ieșim, pe viscol, înaintea
care ie cu o carte sau o floare:
poșii din omăt să i-i culegem
și să-i cerem în genunchi iertare.

Pentru că nu-l mai lăsăm să doarmă
și-l purtăm pe drumuri de un veac:
ba copiii mor în Bucovina
ba se-aprînde griul în Bugeac.

Iartă-ne, bădiță, să îi spunem
că ades — cum veacul e-n delir —
ai fost oaspete în casa Ta
și în țara Ta un călăf.

Nu te-nghesuiai să-ncapi la masă
vinul cînd curgea gîrlă la vale —
la dureri veneai să fii cu noi
și-ți simțeam prezența Dumitale.

Ne-au bătut și cerul și pămîntul,
vremuri grele au trecut pe-aci,
ne ziceam: s-avem pînă-n casă,
fără poezie-om îi trăi.

Multe am pățit în acest secol
care neschimbîndu-se ne schimbă,
deseori ne-am rușinat să spunem
că vorbim cu Tine-aceiași limbă.

Cine ne-ar ierta volumul copiii
care deschidea pentru noi
și găseau poemele ciuntite
și cîrpiță soarta Ta, mereu ? !

Căci, de-o vreme, doamnă, ce
se-ntimplă,
parcă nici nu mai avem destin,
pin-și ceasurile noastră arată
și măsoară toate-un timp străin.

Și-aș boci acum, dar n-am cuvinte:
cei care în cuie te-au bătut
nu străini au fost, sosiți din lume,
tot dintre ai noștri te-au vîndut.

Asta e durerea noastră mută
că visînd să-și numere argînții —
cîte-un luda, la un colț de stradă,
vinde-și și poezii și părinții.

Unii s-au deprins stăpîn să-și aibă —
asta fiind al vieții stînci rost —
chiar ar face revoluții, numai
să rămînă șerbi precum au fost.

Și atîția plaiul ne-au prădat,
iar acum cîințele le vin:
nu le e rușine c-au furat,
ci rușine — c-au furat puțin.

Despre noi ce-ți-am putea vorbi,
suferim, în parte, fiecare,
pedepsiți, cum veșnic ni se spune,
doar pentru păcate viitoare.

Căci la noi, așa-i de la un timp —
dacă-ngheață via sau puietii —
pentru tot ce se întîmplă-n țară —
nu răspund miniștrii, ci poezii.

Iartă-ne c-atît ne-am fost străini,
dar de astăzi, împlinind un rost,
să sperăm că-n fiecare casă
va găsi Cuvîntu-ți adăpost.

...Chiar acum cînd ninge pe Moldova,
chînd nămeți prin cerul ei se-alungă,
Eminescu a pornit spre noi,
și — să dea Domnul să ajungă !

Un interviu cu Eugen Ionescu

— Cum vom trăi în 1990, a fost întrebarea lui Eugen Ionescu, de un timp, al revistei „Literatură artistică” la începutul acestui an.

— Nu sint prooroc. Sint scriitor — a răspuns Eugen Ionescu. Dar știu că încercările omenirii vor continua cit e lumea. Ne așteaptă mari greutăți. Atunci cînd am aflat că regimul lui Ceaușescu a căzut am simțit durere și groază. Durere pentru familiile celor căzuți și schilodiți și groază în fața răului absolut a căruia intruchipare a fost cel care-și spunea „Dunărea înțelepciunii” și „geniul Carpaților”. Poate o să vă par superstițios și mîrgărit, dar Ceaușescu a fost pentru mine intruparea diavolului. Din păcate, moartea sa nu înseamnă nimic decît că în istoria omenirii nu vor mai apărea figuri satanice.

Nici pe departe nu ne putem reprezenta proporțiile genocidului dezlănțuit de cei apropiați lui Ceaușescu împotriva propriului popor. Cifrele anunțate acum de ziare din Occident sînt tot atît de ridicole ca tot ceea ce se scrie astăzi în Occident despre evenimentele din răsăritul Europei. Nu cunosc prea bine America, dar Franța o pot judeca

în deplină cunoștință de cauză. Intelectualii francezi de astăzi datorază neînțelegerea profundă a transformărilor din țările Europei de răsărit generației lui Jean-Paul Sartre, înșelată mai întîi de propagandă stalinistă, apoi de cea poststalinistă.

— Pînă nu demult, intelectualii francezi erau entuziasmați de „fermitatea” lui Ceaușescu care „a reușit să urmeze un curs independent în cadrul blocului sovietic.”

— A greși — iată predestinarea celor care în Franța sînt numiți intelectuali. Acești oameni cred mai curînd în cuvintele altora decît în propria lor rațiune și inimă. De altfel, ei ca și oamenii politici care pînă nu demult îi strîngeau mina lui Ceaușescu și se fotografiau cu el în lumina reflectoarelor televiziunii, au o justificare: forța răului absolut este atît de mare încît poate ușor să inducă în eroare pe oricine. E greu să distingi în spatele unor măști venerabile rinjetul satanei.

— Căci și mai greu este să alungi din conștiința noastră demonul fricii...

— Da. Indiferent sub ce nume se ascunde acest demon, Stalin sau

Ceaușescu... Nu știu ce va fi cu noi în acest an. Poate că se vor produce schimbări populare pe care lumea încă nu le-a cunoscut, și poate că, dimpotrivă, transformările democratice se vor desfășura pe o cale pașnică, rațională. Cred în Cehoslovacia, cu scriitorul democrat Vaclav Havel la conducere. În Polonia — cu „Solidaritatea” muncitorească și înțeleaptă...

— Dar în Moscova cu Gorbaciov ?

— Vreau să cred că Gorbaciov este sincer. Dar rezistența pe care trebuie s-o învingă e prea mare. Mă întreb ce gîndește Gorbaciov cînd rămîne cu el însuși ? Cred că el luptă cu propria sa rezistență. Născut în epoca dictaturii lui Stalin și format ca personalitate în epoca poststalinistă, el nu poate să nu poarte în el și poartă și îndoilele acelor vremuri cumplite. Mai mult decît atît, mă tem că Gorbaciov va devia sau, mai curînd, va fi nevoit să devieze de la linia adoptată de el.

— Nu sînteți prea pesimist ?

— Cu trecerea anilor capetei dreptul la pesimism... Dar poate că ne va ajuta Dumnezeu în acest an deloc ușor !

A.F.

mărginirea Sa în timpul care contopește trecutul, prezentul și viitorul, acel timp infinit a căruia mișcare decîtădevine inutilă. Împărăteasa e desertăciune: un tic, un tac. În fiecare zi se privește în oglindă și e chinuită de ideea îmbătrînirii, de trecerea timpului. Astfel, ea e sclava propriei sale slăbiciuni: e și ea prizonieră în lanțurile timpului. După revoluție nu vor mai exista ceasuri, — le vom distruge pe toate. Cuvîntul „ceas” va fi eliminat din dicționare. După revoluție nu vor mai exista date de naștere. Ne vom naște din nou, avînd cu toții aceeași vîrstă neschimbătoare, sub privirea lui Dumnezeu cel Atotputernic.

Imamul rămîne mut acum, fiindcă jos a sosit clipa cea mare: oamenii au ajuns în fața puștilor, amuțite și ele, în timp ce șarpele imens de trupuri omenesti, pitonul gigantic al maselor răscolite, încolțește gîrziile sufocîndu-le, și face să înceteze chicotul aducător de moarte al armelor. Imamul oftează adînc: „În regulă”.

Luminile palatului se sting una cîte una, pe măsură ce oamenii se apropie de aceeași pași lenti ca pînă acum. Și, deodată, din inima palatului întunecat, se ridică un sunet înfiorător, ca un geamăt ascuțit, subțire, pătrunzător, care se transformă într-un urlet, într-un tipăt îndeajuns de puternic pentru a umple cu minia lui fiecare ungher al orașului. Apoi, cupola palatului se deschide brusc, asemeni unui ou, și, ca un întineric strălucitor se înalță o apariție mitologică cu aripi negre, uriașe, cu părul despletit, un păr la fel de lung ca al Imamului și tot atît de negru pe cit e de alb cel al bătrînului: Gîbreel își dă seama că este Al-Lat, tîșnind din coaja Ayeshei.

— Ucidă-o, ordonă Imamul.
Gîbreel îl lăsă pe Imam pe balconul palatului, cu brațele larg deschise pentru a cuprinde bucuria poporului — un vuiet care acoperă pînă și urletele zeitei, vuiet care se înalță ca un imn. Și deodată, Gîbreel se simte aruncat în înalt, fără să se poată împotrivi, e o marionetă

tă care merge la război, iar ea, văzîndu-l venind, se întoarce, se așează la pîndă și, cu un geamăt îngrozitor, se repede înapoi. el. Gîbreel înțelege atunci că Imamul, obișnuit ca alții să se bată și să moară pentru gloria lui, îl va sacrifica la fel de ușor, așa cum făcuse cu cei care acum erau doar niște călăreți la poartă palatului, înțelege, în sfîrșit, că este un soldat sinucigaș, în slujba cauzei unui cleric fanatic. Sint slab, gîndește Gîbreel, nu sint un adversar pe măsura ei, dar nici puterea împărăteșei nu mai e aceeași. Puterea Imamului e acum puterea lui Gîbreel, în miini are fulgere, și lupta începe: înfige sulții de foc în picioarele Ayeshei, și ea îi zdrobește pîntecul cu comete; „vom muri amîndoi, gîndește Gîbreel, vom muri, iar în Univers vor străluci două noi constelații — Al-Lat și Gîbreel”. Lovesc la întîmplare, clătîindu-se, ca războinicii sfîrșiți de oboeală pe un cîmp înțesat de stîrvuri. Amîndoi simt cum le slăbește puterea și Al-Lat se prăbușește.

Al-Lat, regina nopții, se rostogolește din înalt, se zdrobește de pămînt, își strîvește capul în mii de bucățele; un inger negru, decapitat, cu aripișe smulse, care zace lingă o porțiță de la grădinile palatului: un morman de carne însingurată. Iar Gîbreel, desprinzîndu-și privirea îngrozită, vede cum Imamul crește, și crește monstruos de mare, îl vede întins în curtea exterioară a palatului, cu gura deschisă înspre porți: pe măsură ce oamenii intră, el îi înghite pe toți.

Corpul lui Al-Lat zace mutilat pe iarbă, însemnînd locul cu o pată întunecată, iar acum, fiecare ceas din capitala Deshului începe să bată, trecînd de doisprezece, trecînd de douăzeci și patru, de cele o mie și una de nopți, fără să se oprească, anunțînd sfîrșitul timpului, ora care nu se poate măsura, ora întoarcerii din exil, a victoriei apei asupra vinului, ora începutului Veșniciei Imamului.

În românește de
Alina Florea

Meridiane

„Poetii pot schimba lumea“

● Cunoscuta actriță norvegiană Liv Ullmann (în imagine) a acordat recent un interviu revistei „Stern” în care s-a referit la filmul *Mindwalk*, la a cărui realizare tocmai lucrează. „Este un film după o carte de Fritjof Capra. O meditație despre drumul pe care l-a parcurs omenirea, despre ce au

Eseurile lui Václav Havel

● Editura Calmann-Lévy publică într-un volum de 255 de pagini opt *Eseuri politice* ale lui Václav Havel, reunite de Roger Errel și Jan Vladislav, cu o prefață de Jan Vladislav. Eseurile sale pledează pentru un nou tip de politică ce nu mai trebuie să se bazeze pe frică, apatie, minciună, dezinteres pentru viața publică, constituindu-se într-o „operă de redresare etică”. Trebuie luptat cu metode care pot părea derizorii în fața bitelor și a pistoalelor,

făcut oamenii cu această lume. Acțiunea se desfășoară pe insula Mont St. Michel din Franța, unde fluxul și refluxul alternează foarte rapid. Natura lucrează aici după ceas. Cel care pierde pasul cu timpul este pierdut. Este un loc simbolic... Pe insulă ajung trei oameni: un savant, un poet și un om politic. Rolul savantului îl joacă eu, Sam Watterton, îl joacă pe politician, iar John Hurt este poetul. Ne plimbăm pe insulă, urmărind fluxul și refluxul și judecăm lumea fiecare de pe poziția lui... Din păcate știu că nu vom putea salva natura distrusă. Față de aceasta omul politic arborează un optimism ferm. Mi-ar fi plăcut mai mult să joc rolul poetului pentru că sentimentele sînt cele care îi unesc pe oameni. Cel puțin așa ne învîta istoria. Cuvintele adevărate ale oamenilor, ale poetilor și scriitorilor au supraviețuit. Generalii sînt morți. Idelle filosofilor și scriitorilor sînt veșnice. De aceea eu cred că poezii pot schimba lumea”.

trebuie ca ideologia să nu mai servească puterii iar reforma politică să fie efectul și nu cauza revoltei populare. „Se încurajează sistematic ceea ce e mai rău în noi: egoismul, indiferența, lășitatea, frica, resemnarea. Ați ales calea aparențelor și a adevărilor înșelătoare cu prețul degenerării interioare, calea degradării energiei vitale a corpului social cu prețul asfixierii vieții”, îi scria, în 1975, Václav Havel lui Husak.

Am citit despre...

Tiranie și libertatea interioară

■ Necunoscută, amețitoare senzație de a avea la îndemînă totul dintr-odată! Grație extraordinarului efort făcut de Franța pentru a ne aduce repede la zi în materie de publicistică și literatură, am primit cu imprumut de la Biblioteca franceză șase cărți distinse cu premii literare la sfîrșitul anului 1989. Pentru a le prezenta pe rînd la această rubrică, sau pe un spațiu mai mare. Răsfoindu-le, mi-am dat seama de două caracteristici care par a fi sedus juriile dincolo de diversitatea criteriilor ce vor fi prezidat opțiunile lor. Prima este preocuparea pentru descifrarea unor stări de spirit străine experienței directe a francezului de azi, dar esențiale pentru a înțelege formidabila nevoie de descătușare a societăților care au trăit pînă acum sau trăiesc încă sub opresiune. Retragera în sine, o compresie centripetă paroxistică, de natură să determine fie căderea în vid, „gaura neagră” a neantului, fie o explozie eliberatoare, este explorată de Alain Gerber care, în *Livada diavolului* (Premiul Interallié) imaginează atmosfera de teroare dictatorială dintr-o țară latino-americană nenumită, de ceul Václav Jamek, autorul *Tratatului despre minuni de-o zi* (Premiul Médicis pentru eseu) și, mai puțin descoperit, de Philippe Doumenc în *Contoarele Sudului* (Premiul Renaudot), o nouă, halucinantă viziune despre războiul din Algeria și efectele lui traumatizante asupra conștiințelor și de Serge Doubrovsky în *Cartea frîntă* (Premiul Médicis), jurnalul unui evreu francez în vîrstă de 50 de ani căsătorit cu o austriacă protestantă de 20 de ani și locuind în America. A doua trăsătură comună unor cărți premiate este reflecția asupra francezei ca factor de legătură și de înțelegere și ca forma mentis de natură să modeleze personalitatea celui ce gîndește și vorbește în această limbă. Premiul Goncourt a fost atribuit romanului lui Jean Vautrin *Un pas mare spre bunul Dumnezeu*, a cărui acțiune se petrece între 1893 și 1920 în statul

„Miss Saigon“

● Acesta este titlul unui musical compus de Alain Boublil și Claude-Michel Schönberg, fiind o transpunere modernă a poveștii de dragoste din *M-me Butterfly* în ambianța războiului din Vietnam. Spectacolul a fost prezentat recent pe scena Teatrului Regal din cartierul londonez Drury Lane. Lea Salonga, în vîrstă de 18 ani, interpreta lui Kim, personajul principal al a-

cestui nou musical. „arată ca un heruvim și cîntă ca un inger. Ea joacă cu o uimitoare maturitate, și trecerea ei de la copila naiivă la idealista entuziastă, constituie una dintre cele mai memorabile apariții ale spectacolului”, apreciază cronicarul de la *revis'a* „Music and Musicians International”. (În imagine, o scenă din spectacol).

Inceput de an în editurile franceze

● Într-o viață literară ale cărei ritmuri sînt strîns calchiate după perioadele comerciale ale marilor magazine, iată cîteva titluri ale lunii ianuarie. Robert Sabatier revine la roman după un lung excurs prin poezie (*La Souris verte*, Albin Michel) în timp ce, la același editor, Michel Jobert încearcă o frescă istorică în *Vandales*. Marguerite Duras publică la P.O.L. *La Pluie d'été*. La Flammarion, Françoise Mollet-Joris povestește istoria unei femei singure (*Adriana Sposa*), iar Jean-Louis Juris semnează *Le Temple de l'amour*. Gallimard marchează sfîrșitul vacanței prin Bernard Pingaud (*Adieu Kafka*). Virgil Tănase publică la Ramsay *La Vie mystérieuse et terrifiante d'un*

tueur anonyme. La Seuil, Tahr Ben Jelloun publică prima carte după primirea premiului Goncourt, *Jour de silence à Tanger*, iar Patrick Grainville își alege ca temă adolescența în *L'Orgie, la neige*.

În ceea ce privește pe scriitorii străini, vor apărea Vasili Grossman, Nadine Gordimer, Roberto Arlt, Milorad Pavić, Carlo Emilio Gadda, Patricia Highsmith, Ray Bradbury, Milan Kundera, Vasili Axionov, David Shahar, Umberto Eco, José Saramago. De asemenea, La Pléiade anunță operele complete ale lui Tacit și al doilea volum din Jules Valles, iar Biblos promite romane de Truman Capote, Thomas Bernhard, corespondența lui Van Gogh și ciclul *Le Labyrinthe du monde* de Marguerite Yourcenar.

André Gide la Leningrad

● După o absență de cincizeci și patru de ani — de cînd a apărut la Paris carnetul de însemnări *Retour de l'URSS*, Gide va fi „oaspetele” li-

terar al unei reviste din Leningrad, care va publica volumul din 1936, împreună cu completarea *Retouche au retour de l'URSS*.

american Louisiana, unde franceza este lingua franca pentru yankei și creoli, pentru irlandezi și germani, pentru negri și indieni. „Ceha e limba mea maternă, franceza e limba mea naturală” — declară Václav Jamek în *Tratat despre minuni de-o zi*.

Am început prin a citi acest „eseu despre mine însumi”, cum își definește cartea cehul în vîrstă de 40 de ani, dureros de lucid și de necrutător cu sine, pentru a identifica asemănările și deosebirile dintre drama lui intelectuală și cele trăite pînă mai ieri de scriitorii români. Jamek, care locuiește la Praga, și-a scris cartea într-o franceză de rară frumusețe (a făcut ultimele clase de liceu la Dijon, ca bursier cehoslovac, iar în 1985 a urmat timp de șase luni cursurile Școlii normale superioare și s-a aruncat în franceză ca un apucat, pînă la declicul care a separat definitiv, pentru el, ceha de franceză, lăsîndu-l cu adevărat bilingv, ceea ce i-a „lărgit mîntea” și i-a „deblocat sensibilitatea”). Franceza lui pare cu adevărat o limbă născocită pentru uz propriu, pentru a-l urmări arabescurile cugetării, oferindu-i pentru fiecare vîntură și nuanță expresii inedite, potriviri de cuvinte și aliterații neașteptate, izvorite nu atît din dispoziție jucăușă cît din nevoia de expresivitate absolută.

Personalitate singulară prin intensitatea cu care trăiește în două culturi fără a pierde o clipă, fată de fiecare din ele, o distanță permitîndu-i să se auto-definească fără subordonări, homosexual cu un tonus emotional excesiv cenzurat însă de o necrutătoare cunoaștere de sine, Václav Jamek s-a maturizat într-o atmosferă spirituală unică în Europa și în lume, în Cehoslovacia post 1968, în care majoritatea intelectualilor se vedeau obligați să aleagă între două marginalizări: conformismul, mai sterilizant decît oriunde pentru că venea după înăbușirea „primăverii de la Praga” și dizidența militantă, puțin favorabilă unei creații majore. Față în față cu „realitatea reală” (cu doi r, aproape ca în românii verzi), care „nu-i nici ireală, nici suprarrealistă, nici ceva între ele, nu-i nimic, așa că e foarte riguros exactă”, Jamek constată: „E foarte greu uneori să departajezi răspunderile între tiranie și subiectul ei, în măsura în care fiecare tiranie invadează omul și din interior, unde știe să se facă de nerecunoscut, dar dacă apare vreo îndoielă, este în interesul meu să-mi asum singur responsabilitatea”. Trebuie, spune el, „să refuz tiranii onoare de a fi principalul meu adversar — ea nu e decît cel mai eficient: libertatea politică nu e decît subprodusul unei libertăți mai vaste care depinde de ceea ce faci cu tine însuși și de calitatea schimburilor pe care știi să le stabilești cu alții”.

Unul din modurile de păstrare a libertății interioare și a demnității sub samavolnicie.

Felicia Antip

Revoluția franceză

● Un mare volum BD despre revoluția franceză a fost tipărit în sute de mii de exemplare și vîndut în toate librăriile. Evenimentul s-a petrecut de curînd în India, unde un mare editor a făcut să pătrundă Danton și Robespierre în panteonul lui Krishna. Voltaire, Rousseau, Ludovic al XVI-lea, Bonaparte se exprimă în hindi, urdu și în engleză, cele trei limbi de mare circulație în India.

Omagiu Galinei Ulanova

● La mijlocul lunii ianuarie, pe scena Teatrului Bolșoi din Moscova a fost oferit, în cinstea mării balerine Galina Ulanova (în imagine) cu prilejul sărbătorii zilei sale de naștere, un spectacol omagial cu baletul *Giselle*. Acest balet care reprezintă una din culmile creației celebrei artiste, figurează — de peste o sută de ani — în repertoriul oricărei balerine „care se respectă”. În spectacolul omagial, partitura *Gisellei* a fost interpretată, în primul act, de Nina Semizorova, iar în al doilea act de Liudmila Semeniak.

Monografie Georgia O'Keeffe

● La Paris, în editura Adam Biro, a apărut o monografie-album de Julia Kristeva, Jack Cowart, Juan Hamilton dedicată pictoriței americane Georgia O'Keeffe. Foarte cunoscută și populară în Statele Unite, opera ei se bucură de o mare audiență, fiind cea care prin peisaje abstracte inspirate din pustiurile Noului Mexic sau din interpretarea unor forme vegetale a contribuit la eliberarea artei americane de influența europeană. Georgia O'Keeffe a murit în 1986 la vîrstă de 99 de ani.

„Magazine littéraire”

● Numărul 273/ianuarie 1990 al prestigioasei reviste este consacrat lui Charles Baudelaire. Sînt publicate studii despre viața și opera marelui scriitor, dosarul procesului Florilor Răului, Parisul lui Baudelaire, Baudelaire și pictorii, interpretări datorate lui Walter Benjamin, Jean-Paul Sartre și Jean Starobinski. În același număr semnează Nina Berberova, Pierre Mertens, Fernando Pessoa.

N. IONIȚĂ

Verba volant ?

„Excelsior multo facilius casus nocet” (Publius Syrus)

● În ziarul francez „Le Monde” (duminică 24 — Luni 25 decembrie 1989) a apărut următoarea declarație a scriitorului român Georges Astalos :

Punctul de vedere al unui fost ofițer

„Fostul căpitan al armatei române, dl. Georges Astalos, scriitor care trăiește de mulți ani în Franța, ne-a trimis acest punct de vedere :

Unitățile calificate drept credincioase fostului dictator român fac parte din ceea ce aș numi „o armată politică” (a nu se confunda cu poliția politică) creată în anii '50 pentru a lichida rezistența anticomunistă română, care, după preluarea puterii de partid, a devenit ilegală. Mult mai bine echipată decât armata, hrănită din abundență,

dotată cu grijă, cu un armament modern, aceeași armată paralelă și-a schimbat de-a lungul anilor profilul, devenind mijlocul de apărare al conducătorilor partidului și, în special,

Deborah Warner

● Amintim cititorilor că acesta este numele tinerei regizoare de teatru din Marea Britanie care, cu aproape un an în urmă, a vizitat Bucureștiul, unde, asistând la șase spectacole cu creații de Shakespeare, a avut cuvinte deosebit de elogiase la adresa acestora, elogii publicate la vremea respectivă în diverse reviste românești și redate într-un număr al revistei „Vogue”. Interbătat de Paul Taylor, autorul articolului ce i-a

fost consacrat, care este spectacolul care a impresionat-o în cursul anului 1989, Deborah Warner s-a referit la Hamlet pe care l-a urmărit pe scena Teatrului „Bulandra” din București.

De subliniat că Deborah Warner, la numai 29 de ani, câștigase anul trecut premiul revistei „Evening Standard”, precum și premiul „Laurence Olivier”, având la activul ei răsunătoare spectacole cu Titus Andronicus de

Shakespeare și Electra de Sofocle pe scena de la Royal Shakespeare Company din capitala britanică. Cel mai recent succes al tinerei regizoare este spectacolul cu Omul cel bun din Sicilia de Brecht, pe aceeași scenă. Pentru anul 1990, Deborah Warner planuiește să monteze Regele Lear la Teatrul Național din Londra, cu care să întreprindă turnee în Anglia, dar și în principalele capitale europene, precum și la Tokio și în India.

Cu o zi înainte, simbăta 23 decembrie, France Soir Actualité, „L'Evenement”, îi luase scriitorului român un interviu pe aceeași temă.

„Tenorissimo“

● Supranumit astfel în lumea muzicală, Plácido Domingo, a întreprins de curând un lung turneu prin câteva mari orașe ale lumii : Tokio, Barcelona, Hamburg, Viena, Londra, Madrid, Milano. A fost vizitat, la întorcerea la New York, unde este stabilit împreună cu familia, de un ziarist de la „Paris-Match”. Aflăm că a înregistrat

pină acum un număr record de discuri, peste 15 integrale, fără a mai vorbi de altele, de la Traviata la Maestrul cântăreți din Nürnberg, trecând prin Tannhäuser, Manon Lescaut, Carmen sau Aida, ultimul fiind Bal mascat cu Filarmonica din Viena. A cântat alături de marile celebrități ale scenei lirice și sub cele mai vestite baghete

dirijorale. Pianist, tenor, dirijor, Domingo este un supradotat, robust ca un sportiv, entuziast ca un adolescent, disciplinat ca un călugăr. În 1991, va împlini 50 de ani, virstă la care și-a propus să-și încheie cariera de cântăreț. Nu înainte însă de a interpreta rolul rolurilor, cel al lui Tristan din opera Tristan și Isolda de Wagner.

Jorge Luis BORGES

Omul din colțul străzii roșietice (II)

DESIGUR că m-am făcut roșu de ușine. Am încercat cițiva pași cu o femeie și am părăsit-o pe neputșă masă. I-am spus că din pricina căldurii și a îngheșuielii, și m-am strecurat, pe de margini, afară. Frumoașă noapte, dar pentru cine? La colțul uliței se afla căruța, cu două ghitare puse în picioare, ca niște oameni. M-am amărit singur, gîndindu-mă că le lasă așa în părăsire, de parcă n-ar fi făcute pentru ghitaristi. Și asta mi-a dat curajul să-nțeleg că nu sintem nimic. Mi-am smuls garoafa de după urechea dreaptă, am azvîrlit-o-ntr-o baltă și-am rămas un timp uitîndu-mă la ea, ca să nu mă mai gîndesc la nimic. Aș fi vrut să ajung mai repede ziua, să scap o dată de noaptea aceea. M-am trezit, tocmai atunci, înghionțit, și ghionțitul acela mi s-a părut o ușurare. Era Rosendo care se strecura singur afară din cartier.

— Tu, întotdeauna o să fii bun de piață rea, mucosule, a bombănit el, din mers, nu știu dacă pentru a-și vărsa năduful din bojoci sau numai pentru a spune ceva. S-a îndepărtat pe partea cea mai întunecoasă, cea dinspre Maldonado ; și nu l-am mai văzut niciodată.

Am rămas pe loc, gîndindu-mă la lucrurile astea de fiecare zi — cer cit vezi cu ochii, riul care se infuria pe sine, acolo, jos, între maluri, un cal dormind, ulița desfundată, coșurile — și m-am întrebat dacă nu sint și eu doar o biată buruiună de pe țărîmurile astea, crescută printre mătasa broaștei și stîrurile albite. Cine altcineva ar fi putut să răsară din gunoaiile astea dacă nu noi, gălăgioși, dar slabi în fața pedepsei, numai gură și lovituri și nimic altceva? Dar am simțit că nu-i așa, că pe cit de nenorocit este cartierul, tot pe atîta trebuie să fie de frumos. Gunoii? Milonga plutea prin case, făcîndu-te să innebunești, iar vinul aducea miros de glicină. Era frumoasă

ca o femeie goală, noaptea. Stelele, una peste alta, de puteai să ametești uitîndu-te la ele. Mă încăpăținam să cred că n-aveam nici un amestec în toată povestea asta, iar lășitatea lui Rosendo și curajul nesuferit al străinului nu-mi dădeau pace. Omul acesta înalt și zdravăn putuse să ia, în noaptea aceea, pină și o femeie. Toate astea și altele, m-am gîndit, nu erau semn bun, căci Lujanera nu era o oarecare. Dar, îmi ziceam, Dumnezeu mai știe încotro s-au dus. Nu departe, bineînțeles. În cel mai bun caz se pierduseră prin vreun loc cu umbră petrecînd împreună.

Cînd am reușit să mă-ntorc, balul continuă, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

M-am făcut mic și m-am strecurat prin adunătură, și-am văzut că unii dintre ai noștri aveau cite-un semn bun peste față, iar cei din Nord dansau alături de toți ceilalți. Nu-și dădea nimeni ghionțuri și nu se călcău în picioare, totul era calculat și decent. Muzica părea somnoroasă, iar femeile care dansau cu cei din Nord nu mai spuneau nici pis.

ASTEPTAM să se întîmple ceva, dar nu ce s-a întîmplat. Afară, am auzit o femeie care plîngea și mai apoi glasul pe care de-acum îl cunoșteam, însă de data asta liniștit, aproape liniștit, ca și cînd n-ar fi fost al unui astfel de om, zicîndu-i :

— Intră, fata mea, și iarăși plînsul. Apoi glasul care începea să dispară.

— Deschideți, spun, deschide, tîrîtură, deschide! Căte! S-au deschis în clipa aceea ușile și-a intrat Lujanera. Singură. A intrat trimisă, ca și cînd ar fi căutat pe cineva.

— A venit ca din pușcă, a spus Englezul.

— Un mort, prieteni, a rostit în clipa aceea Corralero. Avea o mutră ca de be-

țiv. A intrat și, în cărarea pe care-am făcut-o între noi, a înaintat cițiva pași nesiguri — înalt, fără să vadă, parcă — și s-a prăbușit la pămînt ca un buștean. Unul dintre cei veniți cu el l-a ridicat și i-a potrivit poncho-ul sub cap. Și asta l-a umplut de singe. Am văzut atunci că avea o rană adîncă în piept. Singele se făcea băltoace în jurul lui, innegrindu-i cravata purpurie pe care n-o văzusem pentru că era ascunsă sub fular. Pentru început, ca să-l vindece, o femeie a adus băutură, citeva cirpe și apă caldă. Omul însă nu mai avea nevoie de explicații. Lujanera îl privea pierdută, cu brațele căzute. Toți o întrebau din priviri ce s-a întîmplat, iar ea, în cele din urmă, a cătădicsit să vorbească. A spus că după ce a ieșit cu Corralero, s-au îndreptat spre-o poienă și că tocmai atunci l-a strigat un necunoscut disperat să se bată și că i-a înfipt pumnalul, dar jură că nu știe cine a fost și că n-a fost Rosendo. Dar cine s-o creadă?

Omul se sfîrșea la picioarele noastre. M-am gîndit că cel care-o făcuse nu-i tremurase mina. Omul, cu toate acestea, era rezistent. Cînd a început să se zbată, Julia pregătise niște ceai de mate și ceaiul a făcut roată pe la toți și-a ajuns în minile mele mai înainte ca omul să moară de tot. „Acoperiți-mi fața”, a zis el, liniștit, cînd și-a dat seama că nu mai poate. Nu-i mai rămînea decît mindria și nu voia să-i privească toți agonia. Cîneva l-a pus pălăria mare și neagră peste ochi. A murit sub ea fără să se vaite. Cînd pieptul a încetat să mai urce și să mai coboare, s-au grăbit să-l descopere. Avea aerul acela obosit, al morților ; era unul dintre cei mai curajoși oameni de pe vremea aceea, din Bateria pină în Sud ; în clipa cînd l-am știut mort și fără glas, nu l-am mai urit.

— Ca să mori nu-i nevoie decît ca să fii viu, a rostit o femeie din grămadă, apoi alta a adăugat, gînditoare :

— Atîta bățosenie într-un bărbat, și-acum îi bun doar pentru a aduna muștele.

Și-atunci, cei din Nord au spus ceva fără de grabă, reluînd-o cite doi și repetînd-o cu glas tare ;

— L-a ucis femeia.

UNUL i-a spus-o în fața că ea era și toți ceilalți au început s-o înconjoare. Am uitat că trebuia să mă port cu grijă și-am spart roata ca un fulger. Mi-era frică și nu știam ce fac. Mulți, ca să nu

zic toți, se uitau la mine, cercetîndu-mă. Le-am spus, îndrăzneț, parcă ;

— Uitați-vă la minile acestei femei. Ce putere și ce inimă ar trebui să aibă pentru a putea da cu pumnalul ?

Și-am adăugat, pe jumătate pierdut :
— Cine-și închipuie că răposatul, despre care se zice că era temut în cartierul său, ar fi putut s-o sfîrșească într-un mod atît de prostesc, mai ales într-un loc atît de izolat ca acesta, unde nu se întîmplă nimic, dacă nu vine cineva dintr-altă parte pentru a ne distra, pentru ca după aceea să fie scuipat ?

Bețivanul nu l-a cerut socoteală nimănuia.

Și s-a auzit, în singurătatea aceea tăcută, un zgomet de călăreț. Era poliția. Mai mult sau mai puțin, toți aveau cite-un motiv să nu se bage în vreo încurcătură cu ea, așa că s-au hotărît că cel mai bun lucru este să-l arunce pe dispărut în riu. Vă mai amintiți fereastră aceea din acoperiș, prin care-a zburat, strălucind, cuțitul lui Rosendo ? Pe aici a trecut și omul în negru. L-au ridicat mai mulți, i-au curățat buzunarele de ultimii bani, ba cineva i-a mai tăiat și-un deget să-i scoată-un inel. Profitorii, domnule, se bucură de-un biet nenorocit fără apărare, după ce-l pusese bine un altul mai bărbat. L-au ridicat între toți, i-au făcut vînt și apa, grăbită și-ndurerată, l-a dus cu ea. Nu mai știu dacă i-au scos mașele ca să nu plutească, pentru că nu am vrut să mă uit. Cel cu mustață cenușie nu mă scăpa din ochi. Lujanera s-a folosit de învîlmăseală și grabă și-a ieșit.

Cînd am intrat oamenii legii, dansul era pe jumătate insufletit. Vioristul orb știa niște habaneras din cele ce, azi, nu se mai aud. Se-apropia lumina zilei. Undeva, pe un dimb, stîlpii ciopliți din uriași arbori de mimoză păreau că plutesc în aer, fără sens, pentru că la ora aceea timpurie firele subțiri de telegraf nu se distingeau încă.

M-am dus liniștit la ranchul meu, la numai citeva sute de metri, în apropiere. O lumină, care s-a stins imediat, ardea la fereastră. I-adevărat că m-am grăbit să intru, pentru că am înțeles. Și-atunci, Borges, am scos din nou cuțitul scurt și tăios pe care-l purtam aici, în tivul vestei, sub subțioara dreaptă, l-am cercetat și era ca nou, nevinovat, fără nici o pată de singe.

În românește de
Dărie Novăceanu

Un interviu cu dl. GLATZ FERENC, ministrul culturii din Ungaria

Sfârșitul celei de-a doua epoci a fierului

Punct și de la capăt

Cu zece zile în urmă, domnul Glatz Ferenc a efectuat o vizită ministerială la București. Cu o lună (ori câteva luni) mai înainte, o asemenea prezență oficială ar fi fost greu de imaginat. Și chiar dacă ar fi avut loc, ziaristul ar fi aflat despre ea cu o deliberată întârziere. Acum, în schimb, trăind și dezmeticindu-se în circumstanțele publicisticii din ce în ce mai neîngrădite, am pus mina în mod reflex pe magnetofon. Am fost interesat nu doar de pachetul de propuneri ministeriale, dar și de argumentația istoricului Glatz Ferenc, pe care l-am întâlnit pentru prima oară în calitate de participant la cel de-al XV-lea Congres Mondial de Istorie (București, 1980).

— Domnule ministru, în această călătorie v-a „însoțit” și istoricul Glatz?

— Cum e și firesc, am sosit în primul rând în calitate de ministru al culturii, dar și din imboldul istoricului. În opinia mea, în momentul de față asistăm la încheierea uneia din epocile însemnate ale istoriei moderne a spațiului. După cel de-al doilea război mondial, beneficiind de avantajele planului Marshall, Europa Occidentală a trecut la înfăptuirea programului de modernizare; se intra în epoca chip-urilor. Europa Răsăriteană în schimb, trecând sub incidența sectorului sovietic, se trezește într-o nouă epocă a fierului — cea de-a doua epocă de fier. Din cauza deosebirilor naționale sistemul se menține pe poziții de perioade diferite de la țară la țară, dar odată cu anul 1989 procesul său de dezintegrare se încheie. Se trage linie și se fac socotelile. Punct și de la capăt. Se cuvine să ne reanalizăm îndatoririle: din punct de vedere economic, politic ca și din unghiul moralei publice. După părerea mea este necesară, de asemenea, rejudecarea raporturilor dintre țările vecine. Din această periodizare de istorie decurge și întrebarea omului politic: ce e de făcut? În primul rând, cred eu, trebuie să statuiască crearea unor instituții de tip nou între țările spațiului nostru, care să fie într-adevăr apte de a fundamenta organizații statale de tip nou, noi forme de colectivitate.

— Se pare, deci, că preocupările ministrului, deopotrivă cu cele ale istoricului nu se mărginesc doar la Ungaria, și nici relațiile externe nu le evaluează numai din optica portofoliului.

— Aceasta e treaba celor de la externe. Intellectulul — de vreme ce nu e nici administrator, nici diplomat de carieră — trebuie să privească locul națiunii în ansamblul est-european.

— Sînt convins că ați venit la București cu un substanțial program de propuneri. Vă rog, deci, să le rezumați.

— Ne vom strădui să instituționalizăm tot ce se poate în relațiile româno-maghiare relansate acum; vom trece de îndată la elaborarea proiectelor de mai scurtă și de mai lungă bătaie. I-am invitat în Ungaria pe cei doi colegi ai mei — domnii Andrei Pleșu, ministrul culturii, și Mihai Șora, ministrul învățămîntului. Îi aștept la Budapesta în săptămânile următoare, mai precis pe data de 3 februarie. Pentru anul 1990 propun un program comun de lucru. Firește, ne vom descotorosi de acele pseudo-uniuni, ligi, instituții de rit sovietic. În acest nou cadru propun invitarea la Budapesta a fruntașilor culturii românești. După opinia mea, dacă va fi existat vreodată o clipă fastă pentru a înlesni receptarea culturii românești în Ungaria cultivarea empatiei pentru ea, aceasta este acum în mod indubitabil. Dorim să invităm în Ungaria scriitori, formați artistice. Dorim să impulsăm sprijinirea culturală a minorității românești din Ungaria cu aportul României. Apoi, ca un al treilea punct, vom ridica problema instruirii maghiare din România, atât la nivelul elementar, cit și la cel mediu și universitar.

— Săptămîna trecută, Ministerul Învățămîntului a acceptat propunerea privind redeschiderea cursurilor Universității Bolyai din Cluj.

— Am fost informat despre aceasta, acum ne interesează în ce ritm își propune conducerea să realizeze aceste deziderate. Noi sîntem gata să o ajutăm, oferindu-ne sprijinul în alcătuirea infrastructurii, atât în domeniul învățămîntului elementar, cit și în cel mediu și universitar. Nu dorim să devenim inoportuni, dar declarăm că sîntem gata să colaborăm atât în acoperirea cheltuielilor, cit și în elaborarea infrastructurii, asigurarea personalului didactic. Mă grăbesc însă să adaug că pe lângă ajutorul dat revigorării culturii minoritare maghiare din România, ne oferim sprijinul tinerilor români, germani sau de altă naționalitate care vor să-și completeze studiile, ca bursieri, la universitățile din Ungaria. Ca un al patrulea punct vom face propuneri concrete privind cooperarea imediată. Consider că un obiectiv de o imensă importanță este convocarea cit mai urgentă a comisiilor mixte româno-maghiare a istoricilor, fie la Budapesta, fie la București sau în oricare alt loc. A sosit momentul să ne descotorosim de internaționalismul de tip sovietic și în acest domeniu care a adumbrat raporturile dintre intelectualii români și maghiari. Au mai spus-o și

cu zece ani în urmă: generația mea nu crede că această diplomație duplicitară ar putea contribui la colaborarea dintre națiuni, acea diplomație în al cărei spirit pseudo-internaționalist, tovarășii se îmbrățișau peste masă, în timp ce, sub masă, se călcău în picioare. Și de vreme ce constatăm că în fine s-a încheiat și în acest spațiu o epocă de patru decenii, că a sosit ceasul schimbării regimului nu numai în Ungaria, Polonia, ci și în Cehoslovacia, R.D.G., iar acum și în România, vedem că Gorbaciov a renunțat la concepția stalinistă din 1947, care considera zona noastră drept un tampon între U.R.S.S. și Europa, observăm că acest sistem stalinist se află în momentul de față din punct de vedere strategic în dezagregare, ei bine, dacă avem în vedere toate aceste considerente, atunci este evident că a sosit vremea curățeniei, a eliminării tuturor acelor piese de recuzită, care în mod firesc au fost instrumentele duplicității. Este opinia pe care o susțin din mai, cînd am fost numit ministru al culturii după ce, ca cercetător, am consacrat decenii întregi încheierii ei. Am studiat și în Uniunea Sovietică politica culturală a regimului stalinist. Ei bine, particularitățile acestui regim se cuvin a fi detectate în anumite măsuri mai vechi. Asta, pentru a cunoaște bine ce avem de făcut. Îndată după numirea mea ca ministru am sistat predarea obligatorie a limbii ruse, intrucît am considerat-o un accesoriu al acestui regim. Tot aici aș aminti de cenzură, de interzicerea unor cercetări, de obligativitatea aprobării activităților artistice și nu în ultimul rând de monopolul statului asupra culturii și a învățămîntului. Noi, în Ungaria, am trecut la disoluția acestor sisteme. Procesul trebuie să ducă la dispariția cadrului rigid al culturii și instruirii. Mă bucur că pe domnii Șora și Pleșu îi preocupă aceleași probleme. Mi-au relatat că regimul apus a avut aceleași note specifice — minus predarea obligatorie a limbii ruse. Este deci limpede că asistăm în ambele țări la dezagregarea aceluiasi sistem instituțional.

— Ce influență a exercitat răpusul regim asupra raporturilor dintre țările din zonă?

— Am afirmat o dată că raporturile dintre aceste țări au evoluat ca relațiile interumane în gîndirea lui Spinoza. El considera că oamenii intră în relații unii cu ceilalți numai prin intermediul lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, raporturile dintre țări, popoare au avut drept bază Moscova. Toți așteptau ca Moscova să decidă — cu excepția României. Dacă luăm în considerare acest „efect-Spinoza”, atunci probabil vom înțelege de ce nu s-a putut plămădi un sistem instituțional adecvat în raporturile reale, cotidiene, ale popoarelor de aici. Intrucît nu pot fi concepute în același fel raporturile dintre Ungaria și, de pildă, R.D.G., cu cele dintre Ungaria și România. Pe cînd în primul caz problema minorităților nu are nici o pondere, îmbunătățirea relațiilor româno-maghiare este, după părerea mea, de neconceput în lipsa tratării corespunzătoare a acestor probleme. Am subliniat și în cadrul întrevederilor avute cu colegii români că este naiv cel care își închipuie că ar putea exista în conducerea politică ungară cineva care să se gîndească serios la vreo pretenție teritorială cit de mică față de țările vecine. Se cuvine s-o spunem răspicat. Acesta este unul din pilonii bunelor raporturi. La fel, este o dovadă de nalvitate să crezi că Ungaria își poate dura bune raporturi cu vreun vecin care nu ține cont de diferitele tipuri de autonomii, de drepturile umane, culturale, naționale ale minorității maghiare. Respectarea lor este celălalt pilon al bunelor raporturi.

— Cred că Frontul Salvării Naționale și guvernul României se pronunță în același sens.

— Din primul moment, din acele clipe cînd, împreună cu primul ministru al Ungariei urmăream desfășurarea evenimentelor la TV, am înțeles că în România nu are loc doar o schimbare de regim, o schimbare la virf. După cum s-a și întimplat. După părerea mea, trebuie să constatăm două aspecte în primul rînd — și cred că și intelectualitatea română este de această părere — structura internă a puterii de stat dintr-o țară are efect de constringere nu numai asupra individului, ci și asupra comunităților mici. De ani de zile noi am constatat că tratamentul aplicat minorităților în România sub Ceaușescu a avut un caracter stalinist. Deci, eu susțin, și am exprimat-o în repetate rînduri și în scris, că în România lui Ceaușescu muncitorul român suferă din pricina dictaturii aidoma muncitorului maghiar, cu deosebire că în cadrul manipulării ceaușiste maghiarimii l s-a conferit statut de coloana a cincea. Ca istoric mi-e limpede că pentru a scăpa de veninul adînc inoculat nu e suficientă atmosfera euforică din România acestor zile. Va dura ani și ani pînă ce antagonismele vor putea fi eradicate din gîndirea oamenilor. Căci antagonismele nu se manifestă în viața reală, ci în conștiințe. Acum m-ați putea întreba: de ce forța cea mai activă în această bătălie e tocmai politica culturală.

— Pentru că e „moale”?

— Dimpotrivă, socotesc că e cea mai „tare”. Este simplu să acorzi ajutor economic unei țări. E doar o chestiune de bani, de credite. Cel mai greu este însă a propune raporturi spirituale, prietenie sinceră, cinstită unei țări în care un regim ne-a considerat nu doar copii vitregi, ci de-a dreptul dușmani. Pentru a oferi un astfel

de ajutor este într-adevăr nevoie de o hotărîre neastră-mutată. Deci, demolarea sistemului ceaușist implică în mod necesar aducerea la ordinea zilei a problemei minorităților, ca o problemă a democratizării. Cel de-al doilea, aspect este mai complex. Personal sînt convins că izolarea în perioada de după 1918 a statelor est-europene a constituit una din cauzele retardării sociale și economice. La ora actuală se insistă nițel prea mult asupra rolului stalinismului, al Uniunii Sovietice. Să nu uităm, însă, că în vreme ce în Europa Occidentală cele patru decenii de după cea de-a doua conflagrație s-au caracterizat în economie printr-o tendință integratoare — crearea piețelor comune —, această regiune a noastră s-a caracterizat din '47 încocoace, dar mai cu seamă din anul '50, prin închistare. Examinînd toate acestea din punctul de vedere al politicii economice și al celei sociale putem spune că așa-numita decrepitudine națională s-a transformat într-o gravă mizerie socială. Se pare deci că renunțarea la închistare este o necesitate imperioasă pentru fiecare stat în parte. Sînt convins că apropierea dintre state poate fi mijlocul de către politica culturală. Însă aceasta necesită o gîndire de tip nou.

— Iar aceasta nu se rezolvă prin simpla semnare a unor tratate...

— Într-adevăr, este domeniul care se modifică cel mai greu. Sînt convins că în demontarea întregului sistem sovietic din zonă, cele mai radicale măsuri vor trebui introduse în politica din domeniul învățămîntului, urmînd apoi anumite sectoare ale culturii. Subliniez încă o dată: învățămîntul este cap de coloană. Un asemenea proces necesită mult timp. Se știe că în Europa postbelică, după anii '45-'48 s-a configurat un nou mod de gîndire nu numai în Germania, dar și în Franța. Ei bine, pentru afirmarea acestui alt tip de gîndire a fost nevoie de două decenii. Pentru ca și în această zonă pînă la răscrucea dintre milenii să se instaureze o societate sănătoasă este nevoie de libera circulație a forței de muncă. Depășirea neîngrădită a forței de muncă a fost împiedicată, de fapt, de izolarea statelor mici. Sînt convins că este nevoie de introducerea unui model nou, modern în pregătirea forței de muncă. Aici intervine un nou aspect: ralierea la Europa. Această afirmație nu e doar o simplă modă în Ungaria. Regimul stalinist e pus la stîlpul infamiei din numeroase motive: pentru că ne-a adus în Europa de Est un șir de abuzuri, de ilegalități, pentru că ne-a impus dominația sovietică, pentru că ne-a ținut izolați de restul lumii, dar, din păcate, nu îl criticăm deajuns pentru distrugerea valorii forței de muncă. Este imposibil de evaluat proporția acestei distrugerii din ultimii patruzeci de ani. Aceasta este, după părerea mea, temelia crizei economice est-europene. Rezolvarea situației critice e posibilă, după opinia mea, dacă încercăm să creăm sisteme de instruire publică, de învățămînt profesional similare cu cele din țările dezvoltate. Cred că trebuie să înțelegem că ralierea noastră la Europa se poate înfăptui numai împreună cu celelalte țări din zonă. Deci dacă am afirmat că prăbușirea acestui regim impune elaborarea unui nou principiu de organizare și că am venit la București și urmează să mă duc la Bratislava pentru a discuta despre cadrul cultural și politic al aplicării acestui principiu, atunci aș putea spune că acest principiu are o înțirire directă asupra politicii economice și în general asupra politicii. Trebuie să vă spun că m-a bucurat nespun de mult că în fruntea Ministerului Culturii am întâlnit intelectual de marcă. Este evident că regimul revolut nu tolera intelectualii cu orizont european, pe de altă parte se adevărește că politica culturală nu este doar o ramură a politicii, sau una din fațetele politicii unui anumit partid. M-am ocupat stăruitor de teoria politicii culturale și am ajuns la convingerea că una din marile greșeli ale sistemului de stat modern european este conceperea structurii Ministerului Culturii ca similară cu cea a Ministerului Industrial, a externelor, a comerțului. Am ridicat această problemă și în convorbirile cu partenerii vest-europeni.

— Realizarea în viitor a noilor modele de politică culturală în Europa Răsăriteană este în opinia dv. — după cum deduc din cele spuse pînă acum — sarcina intelectualității.

— Da, dar trebuie s-o spunem limpede: intelectualitatea a avut un rol însemnat în crearea unor raporturi nefaste între aceste popoare mici. Intelectualității, ca și păturilor mijlocii li se oferă acum ocazia să-și îmbunătățească imaginea. Mă tem însă de modul în care vor reacționa păturile mijlocii și inferioare de cadre. Este foarte dificil de estimat și la noi, și, firește, și aici. Poate totuși se adevărește cum că intelectualii adevărați nu din carierism se angrenează în politica culturală, în general în politică, căci noi avem o profesiune. Noi nu sîntem administratori. Nu este absolut necesar ca din directori generali să devenim miniștri adjuncți sau secretari de stat și așa mai departe. Și, după cum am convenit cu dl. Andrei Pleșu — cu care ne-am împrietenit din prima clipă —, noi putem oricînd cu ușurință să ne întoarcem la uneltele noastre, la condei și la masa de scris, părăsind administrația politicii culturale. Pe noi nu ne încorsetează reflexele funcționărești și putem să ne manifestăm cu mai mult curaj.

Rostás Zoltán
În românește de T. SUGAR

„România literară”

Săptămînal de literatură și artă coordonat de un comitet provizoriu format din Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Andrei Pleșu, Gabriel Dimisianu, Valeriu Cristea, Roger Câmbeanu

5 lei